

Х.я54
К.18

ISSN 2304-6287

ХАБАРШЫ-ВЕСТНИК
*Карагандинской академии
Министерства внутренних дел
Республики Казахстан
имени Барымбека Бейсенова*

№ 3

2015

Қазақстан Республикасы ІІМ
Бәрімбек Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясының
2015 жылғы № 3
ХАБАРШЫСЫ
30 қыркүйек

ВЕСТНИК
Карагандинской академии
МВД Республики Казахстан
им. Баримбека Бейсенова
№ 3 за 2015 год
30 сентября

Зарегистрирован в Министерстве культуры и
информации Республики Казахстан

Свидетельство № 12781-Ж от 31.05.2012 г.

Серия основана в 1974 г.

Главный редактор

И. П. Корякин, доктор юридических наук

Редакционная коллегия

З. С. Токубаев, доктор юридических наук, профессор;

К. А. Бакишев, доктор юридических наук, профессор;

С. Д. Бекишева, доктор юридических наук, доцент;

Ш. Ш. Жалмаханов, доктор филологических наук, профессор;

А. О. Шакенов, кандидат юридических наук, профессор;

Х. К. Уразбаев, кандидат исторических наук;

С. Н. Исаева, кандидат юридических наук, доцент;

Б. А. Кулмуханбетова, кандидат юридических наук, доцент;

Г. Ж. Сулейманова, кандидат юридических наук;

С. К. Алтайбаев, кандидат юридических наук;

Ж. Ш. Кусаинов, ответственный секретарь

**Над номером
работали**

Редакторы

Е. Ю. Лухтина

Ж. Ш. Жалмаханова

Корректоры

В. Т. Бирюкова,

Ж. Ш. Жалмаханова

**Дизайн,
техническое
редактирование и
компьютерная вёрстка:**

С. М. Аубакирова

Сдано в набор

29.06.2015.

Подписано в печать

28.09.2015.

Усл. печ. л. 9,7.

Формат 60×84¹/₈.

Бумага офсетная.

Печать офсетная.

Заказ № 659.

Тираж 200 экз.

*Издается 1 раз в квар-
тал*

Материалы редакцией
не возвращаются.

Перепечатка материалов
возможна только
с разрешения редакции.

Тематический план изда-
ния ведомственной литера-
туры

Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова
на 2015 г., позиция № 3.

Отпечатано в типографии
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда,
ул. Ермекова, 124.

Условия публикации
в журнале «Хабаршы-Вестник Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова»

Издается 1 раз в квартал. Материалы для опубликования предоставляются на бумажном и электронном носителях с соблюдением следующих требований:

- 1) УДК;
- 2) фамилия, имя, отчество автора, должность, ученая степень, звание;
- 3) аннотация на языке работы;
- 4) ключевые слова (10-12);
- 5) текст в редакторе Word, шрифт Times New Roman, кегль 14;
- 6) количество страниц — до 6 (формат А4);
- 7) интервал — полуторный (1,5);
- 8) абзацный отступ — 1,25;
- 9) поля: слева — 3 см, справа — 1 см, верхнее и нижнее — по 2 см;
- 10) название статьи — по центру прописными буквами;
- 11) сноски автоматические в конце текста;
- 12) резюме на казахском (русском) языке;
- 13) резюме на английском языке.

К работе прилагаются рецензия и выписка из протокола заседания кафедры, на котором обсуждалась статья.

За точность приведенных в статье фактических данных, цитат, источников отвечает автор.

Материалы, не соответствующие требованиям,
редакцией не рассматриваются и не публикуются.

Редколлегия оставляет за собой право отбора
предлагаемых для опубликования материалов.

Адрес редакции: 100009, г. Караганда, ул. Ермакова, 124,
Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, отдел организации
научно-исследовательской и редакционно-издательской работы (каб. 803)

Е-mail: oniirir@mail.ru
факс: 8(721-2) 30-33-92,
тел. 8 (721-2) 30-34-12

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
БӘРІМБЕК БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ
ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫ**

**Қазақстан Республикасы
Ішкі істер министрлігі
Қарағанды академиясының
№3
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
Карагандинской академии
Министерства внутренних дел
Республики Казахстан
№3**

Абылкасымова А. Ш., старший научный сотрудник центра по исследованию проблем административной деятельности и управления ОВД НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, подполковник полиции;

Шаймерденов Б. Е., старший научный сотрудник центра по исследованию проблем административной деятельности и управления ОВД НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, капитан полиции

**ПРЕДЛОЖЕНИЯ И ЗАМЕЧАНИЯ К ПРОЕКТУ ПРИКАЗА МИНИСТРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН «ОБ УТВЕРЖДЕНИИ ИНСТРУКЦИИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ЗАЩИТЫ ЖЕНЩИН ОТ НАСИЛИЯ»**

Аннотация. В статье даны некоторые предложения и замечания к проекту приказа Министра внутренних дел Республики Казахстан «Об утверждении Инструкции органов внутренних дел по обеспечению защиты женщин от насилия».

Ключевые слова: защита женщин от насилия, органы внутренних дел, подразделение по защите женщин от насилия.

Считаем необходимым дополнить ранее приведенный нами¹ перечень предложений и рекомендаций к проекту приказа Министра внутренних дел Республики Казахстан «Об утверждении Инструкции органов внутренних дел по обеспечению защиты женщин от насилия» следующим:

1. Отразить такие основные элементы организации работы сотрудников подразделений по защите женщин от насилия (далее — ПЗЖН), как: порядок приема граждан, рассмотрения их обращений, заявлений; распорядок дня; территория обслуживания; порядок ношения форменного обмундирования, огнестрельного оружия и специальных средств; ведение служебного документооборота; порядок взаимодействия с другими подразделениями ОВД, правоохранительными и иными исполнительными органами, неправительственными организациями.

2. Расширить перечень мероприятий, перечисленных в пп. 6, конкретными действиями, направленными на защиту женщин от насилия, осуществляемыми непосредственно сотрудником ПЗЖН, а также изложить мероприятия в соответствии с порядком задач, на реализацию которых они направлены.

Подпункт 6 сводит фактическую деятельность ПЗЖН к взаимодействию с другими подразделениями ОВД, анализу и обобщению различных сведений, разъяснению законодательных актов. Не ясно, какие реальные действия, направленные на борьбу с правонарушениями в отношении женщин, осуществляет непосредственно сотрудник ПЗЖН: организует профилактические мероприятия, рейды или участвует в их проведении; осуществляет ли прием пострадавших от насилия, какую помощь им оказывает, вступает ли вообще с ними в контакт.

3. Объединить пп. 7 и 9, поскольку речь в них идет фактически об одном — об обязанностях сотрудника ПЗЖН. При этом содержание норм пп. 7 изложить в следующем виде: «Сотрудники ПЗЖН обязаны:

1) знать численность, общедемографический и социальный состав населения, проживающего на обслуживаемой территории, а также другие сведения, характеризующие социально-экономическую обстановку;

2) осуществлять взаимодействие с местными государственными органами, субъектами профилактики правонарушений, неправительственными организациями по вопросам защиты женщин от насилия».

4. Далее перечислить иные обязанности.

Пункту 4, исходя из его содержания, дать название «Обязанности должностных лиц МВД, ДВД, ДВДТ ответственных за деятельность сотрудников ПЗЖН», обозначить категорию должностных лиц ОВД, относящихся к таковым.

5. Дать п. 6 Инструкции название «Материальное обеспечение сотрудников ПЗЖН». Название «Материальное обеспечение подразделения по организации работы подразделения по

защите женщин от насилия» не дает ясного представления, о каком подразделении идет речь, не ясен смысл самого предложения.

6. Исключить пп. 23, так как его нормы ранее уже были изложены в Инструкции в качестве проводимых ПЗЖН мероприятий.

7. В пп. 25 заменить слово «направляют» на слово «подготавливают».

8. В пп. 25 проекта Инструкции содержится положение, предусматривающее необходимость предоставления сотрудниками ПЗЖН информации следующего характера: «3) анализ причин и условий, способствующих насилию, установленных в ходе проведения служебных проверок». Больше упоминаний о служебных проверках в тексте проекта Инструкции нет. Не ясно, что из себя представляет данная проверка, каким образом, кем и в каких случаях она проводится. На наш взгляд, проведение служебной проверки требует соответствующей регламентации в рамках Инструкции, с учетом изложенных выше замечаний.

9. Исключить из пп. 25 положение, касающееся информации «5) о взаимодействии с кризисными центрами по вопросам оказания помощи жертвам насилия», так как данные центры относятся к неправительственным организациям. Положение же «7) о взаимодействиях с неправительственными организациями» в пп. 25 уже предусмотрено.

10. Поскольку не ясно, о каких «сведениях о результатах работы ОВД о профилактике бытового насилия и предупреждения насилия в отношении женщин» идет речь в пп. 28. (о подобных документах в проекте Инструкции более нигде не упоминается), рассмотреть возможность увеличения сроков для предоставления докладных записок.

Одним из критериев оценки деятельности сотрудников ПЗЖН (пп. 29) является своевременное и качественное рассмотрение заявлений, жалоб и иных обращений граждан. Рассмотрение жалоб и заявлений физических и юридических лиц, согласно пп. 8 проекта Инструкции, является только правом сотрудника ПЗЖН, т. е. зависит от его волеизъявления. При таких обстоятельствах представляется несколько проблематичным осуществлять оценку по данному критерию.

На наш взгляд, указанные предложения и замечания будут способствовать повышению качества организации работы подразделений по защите женщин от насилия.

---

¹ Абылкасымова А. Ш., Шаймерденов Б. Е. Некоторые предложения и замечания к проекту приказа Министерства внутренних дел Республики Казахстан «Об утверждении Инструкции органов внутренних дел по обеспечению защиты женщин от насилия» // Хабаршы — Вестник Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2015. — № 1. — С. 5-8.

Түйін

Бұл мақалада «Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғауды қамтамасыз ету бойынша ішкі істер органдарының нұсқаулығын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрі бұйрығының жобасына кейбір ұсыныстар мен ескертулер берілген.

RESUME

In the present to article some offers and remarks to the draft of the order of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan «About the approval of the Instruction of law-enforcement bodies on ensuring protection of women against violence» are reflected.

Акшулаков Р. Б., преподаватель кафедры уголовного процесса Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции

ИННОВАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ ПО УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ ПРАВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. Автор рассматривает вопросы постепенного перехода от традиционных технологий к использованию современных информационно-телекоммуникационных средств в преподавании дисциплины «Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан».

Ключевые слова: учебный процесс, компьютерные технологии, традиционные технологии, практическое занятие, слушатель (студент).

В последние годы компьютерные технологии стали изменять содержание даже достаточно традиционных технологий, применяемых на занятиях в учебных заведениях Республики Казахстан. Практические занятия по уголовно-процессуальному праву Республики Казахстан не стали исключением.

Компьютеры и мультимедийные проекторы, автоматизированные экраны и звуковые колонки, цифровая фото- и видеоаппаратура, интерактивные доски и т. д. открывают богатейшие возможности для принципиального изменения (по сравнению с мелом, доской, тряпкой, плакатом и т. д.) содержания и характера проведения практических занятий, позволяют, в частности, реализовать и использовать так называемые мультимедийные технологии.

В учебном процессе эта техника используется на лекционных, семинарских и практических занятиях. Активное применение компьютерной техники и информационно-телекоммуникационных технологий при обучении слушателей, в их самостоятельной работе, при контроле их знаний и умений называют электронным обучением.

В Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова, инновационное (электронное) обучение рассматривается как одно из важнейших направлений модернизации учебного процесса, повышения его качества и эффективности. В настоящее время новые технологии стали использоваться в работе со слушателями (студентами), обучающимися по дистанционной и заочной формам обучения. Для этого в компьютерных классах, лабораториях и службах управления нашей академии эксплуатируется большое количество персональных компьютеров.

Но следует отметить, что при проведении практических занятий со слушателями очного обучения профессорско-преподавательский состав, как правило, все еще придерживается традиционной системы. На них преподаватель дает слушателям большой объем информации по изучаемой дисциплине, которая затем закрепляется и трансформируется в практические навыки и умения при выполнении заданий.

В последнее время ситуация стала быстро изменяться. В Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова появились комплекты мультимедийного оборудования: ноутбуки, мультимедийные проекторы, специальные настенные экраны, что позволило преподавателям проводить практические занятия с использованием мультимедийных технологий. Преподаватель, подготовив материал для практического занятия в электронном виде и записав его на USB-Flash-Drive (флеш-память), с помощью ноутбука и проектора представляет слушателям на экране подготовленный материал — формулы, таблицы, схемы, диаграммы, графики, тексты, фотографии, видеозаписи и т. д. Благодаря этой технологии практические занятия становятся по сравнению с традиционным подходом более содержательными, информативными.

Использование мультимедийных технологий при проведении учебных занятий осуществляется с помощью сотрудников отдела технических средств обучения, которые, согласно инструкции, правилу, должны принести и установить ноутбук и проектор.

По нашему мнению, мультимедийным проектором, экраном и компьютером необходимо оборудовать аудитории. Использование мультимедийных технологий не требует особых усилий или навыков, для этого достаточно обладать только навыками работы с персональным

компьютером. Преподавателю перед лекцией достаточно подключить USB Flash Drive (флеш) с записанной информацией к соответствующему разъему.

Следует признать успехи нашего вуза в области использования электронного обучения в учебном процессе. Однако количество практических занятий, проводимых с использованием современных информационных технологий, в общем балансе все еще остается незначительным.

Считаем необходимым:

- укомплектовать учебные аудитории мультимедийными проекторами, компьютером с подключением к Интернет-связи и настенными экранами, предусмотреть не пропускающие свет шторы или жалюзи на окнах, чтобы убрать естественный дневной свет и предоставить преподавателю возможность продемонстрировать слайды в формате Power Point с помощью проектора или какой-либо другой учебный материал из Интернет-ресурсов;

- дополнительно оснастить учебные аудитории компьютерами с подключением Интернета для использования их слушателями во время проведения практических занятий;

- заменить обычные доски на магнитно-маркерные и интерактивные. Последние позволили бы использовать интерактивный перьевой дисплей Wacom и системы видеоконференцсвязи для проведения лекций. На интерактивной цифровой доске преподаватель может с легкостью адаптировать ее к предпочтительной методике работы и писать от руки. Во-вторых, лекции можно записывать на видео, и этот материал впоследствии размещать на онлайн-ресурсе Академии, выделенном под электронное обучение. В-третьих, это обеспечит необычайно высокое качество самих материалов, которые будут созданы для электронного обучения, благодаря совместному использованию материалов с камеры и интерактивного перьевого дисплея.

Полагаем, что использование указанных технологий позволит слушателям получать на занятиях гораздо больше информации по сравнению с традиционной технологией и коренным образом изменит содержание и качество знаний по дисциплине «Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан».

ТҮЙІН

Осы мақалада дәстүрлі технологиялардан бас тартып, заманауи телекоммуникациялық құралдарды қолдануға бет бұрудың мәселелері қарастырылады. Ол Қазақстан Республикасының қылмыстық процестік құқығы пәнін оқытудың мазмұны мен сапасын түбегейлі өзгертеді.

RESUME

This article discusses the gradual shift from traditional technologies to the use of modern information and telecommunication tools that radically change the content and quality of the disciplines of the Criminal procedure law of the Republic of Kazakhstan.

ӘОЖ 343.34

С. Қ. Алтайбаев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, подполития подполковнигі

РАДИКАЛДЫ ОРТАДА АРНАЙЫ АЛДЫН АЛУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Ғылыми мақалада Қазақстан аумағында қызмет етуге тыйым салынған діңдерді алдын алу, олардың әрекеттерінің жолын кесу, қоғамдағы азаматтарды ескерту және сол діңдерден сақтандыру қызметін үйлестіру қарастырылады.

Түйін сөздер: арнайы алдын алу, салафиттік, радикалды, такфирші – «джехатшылар», арбауға түскен адамдар.

Біздің елімізде діни экстремизмнің болуы туралы Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев: «Діни экстремизм Қазақстанда аса үлкен көлемде белең алған жоқ,

дегенмен айтарлықтай қауіп бар, егер оны уақытында ескеріп алдын алмаса, біздің елімізде де ондай қауіп пайда болуы мүмкін.

Біздің аумақта діни экстремизмнің мүмкіндігі ұзақ демократия мен азаматтық қоғам жолында зайырлы мемлекет ретінде біздің ұлттық қауіпсіздік пен мемлекет мифтік қауіп-қатерлер санатынан өтті», — деп жазды¹.

Өткен жылдарда Елбасы Н. Ә. Назарбаев сөзінің рас екендігін және мемлекеттік органдардың діни экстремизмнің елімізге келтірер қауіп-қатерін дұрыс бағаламағанын көрсетті.

Ғаламтор мен баспасөз материалдарын зерттегенде, 2000-2014 жылдары діни экстремизмнің фактілері арта түскенін көрсетеді. Ұлттың және мемлекеттің қауіпсіздігі үшін әрине терроризмді бірінші орынға қою қажет. Олармен күресу уақыт күттірмес үлкен мәселенің бірі болмақ.

Демек, осы жолда күрестің бір бағыты Қазақстан аумағында қызмет етуге тыйым салынған діндерді әшкерелеу, қызметтерінің жолын кесу, азаматтарды ескерту және сол діндерден сақтандыру қызметін үйлестіру.

Қазіргі таңда Қазақстанда ерекше қауіпті топтардың бірі, кейбір зерттеушілердің қарауы бойынша салафиттік радикалды такфирші – «джехатшылар» болып табылады. Олардың кейбір ерекшеліктеріне нақтырақ тоқталып, соған қатысты олардың алдын алуда кешенді жұмыстар құрылуы қажет.

Сонымен, такфирші — «джехатшылар» діннің атын жамыла отырып, зайырлы және рухани билікті басып алуға бағытталған, қоғамдағы дәстүрлі діни ұстанымдарды бұзуға, елдегі және аумақтардағы саяси және әлеуметтік жағдайларды тұрақсыздандыруға байланысты әмбебап идеологиялары мен әдістемелері бар.

Такфирші – «джехатшылардың» біртекті радикалды идеологиялары мен әдістемелерін қолданулары тарихта тек Қазақстанмен ғана байланысты емес, олар сонымен қоса басқа да елдерде қолданылған. Олар: Мысыр, Сирия, Ауғанстан, Өзбекстан, Тәжікстан, Ресей Федерациясының аумағында Шешенстан мен Дағыстанда және т. б.

Барлық такфирші – «джехатшылар» бағытындағы топтар үшін тұрғындарға әсер етулері, адамның санасын бұрмалау тетіктері және басқа да ағымдағы әрекеттік (қазіргі, заманауи) сипаттары біртекті болып келеді.

Тұрғындарға әсер ету тәсілдері келесідей:

- жастар арасында мұсылмандықтың ұғым түсініктері мен негізгі білімдерін, немесе басқа да сұрақтарын бұрмалай түсіндіруді тарату;

- адамның сыни және қалыпты ойлауын шектеу немесе тығырыққа тіреу жолымен өздерінің көзқарастарын, ұстанымдарын енгізу үшін психологиялық бұрмалаулармен мәжбүрлеуге әкелу;

- адамға эмоциялық тұрғыдан діни сезімдеріне әсер ету: ағайындық, жанашулық және мүсіркеулік, реніш, кек алу, жатсыну және т. б.

Санаға әсер етудің тетіктеріне келетін болсақ:

- исламдық ережелерді бұрмалап түсіндіруге бағыттылық;

- «Кім намаз оқымаса – сол кәпір» (нақты мұсылман құқығы ережелерін есепке алмай);

- «Алланың жібергенінен басқаны орындаған – сол кәпір» (аталған ереженің мазмұнын бұрмалаудан басқа, радикалдықтар әріп қуалауы, оның мүлтіксіз орындалуын талап ету);

- «Аль-уаля уаль-бара» қағидасы (достық пен іске қатысы жоқ), (қатысы жоқтық күнаһарлардан аластау емес, кім радикалдармен бірге болмаса, соларға деген өшпенділік);

- өздерінің топтарының қатарына теологиялық тұрғыдан білімді адамдарды, такфиршілер мен «джехатшылар» идеологиясынан өздерінің мүшелерін тайдыратын басқа да адамдарды, соған қоса, «аманат» (топтарынан, жамағаттан «құпияларын» сыртқа шығармайды), «ғайбат» (яғни, радикалдың басшысының беделіне қатысты қандай да бір сын айтылғанда басқа сенушілердің сыртынан «әңгіме», «өсек» айту болдырмау) ұғымдарын қолдануға бағытталған ұстанымдарын жоққа шығаратын адамдардың енуіне шектеу қояды және т. б.;

- пұтқа табынатындарға діни өшпенділік негізінде күрес жүргізуді дәріптеу, соның негізінде пұтқа табыну болып зайырлы мемлекет пен оның жүйесі де саналады, олар радикалды топтардың мүшелерінің құқық қорғау және басқа да мемлекеттік органдарға қатысты агрессияны туындатады.

Такфиршілер мен «джехатшылардың» ағымдық сипаттамалары:

- ұйымшылдық пен тарап кету қауіптілігі;
- адам өлтіруге және өзін өлтіруге дайындығы;
- жинақылық және шапшаңдық;
- өздерінің спортзалдарын жасақтау, белсенді физикалық дайындық, «өзін-өзі қорғау» (кімнен?) мақсатында жасақ құру, топтасу идеяларын алға тарту (бұл беталыс 1988-1991 жылдары «Өзбекстан ислам қозғалысы» террористік ұйымның тәжірибесінде кездескен)².
- әскери-тактикалық дайындық (теориядан тәжірибеге өту);
- ғаламтор арқылы басқару (радикалды діни идеологияның сырттан пайда болуы мен сырттан енгізу дәлелі болып отыр);
- топтағы басшыларының рөлі, оларға тән физикалық күш пен харизматикалық ерекшеліктер жас адамдарға тән ерекше құндылық сияқты;
- криминализация (қылмыстық құқық бұзушылықтар жасау және қылмыскерлердің есебінен олардың санын көбейту);
- әр жастағы радикалды бағыттағы әйел жақтаушылары, ерлері мен ұлдарына террорлық әрекеттерді ұйымдастыру мен джихаттықтың нақ қазан ошағына бару, дұрыстығын үгіттеп дәлелдеу арқылы оларға кері әсерін тигізу.

Тағы бір маңызды тұсы — қазіргі таңдағы джихатшылар мен такфиршілердің идеологиясы, салафизм мен исламдық радикалды саяси «ихван» ағымының аралас ұстанымдары әрі ол фактілі түрде сендірілген ұстаным болып табылады. Бұның негізі ХХ ғасырдың ІІ жартысында Египеттік партияның «Ихвануль-муслимуннің» («Мұсылман бауырлар», «Мұсылман бауырластығы») радикалды қанатынан бөлініп шыққандар.

Арнайы алдын алуды жүзеге асырғанда радикалды діни ойлардың жақтаушыларына жүргізілген діни, психикалық, психологиялық және идеологиялық, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық мәселелердің қиын манипуляцияларының алдын алу шаралары жүргізілуі қажет.

Осындай жағдайларда орыс зерттеушісі В. И. Ильин: «Әлеуметтік көмек, дәрілік зат ретінде тиімді. Бір адамды құтқаратын, осындай табыспен басқасын өлтіретін»³ сөздерінен белгілі бір қажетті ой түюге болады. Бұл байланыста радикалды әсердің алдын алу түрі діни орталық байланысында арнайы деп аталады. Бұндай жұмыста белгілі бір тұлғаның деструктивті әсері төнген көптеген ерекшеліктер бар, жалпы алдын алу шараларында қолданылатын радикалды әсерге түспеген тұлғаға еш қажеті жоқ.

Радикалды ортаға түсіп қалған адамға алдын алу көмегін көрсету келесідей:

- діни (теологиялық) білім;
- психологиялық түзету;
- дүниетанымдық және патриоттық тәрбие беру;
- әлеуметтік қалпына келтіру.

Алдын алу шараларының тиімдісі діни түсіндірулерден басталып басқа да түрлеріне өтеді.

Нысанның арнайы алдын алу шаралары болып, ең әлсіз жерінің белсенді сол және басқа «терапия» түрін қолдану қажет. Сонымен қатар белгілі жағдайлардан арнайы алдын алу шаралары топтық болуы мүмкін.

«Арбауға түскен адамдар» санатындағылардың ішінен қылмыстық құқық бұзушылық жасағандар сотталып, қоғамнан бөлек және бас бостандығынан айыру мекемесінде отыруы қажет. Осыдан кейін олармен пенитенциалды алдын алу шаралары өткізілуі мүмкін. Бірінші кезектегі тұлғалар қылмыстық құқық бұзушылықтар жасамаған, бірақ жасауы мүмкіндерді психологиялық тазалаудан өткізіп, экстремизм немесе басқа да қылмыстық құқық бұзушылық жасаудың алдын алуға болады.

Такфиршылар мен «джихадшылар» тек арнайы білімі бар мұсылмандық діни қызметкерлердің, әртүрлі бағыттағылардың айтқандарын ғана қабылдамайды. Бұндай байланыстағы, берілген санаттағы экстремисттерге көмек бере алатын теолог – шеберлерге іздеу салынауда. Діни радикалды жүзеге асыра алатын, олармен «бір тілде» сөйлей алатын, өзінің мақсатын қоя білетін және қоғамның сонымен қатар мемлекеттің қызығушылығын арттыратын адам қажет.

Радикалды діңнен жапа шеккен адамдармен арнайы алдын алу шаралары келесідей болмақ:

- діни сауаттандыру;
- психологиялық түзету;
- әлеуметтік оңалту (олар құқықтық және шариғаттық негізде, кәсіптік білім алуға жәрдемдесу, жұмысқа орналасуға көмектесу);
- патриоттық, отансүйгіштікке тәрбие.

«Арбауға түскен адамдарға» психологиялық тұрғыда ең маңыздысы — такфирші–«джихадшы» нәтижесінде өз-өзіне қол жұмсаудың жасандылығын дәлелдеп түсіндіру. Көндірудің негізі болып «джихад» түсінігінің қолдағының бәрін беру міндетін керісінше түсіндіріп белсенді өмір сүру, оқу, еңбек ету, туыстық қарым-қатынастарды үзбеу және т. б. діни тұрғыдан жеткізу қажет. «Арбауға түскен адамдардың» ең қиын тұсы өлуге «келіскендігі», «қажеттілігі» өлудің міндеттілігін мойындағаны. Нәтижесінде олар бір мезетте «жартылай тірі» және «жартылай өлі» болады, бір сөзбен айтқанда «зомби».

Радикалдардың жақтаушысы ретінде дәстүрлі емес діни топтардың, «пионерлері» екені Қазақстанға ислам дінін таратқандарға біздің тарихымызды айту керек. Сондықтан да патриоттық тәрбиелеу кезінде қазақтың ұлттық дәстүрлерін айтып, исламмен тығыз байланысты екенін түсіндіру қажет. Біздің тарихымызда Ислам дінін жоғары мемлекеттік шенеуніктер деңгейіндегі хандардың қолдағандығы туралы көптеген мысалдар бар. Ол Керей мен Жәнібек хандардан басталып, Тәуке ханмен жалғасын тауып, Кенесары ханмен аяқталған.

Ислам діні Керей мен Жәнібек хандардың билік тұсында басталып, Тәуке хан, Кенесары ханның биліктерінің аяқталғанына қарамастан, ары қарай жалғасып жоғары деңгейде ұстанды. Ислам мектебі — Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердіұлы, Ыбырай Алтынсарин, Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейханұлы және тағы да басқа тұлғалар, көптеген көрнекті қазақ ғұламалары, өз бастапқы білімдерін медресе қабырғасында бастады. Сонымен қатар Ислам діні көптеген қазақ дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына қайшы келмейді. Көптеген қазақ сөздері араб тілінен енгізілген. Осыны сараптай отырып, Ислам діні қазақ үшін кең өрісте орын алды.

Қоғамдағы діни жағдай тікелей діни насихатқа бағынышты болып келеді. Өйткені, көбіне «құрбандар» әлеуметтік нормативтік-құқықтық және шариғат білімін міндеттенеді. Сонымен қатар мұсылман-заңды фикһ-қырлары қате әкеленіп, экстремистік актілер көріністері негізді деп орын тапты. Осы жағдайға орай, алдын-алу нысандары Исламның көзқарасы мен Қазақстанның зайырлы және діни қалыпты өмір сүруінің бүгінгі маңызды тұрғысынан қолайлы екенін көрсетеді.

Тәжірибеде көрсетілгендей, алдын-алу мен нығайту әрекетіне шамамен 1,5-2 жылдай кетуі мүмкін. Бұл парадокс және таңқаларлық жағдай, адам өз-өзін психологиялық тұрғыдан құрбандыққа шалу және де, дайындау үшін 2-3 ай уақыт керек, ал оны сол ойдан кері көндіру үшін бұдан көп уақыт қажет етеді. Душар жағдайды зерттей келе, радикалдар мен экстремистердің арнайы схемалық шаралары болуы нәтижесінде, Қазақстан халқының көпшілігіне қарсы екендігін күмән тудырмайды, сондай-ақ құқық қорғау органдарының қызметкерлері, қарулы күштер, сондай-ақ жалпы мемлекетке қарсы екеніне көз жеткізуге болады. Әсіресе, адамдардың патриотизм мен мақтаныш сезімін және де адамның психологиялық көзқарасын қалпына келтіру маңызды болып табылады. Айтарлықтай осы жұмысты жалғастыруға бұрын өздері радикалдардың қатарында болған адамдардың белсенді көмек көрсеткен кезде жұмысты жүргізу жеңіл болып келеді.

-
- ¹ Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан — 2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауы.
  - ² Бабаджанов Б. М. Джихад как идеология «изгоев» (ghuraba') по документам и публикациям Исламского движения Узбекистана.
  - ³ Ильин В. И. Драматургия качественного полевого исследования. — СПб., 2006.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются криминологические аспекты предупреждения преступлений, связанных с экстремизмом в Республике Казахстан.

RESUME

In this scientific article the criminological characteristic of the crimes connected with extremism in the Republic of Kazakhstan is considered.

ӘОЖ 343.1

Қ. Н. Әбугалиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Ғылыми-зерттеу институтының Ішкі істер органдарының қызметін реттейтін заңнаманы зерттеу және мониторингтеу мәселелері бойынша орталығының аға ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының кандидаты, полиция подполковнигі

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМАСЫНЫҢ ЖАҢА ҮЛГІСІНДЕГІ ЖЕКЕ АДАМҒА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ӘРЕКЕТ МӘСЕЛЕЛЕРІН ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУДЕГІ ӨЗЕКТІ БАҒЫТТАР

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасына қатысты мәселелер қозғалады. Автор тарапынан 2014 жылғы жаңа Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімнің 1 тарауындағы өзгерістерге сын тұрғысында пікір айтылады.

Түйін сөздер: заң шығарушы, қылмыстық әділет саласы, кодекс жобасы, негізгі бағыттар, аспектілер, новелла, Тұжырымдама, тарау нормалары, қылмыстық теріс қылық институты.

Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары мемлекет арқылы қорғалады. Қазақстан Республикасының Конституциясының II бөлімі осы мәселеге тікелей арналған. Конституцияның 1-бабында «ең қымбат қазына — адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары», — деп жарияланған. Осыған орай, Қазақстан Республикасындағы барлық құқық салалары, оның ішінде Қылмыстық құқықта адамды қорғауды өзінің міндеті деп санайды. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 2-бабында адам мен азаматтың құқықтары, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғауы ең басты міндет ретінде көрініс тапқан.

Қылмыстық құқықта негізгі мәселелердің бірі — қылмыстың ұғымын анықтау болып табылады. Жеке адам мен қоғам арасындағы қақтығыстардың қайсысының қоғамға қауіптілік дәрежесінің басым екендігін анықтау және оған осы мәселеде қылмыстық құқылық шараларды қолдану арқылы осы қатынастарды реттеу — қылмыстық заңның негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Қылмыс әр уақытта да белгілі бір іс-әрекеттің (әрекет немесе әрекетсіздіктің) көрінісі болып табылады. Заң шығарушы осындай тұжырымдарға келе отырып, қылмысты әр уақытта да адамның нақты іс-әрекетінің, мінез-құлқының сыртқа шыққан көрінісі екенін атап көрсетеді.

Өткен жылдың шілде айының басында Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев «Қылмыстық заңнаманы жетілдіру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізулер туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қойды. Осыған сәйкес 2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық кодексінің қабылдануына орай, еліміздегі барлық қылмыстық әділет саласындағы мамандардың көкейінде қылмыстық заңнаманың жаңа үлгісіне көшу үшін

оңтайлы жағдайлар туғызу туралы мәселе тұрды. Мұндай құбылыстың бірінші еместігі, яғни 1998 жылы тәуелсіз Қазақстанның алғаш Қылмыстық кодексі күшіне енген кезеңінен тарихтан белгілі. Бірақ, ол кездегі жағдай мүлдем өзгеше еді. Алғашқы Кодексті дайындау жұмысы 6 жылдай ұзақ уақыттың еншісінде болды. Нақтылай айтсақ, 1991 жылғы 16 желтоқсанда Қазақстан Республикасының тәуелсіздігін жариялаған күннен бастап, 1997 жылғы 16 шілдедегі Кодекстің қабылданған кезеңіне дейінгі уақыт аралығы. Әрине, мұндай асықпай істелген жұмыс Кодекс жобасын дайындауда сапалы еңбектің нәтижесін көрсетті¹.

Ал, 2014 жылғы жаңа Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексін дайындауда жағдай тіптен керісінше болды.

Біріншіден, Кодекс аз мерзім ішінде қарқынды түрде дайындалды. Екіншіден, Кодексте сынға ұшырап жатқан жаңа ережелер де баршылық. Үшіншіден, жаңа Қылмыстық кодекстегі ақаулар, қайшылықтар және басқа да кемшіліктер тиісті ғылыми зерттеулер нәтижесінде сараланған жедел түзетулерді қажет етеді.

Ішкі істер органдарында қылмыстық заңнаманың қолданылу мәселесін ескере отырып, тәжірибедегі қажеттілікті сөз етсек, Қазақстан Республикасының жаңа қылмыстық заңнамасындағы өзекті ғылыми зерттеу аспектілерінің бірі жеке адамға қол сұғудың жекелеген түрлері үшін жауапкершілік мәселелері болып табылады. Жеке адамға қарсы қылмыстар (қылмыстық құқық бұзушылықтар) сот-тергеу тәжірибесінде (қылмыстық-құқықтық саралау мәселелерінде) әрдайым айтарлықтай қиындықтар тудырып отырды².

Сол себепті ішкі істер органдарындағы тергеу тәжірибесінің қажеттілігін, сонымен қатар қылмыстық заңнаманың сапасына толығымен әсер ететін тұжырымдамалық-теориялық ережені ескере отырып, түбегейлі ғылыми зерттеуді қажет ететін бағыттар да баршылық. Мәселен, Қылмыстық кодекстің I тарау нормаларына жалпы талдау жасау керек. Сондай-ақ, Қылмыстық кодекстің I тарау нормаларының 2010-2020 жылдар аралығындағы Қазақстан Республикасының Құқықтық саясат тұжырымдамасы ережелеріне сәйкес келуін қамтамасыз етуде Тұжырымдама мақсаттарының міндеттері мен жетістіктерін шешуге қатысты Кодекстің бүкіл өзгерістеріне түбегейлі талдау жасау талап етіледі. Сонымен қатар жаңа кодекстегі Қылмыстық теріс қылық институты — қылмыстық заңнаманың іргелі жаңаруына себеп болған басты тұжырымдамалық новеллалардың бірі болып табылады. Осыған орай, бұл нормаларды отандық құқықтық салада қолданылу келешегіне нақты баға беру үшін Қылмыстық кодекстің I тарауындағы қылмыстық теріс қылықтардың барлық он бір құрамына терең әрі жан-жақты зерттеу талап етіледі.

Түйіндей келе, қандай да бір жаңалық дүние есігін ашпас бұрын, жан-жақты зерттеулер мен сараптамалардан өтуі заңдылық. Асығыстықпен шала қорытылып, қолданысқа түскен дүниелер де өз жемісін берері сөзсіз. Бірақ пайдалы жағынан гөрі көптеген кедергілерді туындататыны ақиқат. Сондықтан қылмыстық заңнамаға қатысты енгізілген жаңалықтар мемлекеттің даму сатысына, халықтың әлеуметтік жағдайы мен менталитетіне орай, әлі де ғылыми-құқықтық зерттеулерден өткені дұрыс деп болжаймыз.

¹ Головкин Л. В. Анализ концепции проекта Уголовного кодекса Республики Казахстан // [Электронный ресурс]. URL: <http://www.zakon.kz/4480131-analiz-koncepcii-proekta-ugolovnogo.html>.

² Волженкин Б. В. Уголовный кодекс Республики Казахстан // Правоведение. — 1999. — № 1. — С. 85–88.

Байгутанова А. Т., старший преподаватель кафедры общеобразовательных дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции

ЖЕНЩИНЫ-КАЗАХСТАНКИ НА ФРОНТАХ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Аннотация. В годы войны на фронте служило около миллиона женщин. Первыми на службу заступили женщины-медработники: медсестры, врачи и санитарки. Курсы Всеобуча за время войны подготовили: медсестер, сандружинниц, минометчиц, станковых пулеметчиц, ручных пулеметчиц, стрелков-автоматчиц, связисток, стрелков-снайперов и т.д.

Ключевые слова: Родина, армия, патриот, оборона, фронт, мобилизация, солдат, героизм.

В статье 13 Закона «О всеобщей воинской обязанности», принятого IV сессией Верховного Совета СССР 1 сентября 1939 г., указывалось, что «воинская служба в СССР является почетной обязанностью не только мужчин, но и женщин», Народные Комиссариаты Оборона и Военно-Морского Флота имели право брать в армию и флот женщин, имеющих медицинскую, ветеринарную и специально-техническую подготовку, а также привлекать их на учебные сборы. В военное они могли быть призваны в армию и флот для несения вспомогательной и специальной службы. Чувство гордости и признательности советских женщин партии и правительству по поводу решения сессии Верховного Совета СССР выразила депутат Верховного Совета СССР Е. М. Кожушина из Винницкой области: «Все мы, молодые патриотки, готовы выступать на защиту нашей прекрасной Родины. Мы, женщины, гордимся тем, что нам дано право защищать ее наравне с мужчинами. И если позовет наша партия, наше правительство, то мы все выступим на защиту нашей замечательной страны и дадим врагу сокрушительный отпор»¹.

Уже первые известия о вероломном нападении Германии на СССР вызвали у женщин безграничный гнев и жгучую ненависть к врагам. На проходивших по всей стране собраниях и митингах они заявляли о своей готовности встать на защиту своей Родины. Женщины и девушки шли в партийные и комсомольские организации, в военные комиссариаты и там настойчиво добивались отправки на фронт. До 50 % добровольцев, подавших заявления об отправке в действующую армию, составляли женщины. Хотя у войны не женское лицо, угроза, нависшая над нашей страной и над всем миром в 1941 г., заставила советских женщин по-иному оценить свои возможности, встать в строй наравне с мужчинами, заменить в тылу ушедших на фронт мужей, сыновей, братьев.

Созданный 30 июня 1941 г. Государственный комитет обороны (ГКО) принял ряд постановлений о мобилизации женщин для несения службы в войсках ПВО, связи, внутренней охраны, на военно-автомобильных дорогах. Первыми на службу заступили женщины-медработники: врачи, медсестры и санитарки. Было проведено несколько мобилизаций в Военно-Морской Флот, в Военно-Воздушные Силы. Во вспомогательных службах женщины заменяли красноармейцев, отправляемых на фронт, они выполняли работу связисток, вооруженцев, водителей автомашин и тракторов, телефонисток, кладовщиков, поваров. Почти все зенитные части были укомплектованы молодыми женщинами в возрасте от 18 до 25 лет. Стали формироваться женские авиационные полки. Курсы Всеобуча за время войны подготовили 300000 медсестер, свыше 500000 сандружинниц, 6097 минометчиц, 4522 станковых пулеметчиц, 7796 ручных пулеметчиц, 15290 стрелков-автоматчиц, 45509 связисток, 2484 стрелков-снайперов². Женщины стали примером бесстрашия и героизма.

Одно из самых крупных женских военных формирований было создано в 1942-1943 гг. Это был многотысячный женский корпус, включавший в себя артиллерийские, минометные, танковые, саперные и другие подразделения. В течение нескольких месяцев велось их обучение, были проведены большие учения по отработке взаимодействия и слаженности подразделений корпуса. Все было приближено к реальной боевой обстановке. Но неожиданно корпус

был расформирован. Его бойцы поодиночке или группами были направлены в различные рода войск Советской Армии³.

За годы войны на фронте служило около миллиона женщин. Из Казахстана на фронт ушло около 5250 женщин. Они выносили раненных солдат с поля боя, служили связистками, саперами, летчицами, снайперами, зенитчицами, танкистками, были партизанками.

Из Уральской области в 1943 г. на фронт отправились 24 девушки-казашки. Окончив снайперскую школу в г. Подольске, они затем прибыли на Сталинградский фронт. Слава об отважных казахстанских девушках, среди которых были М. Токтамышева, Р. Мумынова, А. Бекетова, М. Нестеренко, Е. Семенюк и др., шла по всему фронту.

В числе 500 казахстанцев, удостоенных высокого звания Героя Советского Союза, две женщины — Алия Молдагулова и Маншук Маметова. Маншук Маметова — пулеметчица 21-й гвардейской стрелковой дивизии 3-й ударной армии Калининского фронта, гвардии старший сержант, первая казахская женщина, которой посмертно было присвоено звание Героя Советского Союза. 15 октября 1943 г. в тяжёлых боях за освобождение г. Невеля (Невельская наступательная операция) при обороне господствующей высоты, оставшись одна из пулемётного расчёта, будучи тяжело раненной осколком в голову, она уничтожила 70 солдат противника и погибла, до последнего прикрывая пулеметным обстрелом свою дивизию.

Алия Молдагулова — снайпер 54-й отдельной стрелковой бригады 22-й армии 2-го Прибалтийского фронта, ефрейтор. В детстве отличалась от своих сверстниц упрямым и твердым характером. На ее счету 78 уничтоженных солдат и офицеров противника. Погибла в ходе Ленинградско-Новгородской операции 14 января 1944 г. Во время одной из атак Алия, будучи раненной в руку осколком мины, участвовала в рукопашном бою и была вторично ранена немецким офицером, которого уничтожила. Вторая рана оказалась смертельной. Алия Молдагулова входит в число лучших советских женщин-снайперов в годы ВОВ.

В рядах легендарного женского 588-го ночного бомбардировочного авиаполка воевала летчица из Казахстана Хиуаз Доспанова. Боевые задания она выполняла на Южном фронте, Северном Кавказе, в Закавказье, Украине и Белоруссии. 1 апреля 1943 г. ее самолет, заходя на посадку в условиях минимального освещения аэродрома, столкнулся в воздухе с другим самолетом. Штурман-снайпер Х. Доспанова получила переломы обеих ног, но выжила, вернулась в полк и дошла до Германии, участвовала в освобождении Кубани, Тамани, Новороссийска, Крыма, Белоруссии, Польши. Совершила около 300 боевых вылетов. Является Народным Героем Казахстана.

Девушки летали на тихоходных учебных самолетах конструкции ПО-2, так называемых «кукурузниках» или «этажерках», оборудованных простейшими аэронавигационными приборами. Скорость самолета — 120 км/час, высота — 3 км, нагрузка — 200 кг. Девушки летали ночью в тыл врага, сбрасывали партизанам оружие, боеприпасы и горючее, вывозили на Большую землю раненых, больных и детей. Ни заградительный зенитный огонь, ни патрулирование немецких истребителей не могли остановить их полеты. Немцы называли их «ночные ведьмами». За каждую сбитую «этажерку» немецкое командование присуждало своим асам высшую награду — «Железный крест».

Во время войны казахстанские женщины овладевали разными военными специальностями. Так, Роза Шамжанова была зенитчицей, Ищягы Жагыпарова — оруженцем, Жамиля Бейсенбаева, — танкистом, Рахима Ералина — разведчицей, Малика Токтамысова — снайпером, Мадина Искакова обслуживала самолет авиамехаником советского аса И. Н. Кожедуба, Нурганым Байсеитова, Тургаш Жумабаева и Жамал Акадилова — партизанками, Рахима Есмагамбетова, Зоя Федоровна Григорьева, Лидия Семеновна Жолковская, Анна Карповна Луб, Александра Климова, Александра Ивановна Карпова, Людмила Федоровна Тележинская и Шагиля Кусанова — авиатехниками⁴.

Казахстанский хирург, в годы ВОВ служившая в 191-й стрелковой дивизии, Мархабат Тукебаева заслужила четырнадцать благодарностей Верховного Главнокомандующего, награждена орденами Красной Звезды, Отечественной войны 2-й степени и несколькими медалями. Из Казахстана на фронт отправилась группа выпускниц медицинского института, а также

старшекурсницы-медики, в числе которых были Халида Маманова, Рахима Кошкинбаева, Рахима Ережепова, Улимжан Карсыкбаева, Екатерина Ескалиева, Галина Капаева. Они спасали и лечили раненых солдат, подрывали мосты, ходили в разведку, летали на истребителях, управляли танками и обезвреживали мины.

¹ Закон «О всеобщей воинской обязанности» от 1 сентября 1939 г. // zaki.ru

² <http://military-kz.ucoz.org>. Казахстанский военный сайт.

³ <http://military-kz.ucoz.org>. Казахстанский военный сайт.

⁴ <http://military-kz.ucoz.org>. Казахстанский военный сайт.

ТҮЙІН

Осы мақалада қазақстандықтардың Ұлы Отан соғысына қатысуы туралы қарастырылады.

RESUME

In the given article the author investigates the participation of Kazakh people in the Great Patriotic War.

УДК 343.148 +343.140.02

Байжанова Г. К., заместитель начальника НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, доцент, полковник полиции

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ СТАТУС СПЕЦИАЛИСТА В НОВОЙ РЕДАКЦИИ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье обосновывается необходимость исследования новых форм применения специальных знаний в уголовном судопроизводстве, таких как заключение и показания специалиста.

Ключевые слова: специальные знания, досудебное производство, доказательство, доказывание, расследование, специалист, заключение специалиста, заключение эксперта, показания специалиста.

Принятие нового УПК Республики Казахстан 2014 г. и изменение уголовно-правовой политики государства потребовали от ученых и практиков совершенно нового отношения к проблеме установления истины в уголовном процессе для разрешения главного вопроса: «Отвечают ли традиционно сложившиеся в Казахстане способы и методы борьбы с преступностью современным реалиям?».

Общепризнано, что уголовное судопроизводство — это сложный механизм, действие которого зависит от синхронности и сбалансированности процессуальных полномочий всех без исключения участников процесса на основе принципа состязательности сторон. Поэтому теоретические разработки в этой области общественных отношений, совершенствование методов и средств исследования увеличили возможности обращения не только лиц, ведущих уголовный процесс, но и иных участников, например, представителей стороны защиты, к специалистам различных отраслей науки для использования их знаний в доказывании при расследовании преступлений. Это связано также и с необходимостью объективизации процесса доказывания, обеспечения защиты прав и законных интересов личности.

Действующее уголовно-процессуальное законодательство создало необходимые предпосылки для более активного участия специалистов в уголовном судопроизводстве, дополнив систему средств доказывания таким новым видом источников доказательств, как «заключение и показания специалиста», что свидетельствует о повышенном внимании законодателя к проблемам использования специальных знаний в уголовном судопроизводстве.

Заключение и показания специалиста являются новеллой уголовно-процессуального права. Заключение специалиста как самостоятельный вид доказательства расширяет познавательные возможности лиц, ведущих уголовный процесс, при производстве по уголовному делу. Как представляется, потребность в появлении новой формы использования в уголовном

процессе специальных знаний вызвана продолжающимся расширением его состязательного начала. При этом если процессуальный закон устанавливает меру возможного поведения каждого субъекта доказывания, наделяя их процессуальными правами в доказывании, то принцип состязательности, в свою очередь, позволяет определять его функции по доказыванию¹.

Вместе с тем, в правовой регламентации процессуального статуса специалиста, порядка его участия в производстве по уголовному делу и применения специальных знаний в уголовном судопроизводстве до настоящего времени имеется много недостатков и пробелов, что приводит к неоднозначному толкованию и применению соответствующих правовых норм, к ошибкам при производстве процессуальных действий и принятии процессуальных решений. Новеллы процессуального законодательства, касающиеся новых источников доказательств, вызывают дискуссии теоретического плана и трудности практического их применения. Нормы УПК Республики Казахстан, регламентирующие правовой статус специалиста и формы его участия в производстве по уголовному делу, опыт практического применения данных новелл актуализировали целый ряд проблем, связанных с участием специалиста в уголовном судопроизводстве, в силу чего они заслуживают углубленного научного исследования. В первую очередь это касается разграничения таких сходных понятий, как «заключение эксперта» и «заключение специалиста». Терминологическая нечеткость закона оборачивается возможностью искажения смысла законодательных предписаний. На практике все чаще предпринимаются попытки противопоставить заключение специалиста, полученное стороной защиты, заключению эксперта с целью опровержения его выводов. Подобная тенденция обусловлена тем, что привлечение специалиста как форма использования специальных знаний в уголовном судопроизводстве в настоящее время не имеет четких рамок и строго определенных критерии ее отграничения от судебной экспертизы по уровню исследования фактических обстоятельств дела и используемых методов отсутствуют. Возникает ряд вопросов, для разрешения которых необходимо тщательное научное исследование. Ученые и практики задаются вопросами: «В чем опасность такого терминологического дублирования в отношении эксперта и специалиста?», «Есть ли опасность в смешении этих фигур?». Действительно, если и эксперт, и специалист — равнозначные участники процесса, дающие заключение на базе соответствующих специальных знаний, то какова их достоверность и допустимость в доказывании? Когда нужно назначать экспертизу, а когда можно ограничиться заключением специалиста?

Проблемы процессуального статуса специалиста и правовой регламентации его участия в уголовном процессе в различных аспектах рассматривались в трудах многих ученых-процессуалистов и криминалистов:² Т. В. Аверьянова, В. Д. Арсеньев, А. Ф. Аубакиров, Р. С. Белкин, Л. В. Виноцкий, Л. Я. Драпкин, В. Д. Зеленский, А. М. Зинин, Е. П. Ищенко, В. Я. Колдин, Ю. Г. Корухов, А. В. Кудрявцева, В. Н. Махов, Ю. К. Орлов, А. Я. Палиашвили, Е. Р. Россинская, Т. В. Сахнова, Т. А. Седова, И. Н. Сорокотягин, С. А. Шейфер, В. И. Шиканов, А. Р. Шляхов, А. А. Эйсман, А. А. Эксархопуло и др. Они внесли весомый вклад в развитие теории уголовного процесса, разработку научных основ совершенствования норм института специальных знаний в уголовном процессе и практики их применения. Однако разработка основополагающих основ этого института далеко не завершена.

В свете изменений отечественного процессуального законодательства в период правовой реформы уголовно-процессуальные аспекты специальных знаний нуждаются в более полном и всестороннем освещении. Тем более, что многие аспекты до сих пор носят дискуссионный характер и находятся на различных стадиях научной разработки. Кроме того, значительная часть известных научных исследований по этой теме проводилась в иных социально-экономических, научно-технических и криминологических условиях, в период действия УПК Казахской ССР от 2 июля 1959 г., УПК Республики Казахстан от 13 декабря 1997 г., утратившего силу в связи с принятием УПК Республики Казахстан от 4 июля 2014 г., что с логической неизбежностью предопределяет необходимость учета этого в современном ее теоретическом осмыслении.

Следует также указать и на различный подход отечественного и российского законодателя к интерпретации заключения и показаний специалиста как источника доказательств. Соглас-

но ч. 3 ст. 80 УПК Российской Федерации, «заключение специалиста — это представленное в письменном виде суждение по вопросам, поставленным перед специалистом сторонами». Согласно ч. 1 ст. 117 УПК Республики Казахстан, «заключение специалиста — оформленный... и представленный в письменном виде официальный документ, отражающий содержание исследования и выводы по вопросам, поставленным перед специалистом лицом, ведущим уголовный процесс, или сторонами». Заключение специалиста по российскому уголовно-процессуальному законодательству в отличие от казахстанского не предполагает проведение специалистом исследования.

Вопрос о правовой сущности заключения специалиста и процедуре его получения — в настоящее время один из самых дискуссионных в науке. Как было указано выше, отсутствие законодательного регулирования этого правового института влечет на практике значительные процессуальные проблемы в сфере доказывания. УПК Республики Казахстан не предусматривает самостоятельного следственного действия, связанного с истребованием заключения специалиста, в отличие от назначения судебной экспертизы. Однако, учитывая новизну рассматриваемого института и определенное этим отсутствие соответствующих научных разработок и практических рекомендаций, следует признать, что правовая регламентация нового вида доказательства является чрезмерно лаконичной и недостаточной для правильного применения связанных с этим доказательством возможностей.

Представляется, что исследование проблем использования специальных знаний, привлечения специалиста к участию в уголовном судопроизводстве, реализации процессуального статуса специалиста является весьма актуальным. Цель такого исследования — разработка: теоретических положений, направленных на развитие научных основ института специальных знаний в уголовно-процессуальном праве; предложений по совершенствованию уголовно-процессуальных норм, регламентирующих правовой статус и порядок деятельности специалиста в уголовном судопроизводстве; рекомендаций по правильному применению этих норм в доказывании по уголовным делам.

---

¹ Гуськова А. П., Муратова Н. Г. Судебное право: история и современность судебной власти в сфере уголовного судопроизводства: Монография. — М., 2005. — С. 118.

² Лазарева Л. В. Концептуальные основы использования специальных знаний в российском уголовном судопроизводстве: Автореф. дисс. ...д. ю. н. — Владимир, 2011.; Телегина Т. Д. Использование специальных знаний в современной практике расследования преступлений: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — М. 2008; Петрухина А. Н. Заключение и показания эксперта и специалиста как доказательства в современном уголовном судопроизводстве России: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — М. 2009; Зайцева Е. А. Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства: Автореф. дисс. ...д. ю. н. — М., 2008; Исаева О. А. Процессуальный статус специалиста в условиях состязательности уголовного судопроизводства: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — М., 2008; Скогорева Т. Ф. Правовые и информационно-коммуникационные основы организации взаимодействия следователя, специалиста и эксперта при расследовании преступлений: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — Волгоград, 2008; Новиков А. А. Институт специалиста в уголовном судопроизводстве России: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — Калининград, 2007; Бельский А. И. Заключение и показания специалиста как доказательства в уголовном процессе России: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — М., 2006; Брушковский К. Б. Процессуальные и тактические аспекты участия специалиста в судопроизводстве: по материалам Республики Казахстан: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — Бишкек, 2006; Ломакина Е. В. Актуальные вопросы использования специальных знаний в российском уголовном судопроизводстве: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — Оренбург, 2006; Макарьян А. А. Оптимизация участия специалиста при производстве расследования по уголовному делу: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — СПб, 2006; Сердюков А. В. Использование специальных знаний при раскрытии и расследовании умышленного причинения вреда здоровью: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — М., 2006; Трифонова Н. А. Специальные знания в раскрытии и расследовании корыстно-насильственных преступлений: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — Иркутск, 2006; Щипов С. В. Использование адвокатом в уголовном процессе специальных познаний: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — М., 2006; Юматов В. А. Технологические и организационные аспекты оптимизации деятельности специалистов и экспертов в уголовном судопроизводстве: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — Нижний Новгород, 2006; Ильина А. М. Обязательное использование специальных познаний в уголовном процессе: Автореф. дисс. ...к. ю. н. — Екатеринбург, 2005.

ТҮЙІН

Мақалада қылмыстық сот өндірісіндегі маманның қорытындысы мен көрсетпесі сияқты арнайы білімді қолданудың жаңа нысандарын зерттеу қажеттілігі дәлелденген.

RESUME

Need of research of new forms of application of special knowledge for criminal legal proceedings, such as the conclusion and indications of the expert locates in this article.

УДК 342.4+343.16

Байжанова Г. К., заместитель начальника НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, доцент, полковник полиции;

Ширинских Д. А., начальник центра по проблемам расследования преступлений НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, подполковник полиции

О ПРОЕКТЕ ЗАКОНА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН «О НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ СЛУЖБАХ»

Аннотация. В статье высказываются критические замечания по инициативному проекту Закона Республики Казахстан «О негосударственных следственных службах», разработанному юристом М. А. Мостовичем.

Ключевые слова: досудебное производство, уголовное дело, уголовное преследование, расследование, властные полномочия, следственная деятельность.

Повышение эффективности разрешения задач уголовного процесса — приоритетное направление совершенствования законодательства, регулирующего уголовное судопроизводство.

Одной из ключевых особенностей досудебного производства по уголовным делам является властный характер деятельности органов уголовного преследования и суда. Уголовно-процессуальным кодексом и иными нормативными правовыми актами предусмотрен широкий спектр гарантий, обеспечивающих неукоснительное соблюдение законности и других принципов уголовного судопроизводства субъектами, наделенными полномочиями по ограничению конституционных прав участников уголовного процесса. Вместе с тем, еще имеют место жалобы со стороны населения, связанные с ненадлежащим качеством и эффективностью правоприменительной деятельности органов внутренних дел.

Результаты научных исследований показывают, что типичными причинами, замедляющими прогресс эффективности правоприменения, являются:

- высокая нагрузка следственных сотрудников (вследствие перманентных реформ, оттока кадров и пр.);
- низкая мотивация (обусловленная, в том числе, уровнем социальных гарантий);
- высокий уровень психологического напряжения (в том числе по причине жесткого ведомственного контроля и прокурорского надзора);
- высокий уровень бюрократизма и т. п.

Эти причины, на наш взгляд, носят временной характер, зависят от состояния экономического развития государства в целом. Представляется, что устранение указанных причин позволит кардинально изменить уровень государственных услуг и отношение населения к такой деятельности. Цена решения — время.

Однако существуют и революционные идеи разрешения проблем досудебного производства. К одной из них следует отнести проект Закона «О негосударственных следственных службах», подготовленный М. А. Мостовичем¹, который считает необходимым создать частные следственные органы, действующие на альтернативной и возмездной основе,

выполняющие функции следственных органов, что позволит, с его точки зрения, нивелировать многочисленные факты бездействия правоохранительных органов, непрофессионализма, волокиты с их стороны.

Полагаем, что смелое решение указанных ранее проблем досудебного производства простым делегированием государственных властных полномочий физическим лицам — это легкомысленное отношение к значению и сущности судопроизводства, поверхностное знание содержания и взаимосвязей совокупности отдельных правовых институтов, процедур, правоотношений.

Опасность подобного решения подтверждается печальной судьбой проекта Закона «О частной детективной деятельности», ограниченностью в возможностях собирания доказательств адвокатами и другими участниками.

Предложенный «дешевый» вариант совершенствования уголовно-процессуального законодательства, на наш взгляд, не может являться адекватной альтернативой решения существующих правоприменительных проблем по следующим причинам:

- имеет место противоречие с положениями Конституции Республики Казахстан в части, касающейся невозможности делегирования государственной власти негосударственным органам (п. 2 ст. 3 Конституции);

- реализация ряда функций органа уголовного преследования, в том числе пресечения правонарушений, предполагает выполнение действий от имени государства, что в соответствии с п. 3 ст. 3 Конституции РК дозволено только государственным органам;

- процессуальный статус следователя и дознавателя обеспечен комплексом взаимообусловленных нормативно урегулированных гарантий, обеспечивающих их надлежащее поведение, справедливость и непредвзятость решений с позиции судопроизводства и не может быть спроецирован на субъектов, не отвечающих комплексу требований, предъявляемых к должностным лицам;

- аргумент автора об «отсутствии возложения функций государственных органов на общественные объединения (негосударственные организации)... так как, ...одновременно продолжит существование в своем неизменном виде государственная правоохранительная система» не состоятелен, поскольку в данном тезисе происходит нарушение суждения. Сохранение государственного института не оправдывает запрет на делегирование властных государственных полномочий физическим лицам (не обладающих статусом государственного служащего, должностного лица);

- оказание услуги по досудебному производству на коммерческой основе проявляет крайний обвинительный уклон (односторонность) в расследовании и не может обеспечить надлежащую подготовку материалов уголовного дела для справедливого разбирательства в суде, поскольку делает полностью ничтожным действие презумпции объективности лица, осуществляющего производство по делу;

- определение тарифов на услугу по досудебному производству предполагает конечный результат, приемлемый для «клиента». В случае, предусмотренном УПК, итоговое решение следственного работника является промежуточным в системе судопроизводства, что является предпосылкой для некачественного досудебного производства (отсутствие критериев конечного результата — решения суда, удовлетворяющего интерес заказчика расследования);

- несправедливо суждение автора о возможности обоснования экономической выгодой ограничения положений Конституции, в частности, утверждение — «сокращение количества государственных служащих и статей расходов на них» посредством аутсорсинга;

- не является прозрачным механизм контроля реализации властных полномочий (применение мер принуждения, наделение процессуальным статусом участников процесса (правоограничения), производство процессуальных действий, связанных с ограничением конституционных прав и свобод граждан). Так, согласно проекту, контроль возможен со стороны прокурора и суда, однако, по организационным причинам прогнозируется низкое его качество (отсутствие перманентного ведомственного контроля, ограниченная дисциплинарная ответственность);

- «создание здоровой конкуренции» между государственными и частными органами является неприемлемым, потому что государственные органы в силу специфики являются более обремененными ограничениями (гарантии законности), в этой связи «показательный блистательный эффект» от результатов деятельности негосударственных следственных служб из-за различной правовой плоскости может детерминировать эффект дискредитации органов власти по принципу «количество — качество»;

- предложение о внесении в ч. 2 ст. 63-1 УПК РК дополнений: «...осуществлять на возмездной основе: - досудебное расследование в порядке, предусмотренном главой 24 настоящего Кодекса...» предполагает необязательность соблюдения иных требований раздела 6 «Досудебное производство по уголовному делу» (требования гл. 23 «Начало досудебного производства», гл. гл. 25-39), что противоречит общему порядку производства по уголовным делам, предусмотренному УПК;

- представляется недопустимым простое проецирование процессуального статуса с соблюдением условия невмешательства со стороны органа уголовного преследования в деятельность негосударственной следственной службы в связи с невозможностью: осуществления координации производств; обмена информацией; соблюдения порядка отдельных следственных действий, требующих участия должностных лиц и т. п.;

- сомнительно надлежащее обеспечение технико-криминалистическими возможностями «контор негосударственных следственных служб», отвечающее условиям штатных подразделений ОКП;

- возникают сомнения в гарантиях обеспечения режима работы с информацией для служебного пользования (конфиденциальные сведения, секретные сведения и т. п.), в том числе из АБД. В таком контексте остро звучит вопрос о соблюдении конституционной свободы тайны личной жизни, так как никаких ограничений по соблюдению таковой на указанных лиц данный проект не налагает;

- при более детальном анализе выявляется неурегулированность ряда правоотношений, в частности: полномочия прокурора по изъятию и передаче уголовного дела другому субъекту расследования (ст. 193 УПК); разрешение ситуаций, связанных с необходимостью работы следственно-оперативной группы (ст. 194 УПК); порядок реализации положения ч. 5 ст. 197 УПК, связанного с правом привлечения к расследованию других работников органов уголовного преследования; порядок реализации условия привлечения понятых (при отсутствии технических средств фиксации), в частности порядок оплаты и др.

Таким образом, полагаем нецелесообразным принятие проекта Закона Республики Казахстан «О негосударственных следственных службах», разработанного М. А. Мостовичем.

---

¹ Будет ли в Казахстане свой «Шерлок Холмс»? // Интервью с М. А. Мостовичем от 30 апреля 2015 г. <http://www.zakon.kz/4707987-budet-li-v-kazakhstane-svojj-sherlok.html>

ТҮЙІН

Мақалада заңгер М. А. Мостович дайындаған Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік емес тергеу қызметтері туралы» Заңының бастама жобасына сын ескертулар айтылған.

RESUME

The critical remarks express under the initiative bill of the Republic of Kazakhstan «Non-state investigative services», developed by the lawyer M. A. Mostovich in this article.

С. Ж. Битенов, Қазақстан Республикасы ІІМ оқу орталығы (Теміртау қаласы), ӘЖЖҚП циклының оқытушысы, полиция капитаны

ІІО МАМАНДЫРЫЛҒАН КҮЗЕТ БӨЛІМШЕЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІН ТЕРРОРИЗМГЕ ҚАРСЫ КҮРЕСУДЕГІ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ ТАКТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗІ

Аннотация. Ішкі істер органдарының барлық қызметкерлеріне террорлық әрекеттерге баруы мүмкін тұлғаларды уақытылы анықтау мақсатында ислам діні және дұрыс емес ағымдардан ерекшелігін меңгеруде ілім алуды, оны білуді міндеттеу.

Түйін сөздер: ислам діні, терроризм, ішкі психика, экстремистік ағым, уаххабит, террористік актілер.

«Ислам» сөзінің мағынасы «бейбітшілік», ал терроризм — латын тілінен «қорқыту, өлім жазасына берумен үркіту, өлтіру және барлық сұмдық қаталдықтар» деген ұғымды білдіреді. Терроризм «өркениеттендірілген» соғыс ретінде шайқас алаңында жеңбейді, ол адамның ішкі психика дүниесінде жеңеді. Адамның немесе үлкен адамдар тобының мінез-құлқын өзгеруі үшін оларды өлтіріп, жарақаттау міндетті емес, тек олардың саналарының құрылымы мен күйін өзгерту керек. Қазіргі таңда әлем бойынша көптеген елдерде терроризм — қылмыс, ал ислам — дін екендігін ажыратады. Ислам діні жайлы ілімнің саяздығы, осы діннің дұрыс емес ағымдар қатарын көбейту қолайлығын туғызады. Яғни, бұл ағымдардың мүшелері ислам діні туралы ешбір ресми медресе оқуларында, не отбасында болсын ілім алмаған. Сондықтан ислам діні жайлы ілімді балаға отбасы бере алмаса, онда мектеп табалдырығынан бастап, ерікті түрде қосымша сабақ ретінде оқушыларға үйреткен дұрыс. Бұл келешекте адамзат баласына діни экстремистік ағымдарға төтеп беретін қаруы болады. Жалпы бұл ағымдарға кірген тұлғаны психологиялық тұрғыда қайта дұрыс жолға салу қиын. Уаххабиттен дәстүрлі мұсылманның ерекшелігі — оның мінез-құлқында, яғни уаххабит барлығына ашулы бағыт алған және одан басқа да көптеген белгілері бар. Қазіргі таңда діни экстремизм мен терроризм дүние жүзі бойынша өте ауқымды, күрделі мәселеге айналып, қоғамдық қауіпсіздікке үлкен қаупі бар. Демек, мұндай күрделі мәселені ілімсіз шешу мүмкін емес. Себебі, құқық қорғаушы орган қызметкерлері ішінен де осы адасып жүрген ағымдарға кіру фактілері де бар. Бұл әлемдік дінді дұрыс түсіну, діни экстремизм мен терроризмді алдын-алу үшін қажет.

Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың сөздерінен: «Жанқиярлық табанды күресінің арқасында ата-бабаларымыз өзінің бірлік-берекесін сақтап қана қоймай, 15 ғасырда қуатты Қазақ хандығын құрды. Алайда, тәуелсіз Қазақ мемлекет болып бейбіт, тыныш өмір сүре алмады, ұлан-байтақ өлкемізге жан-жақтан көз тігіп, ойран салушылар көбейді. Ақырында Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би ұйытқы болған Абылай, Қабанбай, Қарасай, Жәнібек, Олжабай, Райымбектер қорған болған есіл өлке бәрібір отаршылдықтың табанына түсті....» – яғни, кең байтақ еліміздің байлығына көз салып, бейбітшілік өмір сүріп жатқанымызды көре алмайтын сырттағы жауларымыз да аз емес. Діни экстремизм және терроризмге қарсы күресу шеңберінде бүкіл әлемнің көптеген елдерінде кең ауқымды сұрақтар талқыланып келеді. Қазақстан елінің терроризмге және экстремизмге қарсы тұру үшін қуатты саяси, әлеуметтік және экономикалық ресурстары бар, әрі осы уақыттағы дамыған жағдайларда дінге сенушілер санының белсенді өсуі байқалады. Мамандардың айтуы бойынша террористік актілердің және экстремистік әрекеттер елдегі жағдайды тұрақсыздандыруға бағытталған.

Статистикаға жүгінсек, 2012 жылы бүкіл әлем бойынша 8500 теракт 15,5 мың адам өмірін қиды. 2012 жыл — теракт және құрбандар саны бойынша рекордтық болды. Мұндай бақылау 1970 жылдан бері жүргізіліп келеді. Зерттеушілердің ескеретіні, теракттардың көпшілік бөлігі мұсылман жұртшылығы басым елдерде жасалды. Қазақстан Республикасының дінге сенуші жұртшылығының арасынан таралған дін — Ислам. Республикамыздың 2009 жылғы жұртшылық санағы бойынша мұсылмандар 70 % құрады.

Жамбыл, Алматы, Ақтөбе, Атырау, Маңғыстау облыстарындағы қайғылы оқиғалардан кейін Қазақстандағы әртүрлі экстремистік ұйымдардың қызмет ауқымдылығы байқалады және дамуының айқын қаупін көріп тұрмыз.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 3 қазандағы № 956 Қаулысындағы «Терроризмге қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасы Заң жобасының 21-бабында ұйымдарды террористік деп тану және оның террористік іс-әрекеттері үшін жауапкершілігі белгіленген¹. Осы баптың 1-тармағында ұйымдар террористік деп сот тәртібімен танылады. Яғни, террористік деп тану кемінде қылмысқа оқталуды қажет етеді. Демек, біздің терроризмге қарсы күресудегі террористік іс-әрекеттің алдын алу дегенді біз кемінде қылмысқа оқталу әрекеттері болғаннан соң ғана танимыз, сол уақытта біз еліміздің аумағында адасып жүрген ағымдардың барын көре әрі біле тұра танымай, көз көрмегендей жүре бергеніміз бе? Шындығына келсек, сіздер өздеріңіз ойласаңыздар, мен уаххабитпін, қылмыстық ниетім бар деп тікелей сөйлейтін бір адам табыла ма? Әрине, жоқ. Демек, біз терроризмді алдын алу деп қылмыстың оқталуын күтумен тең, ал қылмысқа оқталу болған жағдайда көп ұзамай террорлық актінің болу қаупі бірден туады. Өйткені, террорлық әрекеттерді жасауға дайын тұрған адамның ойын, ниетін бері қайтару қиын жағдай. Осы салдарда қылмыскерді уақытында анықтамай алмаған жағдайда ол террорлық актіні жасауға бар күш-жігерін салып, жазықсыз адамдарды өлтіріп, жаулармен соғысып жатырмын деп, соғыс алаңында өлгенді мақсат тұтып, өмірін қияды. Бұл дегеніміз — азғырушы ағымдардың мақсатына жеткендігі болып саналады. Себебі, адасып жүрген ағым мүшелерін ішінара болмаса көпшілігінің психологиясын, ниетін өзгерту өте қиын, мүмкін емес деп те айтуға болады. Енді бір туатын мәселенің бірі — азғырушы ағымдарға тыйым салатын тікелей әсер ететін заң болмаса, олар жай ғана ислам дінін жамылып, осы дін жайлы білімі аз не жоқ тұлғаларды көркем түрде, мақсаттылы саясатпен психологиялық әсер ету арқылы өз мақсаттарын жүзеге асырып жүре береді. Жергілікті дін қызметкерлерімен сұхбаттасатын болсақ, біздің еліміздегі барлық адасып жүрген жолдағы ағымдарға заңды жүзінде тыйым салу қиын болып тұр, — дейді. Әрине, бұл тұрғыда заңға өзгерту енгізу ауқымды жұмысты, нақты дәлелденген негіздерді, жалпы еліміздің ата заңы — Конституция құрылымын өзгертуді қамтиды. Егер де Республикамызда айқындалған дұрыс емес ағымдарға тыйым салуды заң жүзінде енгізгенде, әрине бұл мәселеге едәуір әсер етуге болар еді. Діни басқармасымен қабылданбаған ағымдарға Қазақстан Республикасы Заңымен ресми түрде тыйым салынбағанша, біздің еліміздің аумағында адасып жүрген ағымдағы адамдар саны уақыт өте келе көбеймесе, азаяды деп айту қиынға соғады. Яғни, діни экстремизмге қарсы тұру одан сайын күрделірек жалғасын табуы мүмкін. Әрине, Қазақстан Республикасы зайырлы мемлекет болғаннан соң, осы ағымдарға тікелей тыйым салатын заңды қабылдауға мүмкіндігіміз болмай тұр, бірақ алдын-алу шараларын жүзеге асыру мақсатында еліміздің барлық тұрғындарына, құқық қорғаушы органдардың қызметкерлеріне ислам дінін дұрыс жеткізіп, осы адасқан ағымдар жайлы өңе бойы ілім беру, насихаттау арқылы осы тұрғыда одан әрі жетілдіру жұмыстарын атқаруға әрқайсымыз міндеттіміз. Бұл бәлкім ағымдар мүшелерінің азаюына, уақыт өте келе өздігімен шектеліп, елден кетулеріне септігін тигізеді. Қазақстан Республикасы Діни қызметкерлерінің мәліметі бойынша біздің Республика аумағында адасып жүрген ағымдар саны 36-ны құрады. Бұл дегеніміз әлем бойынша еліміз бірінші орындарды алады.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 14-бабына сәйкес тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез-келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды. Ал біздің кейбір полиция қызметкерлері қызмет бабында исламға қатысты адамнан белгі көретін болса, оны ішкі істер бөліміне жеткізіп, оны тіркеуге алуға дайын тұрады. Бұл дегеніміз құқық қорғаушы орган қызметкерлері тарапынан адам құқығы мен бостандықтарын бұзушылыққа, артынан шағымдарға әкеліп соқтырады. Құқық қорғаушы органдарының көптеген қызметкерлерінің діни тұрғыдан ілімнің аздығынан ел азаматтарының Конституциялық құқықтарын

бұзушылыққа да әкеп соқтыратын жағдайлары болып жатады. Сондықтан бірінші кезекте полиция қызметкерлерін алдын ала даярлауда осы бағытта ілім беру мақсатында өзгертулер енгізілу қажет.

ПО мамандандырылған күзет бөлімшелерінің қызметін терроризмге қарсы күресудегі ұйымдастырушылық тактикалық және құқықтық негізде дамыту жолында көптеген жұмыстар атқарылуы тиіс. Діни экстремизммен террорлық қылмыстарға қатысты күрес жүргізу, алдын алу шараларын жүргізу тек құқық қорғаушы органдардың ғана міндеті емес, бұл елдің барлық тұрғындарының, барша адамзаттың міндеті болуды талап етеді. Алдымен ПО мамандандырылған күзет бөлімшелерінің қызметкерлерін даярлауда террорлық әрекеттерге қатысы бар, не соған баруы мүмкін азаматтарды уақытылы анықтау мақсатында қосымша білім беру қажет. ПМ оқу орталықтарындағы тыңдаушылардың терроризмге қарсы бағытталған теориялық білімдерін бекіту мақсатында ПМ оқу орталықтарына діни қызметкерлердің насихаттарын өткізуді оқу бағдарламасына енгізіп міндеттеу қажет. Бұл болашақ полиция қызметкерлерінің террорлық қылмыс жасауы мүмкін адамдарды тез арада анықтауда және қылмысты алдын алуда үлкен септігін тигізеді.

Жоғары көрсетілгендерді негізге ала отырып, Қазақстан Республикасының әлеуметтік саяси жағдайының тұрақтылығын қамсыздандыру, ПО мамандандырылған күзет бөлімшелерінің және ПО барлық деңгейдегі лауазымдағы қызметтерді қоса, терроризмге қарсы күресудегі террористік іс-әрекеттерін алдын алу, анықтау, жолын кесу және оның зардаптарын барынша азайту жөніндегі іс-қимылдарын ұйымдастырушылық-тактикалық және құқықтық негізін дамыту мақсатында келесі жалпыланған шараны жүзеге асырылу ұсынылады:

- полиция қызметкерлерінің ислам діні жайлы әрдайым білім алуды міндеттеу қажет, осы арқылы бірден құқық қорғаушы орган басшыларының, қызметкерлерінің, жергілікті діни қызметкерлерімен ақылдаса отырып, іске асыратын жоспарлық ойлар да пайда болады. Себебі, кез-келген ауру адам ағзасын зақымдайтын болса, діни экстремизмнің адасқан тұлғалары психологиялық әсер ету арқылы адамға рухани дерт әкеледі. Ал ілім арқылы біз осы дертке қарсы тұрып, елімізде діни экстремизмнің өршу қаупіне тосқауыл қоямыз. ПО қызметіне алынған барлық қызметкерлерге, соның ішінде ПМ оқыту орталықтарының тыңдаушыларына ислам діні жайлы әрдайым ілім беру және талап ету қажет. Осылайша полиция қызметкерлері діни экстремизммен ислам дінінің айырмашылығын толық ажыратып, әрі қарай тәжірибеде болсын, күнделікті өмірде де терроризмге қарсы күресуде, қылмыскер тұлғаларды алдын-ала анықтауда, қылмысты болдыртпауда, не тоқтатудағы қарсы тұратын негізгі құралға айналады. Жалпы терроризмге қарсы күресу, бұл тек құқық қорғаушы органдардың міндеті ғана болмай, еліміздің барлық тұрғындарының, барша адамзаттың міндетіне айналғанда ғана, едәуір әсер етуге болар еді. Бұл дегеніміз ислам дінін насихаттауды барлық оқыту мекемелеріне ресми түрде бекітуді қамтиды. Әрине, бұл ешқандай зорлықсыз, ерікті түрде өткізілгенде біздің Қазақ елімізде қолдауын табатынына сенімдімін. Бірақ, діни экстремизм түп-тамырымен жойылады деп ешкім айта алмайды. Біздің әрекеттеріміз елімізде қылмыстылықтың алдын-алу және болдыртпау, яғни рухани дерттің кең ауқымды таралмауына тосқауыл болу, отанымыздың қоғамдық қауіпсіздігін және тыныштығын сақтау болып табылады. Діни экстремизмнің зияны — ойланарлық жағдай. Сондықтан еліміздің көздері — ашық заңнамалық органдары, діни басқармасының қызметкерлері кешіктірмей қабылдаған шешімдеріне байланысты болашағымыздың жарқындығы белгілі болады.

¹ Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 3 қазандағы № 956 Қаулысындағы «Терроризмге қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасы Заңы.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена проблемным вопросам деятельности подразделений специализированной охраны ОВД и всей системы ОВД по борьбе с терроризмом.

RESUME

This article deals with the problematic issue of activity of divisions specialized protection ATS and ATS against the entire system of combating terrorism.

УДК 343.2/7

Еспергенова Е. В., научный сотрудник центра по проблемам исследования и мониторинга законодательства, регламентирующего деятельность органов внутренних дел, НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, капитан полиции

ОСОБЕННОСТИ СУБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТАТЬЕЙ 127 УК РК «НЕЗАКОННОЕ ПОМЕЩЕНИЕ В ПСИХИАТРИЧЕСКИЙ СТАЦИОНАР»

Аннотация. В работе рассматриваются предложения по совершенствованию законодательства и правоприменительной практики в вопросах, связанных с определением субъекта преступления, предусмотренного ст. 127 УК РК «Незаконное помещение в психиатрический стационар».

Ключевые слова: Уголовный кодекс РК, преступление, уголовно наказуемое деяние, субъект, квалифицирующий признак, служебное положение, незаконное помещение, психиатрический стационар, врач, вменяемое лицо.

Право на личную свободу, закрепленное в ст. 16 Конституции РК, является неотъемлемым естественным правом каждого человека, принадлежащим ему от рождения. Его значимость признается международно-правовыми актами, являющимися составной частью правовой системы Казахстана (например, Всеобщей декларацией прав человека 1948 г., Международным пактом о гражданских и политических правах 1966 г.). Данное право предполагает недопустимость без законных на то оснований какого-либо посягательства другого лица, общества или государства на свободу решения субъекта о перемещении в пространстве либо отказ от такового. Признавая и гарантируя личную свободу, законодатель установил уголовно-правовые запреты, направленные на противодействие подобным посягательствам.

Посягательства на свободу личности представляют значительную угрозу для общества. Судебно-следственная практика показывает, что такие деяния, как незаконное лишение свободы, похищение человека, захват заложников, незаконное помещение в психиатрический стационар и т. д., все чаще используются преступниками для решения своих личных проблем, обогащения, личной мести и других целей. В рамках данной статьи хотелось бы акцентировать внимание на отдельных вопросах, связанных с уголовной ответственностью за незаконное помещение в психиатрический стационар (ст. 127 УК РК), поскольку, как показывают результаты проведенного исследования, их разрешение нередко вызывает определенные сложности в правоприменительной практике.

Сегодня основания и порядок помещения в стационар лиц, страдающих психическим расстройством, регулируются Кодексом РК «О здоровье народа и системе здравоохранения» от 18 сентября 2009 г. Урегулированный законом порядок призван обеспечить помещение в психиатрический стационар лиц, страдающих психическим расстройством и нуждающихся в стационарном лечении. Согласно названному закону, помещение лиц, страдающих психическим расстройством, в психиатрический стационар возможно только при наличии заключения врачей-психиатров и по постановлению судьи¹.

Уголовная ответственность за незаконное помещение в психиатрический стационар была предусмотрена и в ранее действовавших законодательных актах. Так, Уголовное Уложение 1903 г. содержало норму об ответственности за похищение и задержание людей в больнице для умалишенных (п. 1 ст. 500). Ответственность за помещение в больницу для душевнобольных заведомо здорового лица из корыстных или иных личных целей предусматривали и Уголовные кодексы РСФСР 1922 и 1926 г. Из Уголовного кодекса КазССР 1959 г. подобная

норма «выпала», и лишь Указом от 31 марта 1988 г.² была вновь введена статья, предусматривающая ответственность за помещение в психиатрическую больницу заведомо психически здорового лица (ст. 115-2). В такой редакции она просуществовала до 1997 г. В УК РК 1997 г. уголовная ответственность за незаконное помещение в психиатрический стационар предусматривалась в ст. 127, которую законодатель сохранил в УК РК 2014 г. практически в той же редакции, добавив только квалифицирующий признак — совершение деяния в отношении несовершеннолетнего.

По сравнению со ст. 115-2 УК КазССР ст. 127 УК РК 2014 г. значительно расширила и усилила ответственность врачей-психиатров за незаконное помещение в психиатрический стационар: расширена объективная сторона данного состава преступления (ответственность по этой статье теперь не ограничивается случаями госпитализации лишь заведомо здоровых граждан); в качестве действия, образующего объективную сторону состава преступления, предусматривается не только помещение, но и удержание в психиатрическом стационаре. Если в ст. 115-2 УК КазССР квалифицирующие признаки не были предусмотрены, то в ч. 2 ст. 127 УК РК 2014 г. введены такие квалифицирующие признаки, как совершение деяния: из корыстных побуждений или иной личной заинтересованности; лицом с использованием своего служебного положения; в отношении заведомо несовершеннолетнего; повлекшего по неосторожности смерть потерпевшего или иные тяжкие последствия.

Особую актуальность приобретает вопрос определения субъекта данного состава преступления. Анализ уголовно-правовой литературы по вопросам определения субъектов незаконного помещения в психиатрический стационар свидетельствует о том, что мнения ученых-юристов расходятся. С точки зрения многих правоведов, основными субъектами преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 127 УК РК, являются «родственники или законные представители потерпевшего»³. В уголовно-правовой литературе достаточно часто встречается и такое определение субъекта незаконного помещения в психиатрический стационар, как «вменяемое лицо, достигшее 16 лет»⁴. Некоторые авторы считают, что «субъектами данного посягательства могут быть родственники, а также иные лица, заинтересованные в помещении потерпевшего в психиатрический стационар, в том числе работники медицинских учреждений, поставившие заведомо ложный диагноз и давшие заключение о необходимости лечения»⁵. Таким образом, большинство авторов указывает на признаки общего субъекта преступления, предусмотренного ст. 127 УК РК «Незаконное помещение в психиатрический стационар».

Подобные суждения, на наш взгляд, основаны не на правовом, а на общебытовом представлении о процедуре помещения в психиатрический стационар. Поместить в психиатрический стационар и удерживать в нем может только врач. Как бы ни старались любые заинтересованные лица поместить потерпевшего в палату психиатрического стационара, сделать им это не удастся. Таким образом, субъектом является, на наш взгляд, врач-психиатр. Именно его решение, а не просьбы третьих лиц, позволит оформить лицо в приемном покое как пациента стационара психиатрической больницы. Согласно ст. 119 Кодекса Республики Казахстан «О здоровье народа и системе здравоохранения», диагноз психического расстройства (заболевания) ставится врачом-психиатром в соответствии с клиническими проявлениями, лабораторными данными, объективными сведениями. Лицу, госпитализированному в принудительном порядке, диагноз ставится комиссией врачей-психиатров⁶.

Кроме того, к ошибочному представлению о субъекте преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 127 УК РК, приводит законное закрепление в ч. 2 ст. 127 УК РК квалифицирующего признака «с использованием своего служебного положения». Иными словами, поскольку в ч. 1 ст. 127 УК РК нет указания на признаки специального субъекта преступления, при его определении ученые часто заблуждаются.

Вместе с тем, лицом, «использующим свое служебное положение», т. е. наделенным организационно-распорядительными функциями, может быть главный врач больницы, один из руководителей стационара или заведующий отделением, вышестоящее лицо в органах здравоохранения либо иное лицо, которое в силу своего служебного положения может влиять на принятие решения о незаконной изоляции потерпевшего в психиатрическом стационаре. Не

используя свое служебное положение, лицо не может поместить потерпевшего в психиатрический стационар.

Таким образом, действия одного и того же лица, незаконно поместившего в психиатрический стационар потерпевшего, с одной стороны, подпадают под признаки состава преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 127 УК РК, а с другой — под признаки квалифицированного состава преступления, что, соответственно, приводит к нарушению принципа справедливости при назначении уголовного наказания и порождает сложности в правоприменительной практике.

На основании вышеизложенного, с учетом данных проведенного исследования приходим к выводу, что субъектом данного преступления, т. е. лицом, способным нести уголовную ответственность за незаконное помещение в психиатрический стационар, являются врачи, члены комиссии врачей-психиатров, лечащие врачи-психиатры, т. е. лица из медицинского персонала, которые решают окончательно вопрос о помещении потерпевшего на стационарное лечение, а также судьи. Иные вменяемые лица, достигшие 16-летнего возраста (родственники, законные представители потерпевшего и другие лица, оказавшие давление на врача или вступившие с ним в сговор), стремящиеся водворить потерпевшего в психиатрический стационар, могут выступать в роли организатора, пособника и подстрекателя. Судья, вынесший заведомо неправосудное решение о госпитализации лица в недобровольном порядке, несет ответственность за преступление против правосудия (ст. 418 УК РК).

Таким образом, использование служебного положения является конструктивным признаком ч. 1 ст. 127 УК РК «Незаконное помещение в психиатрический стационар», в связи с этим п. 2 ч. 2 ст. 127 УК РК «с использованием своего служебного положения» предлагаем исключить.

Следует отметить, что дополнительным аргументом в пользу высказанной позиции являются результаты опроса сотрудников правоохранительных органов. На вопрос: «Считаете ли вы целесообразным исключить п. 2 ч. 2 ст. 127 УК РК (незаконное помещение в психиатрический стационар лицом с использованием своего служебного положения)?» 75 % опрошенных респондентов ответили положительно.

Во избежание разночтений в правоприменительной практике считаем целесообразным рассмотреть данный вопрос с учетом озвученных предложений на уровне разъяснений Верховного суда.

Высказанные предложения, на наш взгляд, будут способствовать совершенствованию законодательства, что в свою очередь положительно отразится на правоприменительной практике.

---

¹ Кодекс РК «О здоровье народа в системе здравоохранения» от 18 сентября 2009 г. № 193-IV // online.zakon.kz

² Ведомости Верховного Совета Казахской ССР. — 1988 г. — № 15. — Ст. 148.

³ Уголовное право Республики Казахстан. Особенная часть: Учебн. / Под ред. И. И. Рогова, С. М. Рахметова. — Алматы, 2003.

⁴ Уголовное право Республики Казахстан. Особенная часть: Учебн. / Под ред. И. Ш. Борчашвили. — Алматы, 2006.

⁵ Уголовное право. Общая и Особенная части: Учебн. / Под ред. Н. Г. Кадникова. — М., 2006.

⁶ Кодекс РК «О здоровье народа в системе здравоохранения» от 18 сентября 2009 г. № 193-IV // online.zakon.kz

ТҮЙІН

Жұмыста «Психиатриялық стационарға заңсыз ораналастыру» ҚР ҚК-нің 127-бабының субъектісін анықтау сұрақтарымен байланысты заңнаманы және құқық қолдану тәжірибесін жетілдіру бойынша ұсынымдар қарастырылған.

RESUME

In-process examined suggestion on perfection of legislation and right for application in questions related to determination of subject of the crime envisaged by the article 127 of Criminal Code of Republic of Kazakhstan the «Illegal apartment in psychiatric permanent establishment».

Жаксыбаева Д. Т., преподаватель кафедры юриспруденции Кокшетауского государственного университета им. Ш. Уалиханова;

Байбусынов Н. С., магистрант Евразийского национального университета им. Л. Гумилева

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ УКРЫВАТЕЛЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Аннотация. Статья посвящена криминологической характеристике личности лиц, совершивших заранее необещанное укрывательство преступления.

Ключевые слова: личность преступника, укрывательство преступления, преступное поведение, криминологическая информация.

Органы правосудия могут успешно выполнять возложенные на них функции по борьбе с преступностью лишь при условии активной помощи граждан, широкой общественности. Большинство людей непримиримо относится к любым правонарушениям и принимает активное участие в борьбе с преступностью. Однако нередко отдельные граждане не только не оказывают помощь органам правосудия, но и своим негативным поведением создают определенные препятствия для их нормальной деятельности. Подобное поведение, осложняя раскрытие преступлений и затрудняя собирание доказательств по делу, способствует сокрытию следов преступления и тем самым причиняет вред интересам правосудия. Именно этим и определяется общественная опасность заранее необещанного укрывательства преступника, а равно орудий и средств совершения преступления, следов преступления либо предметов, добытых преступным путем¹.

Лица, признанные виновными в заранее необещанном укрывательстве, составляют 26,7 % среди осужденных за преступления против правосудия.

Социально-демографические признаки, характеризующие укрывателей, содержат криминологическую информацию, имеющую важное научное и практическое значение. Следует отметить, что рассматриваемые преступления в основном совершаются лицами мужского пола (84,8 % в изученных нами делах²). Это характерно и для других преступлений. Различия в мужской и женской преступности нельзя объяснить какими-то биологическими особенностями. Криминология исходит из того, что преступность, в том числе и женская, является социальным явлением. Н. П. Дубинин справедливо пишет, что «изучение всех этапов замены биологических факторов социальными в истории становления современного человека имеет чрезвычайно важное значение. Тот факт, что преобразование биологических свойств человека перестало быть элементом его прогресса, отнюдь не снимает проблемы взаимодействия социального и биологического в становлении личности человека. При этом остается несомненным примат социального для сознания, для развития духовной личности человека»³.

В силу исторически сложившихся условий жизни поведение женщин в обществе в значительной мере определяется их социально-бытовыми ролями. Биологическое различие полов настолько опосредствовано социальными факторами, что именно им и принадлежит ведущая роль в различном формировании психологии мужчин и женщин.

Среди женщин-укрывателей 68,2 % являются близкими родственниками лиц, совершивших основное преступление, тогда как среди мужчин-укрывателей такие лица составляют лишь 11,1 %. Таким образом, на поведение женщин решающее влияние оказывают семейно-родственные отношения, микросреда, круг их интересов. В основном укрывательство совершается женщинами ради интересов близких родственников. Характерно, что среди укрывателей замужние женщины составили 63,6 %, а женатые мужчины — 29,1 %.

Определенный интерес представляют данные (в процентах к общему числу осужденных за эти преступления) о зависимости антиобщественного поведения и интеллектуального развития укрывателей.

Табл. 1

Образование	Удельный вес
1-3 класса	2,9 %
4-6 классов	10,1 %
7-9 классов	61,1 %
10 классов	20,9 %
Среднее техническое	4,3 %
Незаконченное высшее	0,7 %
Высшее	-

Приведенные данные свидетельствуют, что образовательный уровень укрывателей, как и вообще лиц, совершивших преступление, значительно ниже образовательного уровня взрослого населения страны в целом. Особенно это характерно для лиц среднего и старшего возраста. Так, по изученным нами делам образование в объеме 6 классов и ниже имели 29 % укрывателей в возрасте от 30 до 49 лет, в возрасте от 50 лет и старше — 77,8 %. Хотя в нашей стране завершён переход к обязательному всеобщему среднему образованию, среди лиц в возрасте от 18 до 24 лет среднее образование имели лишь 32,1 % укрывателей. Среди них не оказалось ни одного человека с высшим образованием. Низкий уровень образования в определенной степени является показателем недостаточного общественного и нравственного уровня развития личности укрывателя, слабого развития у них чувства ответственности за свои поступки и не критического отношения к своему поведению. Такие лица в ряде случаев легко поддаются уговорам лиц, совершивших основное преступление, и встают на путь совершения укрывательства.

Задача профилактики в этой области — не только повышение образовательного и культурного уровня населения, но и усиление действенности политического, идеологического, нравственного и правового воспитания трудящихся, повышение чувства ответственности и гражданского долга. Получаемое людьми образование должно быть органически слито с воспитанием у них начал и принципов нравственности.

Низкий образовательный и культурный уровень хотя в большинстве случаев и является показателем более ограниченного круга интересов, однако вовсе не означает, что эти обстоятельства фатально ведут человека к совершению преступления. В ряде случаев они служат лишь благоприятной почвой для развития антиобщественной ориентации личности. Их надо рассматривать только во взаимной связи с другими условиями нравственного формирования человека. В плане криминологического изучения личности укрывателя определенный интерес представляют их социальное положение и род занятий. Труд, наряду с другими признаками, свидетельствует, как тот или иной человек выполняет важнейшую конституционную обязанность — трудиться на благо общества. Труд в коллективе не только учит общению с людьми, но и оказывает воспитательное влияние на человека, прививает социально полезные навыки. Через труд человек познает роль общества и коллектива, соотношение общественных и личных интересов⁴.

Информация о принадлежности укрывателей к тем или иным общественным группам и роде занятий до совершения преступления в определенной степени должна способствовать организации целенаправленной профилактики рассматриваемых преступлений, а также индивидуализации ответственности виновного и решению задач его исправления и перевоспитания. Социальное положение и род занятий укрывателей на момент совершения преступлений.

Табл. 2.

Социальное положение	Удельный вес
Рабочие	77,0 %
Занятые сельским хозяйством	5,8 %
Государственные служащие	2,9 %
Учащиеся	8,6 %
Прочие	5,7 %

Высокий процент рабочих среди укрывателей обусловлен, на наш взгляд, абсолютным большинством их в составе трудоспособного населения страны. При этом нельзя не учитывать повышенную криминогенность условий городской жизни по сравнению с сельской местностью. К тому же, совершение ими преступлений в ряде случаев было связано с недостатками идеологического, нравственного воспитания граждан в коллективах, где они работают. Поэтому одним из основных направлений в деятельности по предупреждению преступлений должно быть усиление профилактической работы в трудовых коллективах⁵.

Удельный вес крестьян среди лиц, совершивших эти преступления, намного меньше той доли, которую занимают крестьяне в составе активного населения страны. Среди лиц, совершивших укрывательство, сельские рабочие составляют 5,8 %. По нашему мнению, это в известной степени объясняется миграцией населения из деревни в город, в связи с чем в настоящее время во многих селах средний возраст работающих составляет менее криминогенный возраст — 40-50 лет.

Серьезную озабоченность вызывает преступность безработных. Это относится ко всем преступлениям, в том числе и укрывательству. Удельный вес этого контингента среди лиц, прикосновенных к преступлению, весьма значителен. 21,6 % укрывательств совершено лицами, на момент совершения этих преступлений нигде не работавшими и не учившимися. Нежелание работать, паразитизм стимулируют развитие у человека индивидуалистических настроений, пренебрежительного отношения к интересам общества и нравственной опустошенности.

Социальное положение преступников тесно связано с их местожительством. В этом отношении укрыватели не составляют исключения. Поскольку прикосновенность является преступной деятельностью, связанной с совершающимся или совершенным основным преступлением, но не содействующей его совершению, место совершения укрывательства, по общему правилу, совпадает с местом совершения основного преступления. Проведенными нами исследованием установлено, что в городах было совершено 74,8 % укрывательств, в сельской местности — 25,2 %. Это, по-видимому, объясняется теми условиями городского образа жизни, которые в определенной степени могут способствовать совершению отдельными лицами этих преступлений: повышенной плотностью населения, большей обособленностью жителей, изолированностью семей, трудностями социального контроля. И, напротив, жители сельской местности больше подвержены общественному контролю, так как сам уклад сельской жизни располагает к этому. Эти факторы оказывают влияние на поведение людей вообще и на антиобщественное поведение в частности⁶.

Таким образом, «типичный» укрыватель — это лицо с низким уровнем образованности, как правило, из маргинальной среды, нередко склонное к алкоголизму. Однако это лишь социально-бытовая сторона вопроса. Корень проблемы личности укрывателя кроется в отсутствии правовой культуры, презрении к государственному аппарату. Общество и государство должны стремиться к развитию гражданского общества, искоренению недоверия к правоохранительным органам. Немаловажным фактором является и ментальность, свойственная нашему обществу, где помощь правоохранительным органам, принятие ее стороны в каких-либо вопросах воспринимается негативно.

¹ Хрулинский-Бурбо Р. А. Институт прикосновенности в теории уголовного права. — Саратов, 1991. — С. 10.

- ² Архив уголовных дел судов РК за 2011–2014 гг.
- ³ Дубинин Н. П. Интегрирующая роль генетики в биологии и эволюционном учении // Вестн. Академии наук СССР. — 1977. — № 1. — С. 106-119.
- ⁴ Вышинский А. Я. Вопросы теории государства и права. — М., 1940. — С. 85.
- ⁵ Хрулинский-Бурбо Р. А. Указ. раб. С. 18.
- ⁶ Бектибаев Д. Б. Ответственность за укрывательство по УК КазССР. — Алма-Ата, 1978. — С. 60.

ТҮЙІН

Бұл мақалада алдын ала қылмыстық істер материалдарды зерттеу негізінде, қылмыстардың жасыру уәде емес жеке кінәлі криминологиялық сипаттамасы қарастырылады.

RESUME

This article focuses on criminological characteristics of the individual perpetrators advance unpledged harboring crime, based on the study of materials of criminal cases.

УДК 343.85

Жолжаксынов Ж. Б., научный сотрудник центра по исследованию проблем административной деятельности и управления ОВД НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, лейтенант полиции

ПОНЯТИЕ И ФОРМЫ НАСИЛИЯ НАД ДЕТЬМИ

Аннотация. В статье затрагиваются некоторые вопросы понятия и форм насилия над детьми в современности.

Ключевые слова: насилие по отношению к несовершеннолетним, отношение к детям, понятие и формы насилия над детьми, дети.

Любое насилие в отношении детей является глобальной проблемой с серьезными последствиями психологического и физического порядка.

Первые определения насилия над детьми были даны зарубежными авторами и, так или иначе, исходили из физического воздействия, оказываемого на ребенка. В частности, впервые жестокое обращение с детьми было упомянуто в работе С. Кемпе (с соавторами) при описании так называемого «синдрома избиваемого ребенка». При этом анализируемое явление было обозначено термином «злоупотребление ребенком» и определено как «нанесение ребенку тяжелых физических повреждений родителем или попечителем» и соответствующий результат — «переломы, субдуральная гематома и множественные травмы мягких тканей, что нередко влекло за собой инвалидность и смерть»¹. Более поздними авторами вносились дополнения в трактовку этого понятия, главным образом, путем увеличения числа форм воздействия на ребенка и описания возможных результатов подобного воздействия².

В настоящее время в науке выработано такое определение, которое охватывает все аспекты насилия над детьми. Насилие над детьми — любое действие или бездействие взрослых, наносящее психологическую или физическую травму ребенку, это проявление жестокого обращения с ним.

Насилие может быть двух типов: явное и скрытое (косвенное). По времени насилие делится на происходящее в настоящем и случившееся в прошлом. По месту происшествя и окружения: дома – со стороны родственников, в школе – со стороны педагогов или детей, на улице – со стороны детей или незнакомых взрослых³.

Выделяют четыре основные формы жестокого обращения с детьми или насилия над ними: физическое, сексуальное, психическое (эмоциональное) насилие и моральная жестокость (пренебрежение основными физическими и социально-психологическими нуждами ребёнка).

Физическое насилие — это преднамеренное нанесение детям физических повреждений (увечий) родителями или лицами, их заменяющими (замещающими), либо ответственными за воспитание детей. Эти повреждения могут вызвать серьезные нарушения физического, психического здоровья или отставание в развитии, привести к смерти.

Физическое насилие можно распознать по характерным особенностям внешнего вида ребенка и по характеру имеющихся травм. Так, на физическое насилие могут указать:

- множественные физические повреждения, имеющие специфический характер: синяки от захвата пальцами, следы от порки ремнём, сигаретные ожоги различной степени давности (свежие и заживающие);

- задержка физического развития (отставание в весе и росте), обезвоживание (у грудных детей);

- признаки плохого ухода: гигиеническая запущенность, неопрятный внешний вид, краснота, сыпь, язвы на коже и слизистых оболочках тела (что особенно характерно для не получающих должного ухода детей младенческого и раннего возраста).

Сексуальное насилие и развращение — это вовлечение детей в сексуальные отношения, с согласия детей или без их согласия, осознаваемое или не осознаваемое ими. Здесь не имеет значения, происходит ли это в силу функциональной зрелости ребёнка (в узком смысле — до 16 лет, в широком — до 18 лет) или в силу других причин. Имеется в виду вовлечение детей в сексуальные действия с целью получения взрослыми удовлетворения или выгоды. Развращением считается не только собственно половой акт, но и широкий спектр других сексуальных действий.

Психическое (эмоциональное) насилие — это периодическое, длительное или постоянное психическое (психологическое) резко негативное воздействие родителей (опекунов) и других взрослых на ребенка, приводящее к формированию у него патологических черт характера или тормозящее развитие личности. К этой форме насилия, осуществляющегося разнообразными социально-психологическими средствами как вербально, так и невербально, относятся:

- открытое выраженное неприятие личности и постоянная жестокая критика ребенка;

- оскорбление и унижение личностного достоинства ребенка;

- угрозы в адрес ребенка, проявляющиеся в словесной форме без физического насилия;

- преднамеренная физическая или социальная изоляция ребёнка от окружающих людей, включая сверстников и ровесников;

- предъявление к ребёнку чрезмерных психолого-педагогических требований, не соответствующих его возрасту или индивидуальным возможностям;

- ложь ребенку и постоянное невыполнение взрослыми обещаний, данных ребенку;

- грубое уничижительное психическое воздействие социально-экономического смыслового рода и т. п.

Моральная жестокость — это отсутствие со стороны родителей или лиц, их заменяющих, элементарной заботы о ребенке, в результате чего нарушается его эмоциональное состояние и появляется угроза его здоровью или развитию. Социально-экономическими и социально-психологическими причинами неудовлетворения основных потребностей детей могут быть:

- отсутствие адекватного возрасту и физическим потребностям ребёнка питания, одежды, жилья, образования, медицинской помощи;

- отсутствие должного внимания или заботы, в результате чего ребёнок может стать жертвой несчастного случая;

- нанесение оскорблений, вовлечение в употребление алкоголя, наркотиков, а также в совершение правонарушений.

Моральным проявлением жестокости во взаимодействии с ребенком является также отсутствие у женщины-матери любви и внимания к ребенку в перинатальный (внутриутробный) период. Будучи эмоционально и морально отвергнутыми (отторгнутыми) еще до рождения, такие дети рождаются раньше срока в два раза чаще по сравнению с детьми от желанной беременности, они чаще имеют низкую массу тела, чаще болеют, хуже физиологически развиваются⁴.

Любая форма жестокого обращения или насилия над детьми ведет к самым разнообразным последствиям. Но все формы объединяет одно – ущерб для физического и психического состояния здоровья ребенка. Отрицательными последствиями для него являются: потеря или ухудшение функции какого-либо внутреннего органа, развитие определенных заболеваний,

нарушение физического или психического развития. Следствиями физического насилия являются синяки, травмы, переломы, долговременные нарушения работы внутренних органов: печени, селезенки, почек и др. Требуется длительное время, чтобы залечить эти повреждения, но ещё больше времени и усилий требуется, чтобы залечить душевные раны, психику ребенка, пострадавшего от насилия⁵.

¹ Kempe C. H., Silverman F., Stelle B., Droegenmuller W., Silver H. The battered child syndrome // J.American medical Association. 1962. Vol. 181. P. 17-24.

² Беседина О. А. Феномен «жестокое обращение с детьми» как научная категория: сущность, формы и основные факторы. [Электронный ресурс]/ режим доступа: //www.journal-discussion.ru/ publication.php?id=150> Последнее посещение 08.09.2015.

³ Территориальный центр работы с детьми и семьями в кризисной ситуации «Диалог». При поддержке Представительства «Childfund International» (Международный детский фонд) в Республике Беларусь. Виды и формы семейного насилия. Информационно-просветительский материал для педагогов и родителей. [Электронный ресурс]/ режим доступа: cfi-belarus.org/get.php?file=511b4af674baa.pdf >Последнее посещение 08.09.2015.

⁴ Донцов Д. А., Донцова М. В. Дети и подростки, подвергающиеся жестокому обращению в семье, как субъекты образовательной среды. [Электронный ресурс]/ режим доступа: stina.msu.ru/media/.../169/.../Dontsov D. A., Dontsova M. V._Statya.doc >Последнее посещение 08.09.2015.

⁵ Там же.

ТҮЙІН

Бұл мақалада қазіргі заманда балаларға қарсы зорлық-зомбылықтың түсінігі және нысандарының кейбір мәселелері қозғалады.

RESUME

In this article affected questions about concepts and forms of violence over children in the present.

ӘОЖ 342.9

А. Қ. Ибраев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Ғылыми зерттеу институтының ІІО әкімшілік қызметі және басқару мәселелерін зерттеу жөніндегі орталығының аға ғылыми қызметкері, полиция подполковнигі

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ІСТЕРІ ЖӨНІНДЕГІ УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦИЯ ИНСПЕКТОРЛАРЫН ДАЙЫНДАУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Осы мақалада кәметке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторын біліктілікті арттыру курстарында оқытудың әдістері қарастырылған

Түйін сөздер: кәметке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторы, тұрмыстық зорлық-зомбылық, кәметке толмағандар, кәсіби дайындық, біліктілігін арттыру, тәжірибелік және оқу сабақтары.

Мемлекет басшысы Н. Ә. Назарбаев «Қазақстан – 2050» стратегиясы — қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты өзінің Жолдауында білім және кәсіби машық — заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдарына мән бере отырып, бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек екендігіне, мемлекеттік қызметтің кадрлық құрамын іріктеу және кәсіби даярлықтың жетілдірілген әдістемелерін енгізу арқылы сапалы түрде жақсартуымыз керектігіне тоқталып өтті¹.

Сондай-ақ, Елбасы «Баршаға арналған қазіргі заманғы мемлекет – 100 нақты қадам ұлт жоспары» атты бес институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадамды айқындады. Бұл құжатта құзыреттілік тәсілі негізінде полиция қызметкерлерін іріктеу жүйесін жетілдіру, тұлғалық қасиеттері мен кәсіби біліктілігін тексеру үшін ішкі істер

органдарына үміткерлер мен қызметкерлерді тестілеудің арнайы жүйесін енгізу ұсынылды². Сондықтан қазіргі таңда Қазақстан Республикасы ішкі істер органдары қызметінің аса маңызды стратегиялық бағыттарының бірі — Қазақстан Республикасы ішкі істер органдары (әрі қарай — ҚР ІІО) қызметкерлерін дайындау және қайта дайындаумен байланысты.

Осы құжаттардағы жүктелген міндеттерді орындау Ішкі істер органдарының ведомстволық жоғары оқу орындарымен қатар, арнайы алғашқы оқыту орталықтарында білім беру сапасын арттыру мен білім берудің жаңа әдістерін іздестіруде үлкен жауапкершіліктер жүктейді. Мұнда қабылданған қызметкерлер өз саласында сапалы жұмыс істеуге әзір, білікті, кәсіби қызметкерлер болып шығулары қажет. Себебі, Ішкі істер органдарына, оның ішінде әкімшілік полициясы бөліністеріне қызмет етуге Қазақстанның жоғары ведомстволық оқу орындарын бітірушілермен қатар, басқа да жоғары оқу орындарын бітіруші мамандар да қабылданатыны белгілі. Оның көпшілігі кәмілетке толмағандар істері жөніндегі бөліністерге қабылданатын заңгерлік мамандықты емес, педагогикалық мамандықты меңгергендер³.

«Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы Заңының 11-бабына сәйкес құқық қорғау органдарына қатардағы, кіші және орта басшы құрам лауазымдарына бірінші рет тұратын адамдар құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарында арнайы бастапқы оқытудан өтеді⁴.

Кәмілетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларын (әрі қарай — КТІЖУПИ) кәсіби дайындау мен қайта дайындауды жетілдіру мәселесін талдау, — оның күрделілігі мен әртараптылығын дәлелдейді.

Бұл мәселені шешудегі маңызды рөл — кәмілетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының біліктілігін арттыру жүйесіне тиісті. Оның негізгі мақсаттарына тыңдаушыларды ғылым мен еңбекті ұйымдастырудың соңғы жетістіктерімен, ішкі істер органдары бөліністерінің жағымды тәжірибесімен таныстыру; құқық қорғау органдары қызметінің заңның үстемдігіне, қоғам мен азаматтарға қызмет етуге, тұлғаға сыйластықпен қарауға, соның ішінде кәмілетке толмағандарды тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғауға бағытталуымен сипатталатын жаңа үлгісіне көшуді қамтамасыз ету болып табылады.

Мұнымен қоса, қолданыстағы біліктілікті арттыру мен оқу бағдарламаларының мазмұнын талдауы оларда учаскелік полиция инспекторларын кәсіби дайындауға жеткілікті көңіл бөлінбейтіндігін көрсетті.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді, заманауи зерттеулер мен өз зерттеулерімізді зерделеу кәмілетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының, кәмілетке толмағандарды тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша жұмысында кәсіби деңгейін арттыру жолдарының бірі — олардың ғылыми-педагогикалық дайындығын жетілдіру жүйесін тыңғылықты жасау болатындығын көрсетті.

ІІО қызметкерінің кәмілетке толмағандармен жұмыс жасаудағы педагогикалық дайындығының құрылымы кәсіби дайындық әдістемесін, заманауи ғылыми-тәжірибелік дидактикалық мәліметтер мен тәрбиелеу көзқарастарының ғылыми негізделген тұжырымдамасын қамтиды.

Учаскелік полиция инспекторларын дайындаудың мақсаттарына кәмілетке толмағандармен жұмыс жасауда ішкі тұрақты ниеттерді қалыптастыру, балаларды жағымсыз жағдайда қорғау мен оларды ақтау қажеттігін түсіну, басқа мемлекеттердің құқық қорғау органдары қызметкерлерінің кәмілетке толмағандармен жұмысының заманауи тәжірибесін, кәмілетке толмағандарды тәрбиелеу және қайта тәрбиелеу теориясы мен әдістемесін, ювеналды технологияларды, кәмілетке толмағандардың психологиялық және жас ерекшеліктерін білу, педагогикалық және ювеналды технологияларды, кәмілетке толмағандармен қарым-қатынас жасауды игеру болып табылады.

Біліктілікті арттыру мақсаты — біліктілік деңгейіне талаптардың жоғарлауы мен кәсіптік міндеттерді шешудің заманауи әдістерін игеру қажеттігіне байланысты ішкі істер органдары қызметкерлерінің теориялық және тәжірибелік білімдерін жаңарту болып табылады.

Мұнымен бірге қызметкерді дайындау, негізінен, балаларды тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау теориясы мен тәжірибесі саласындағы кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру ниетімен байланысты.

Жүргізілген өтуі барысында әр тыңдаушы білім беру үрдісін жүргізудің технологиялары бойынша теориялық білімдерін ескере отырып, сабақты нақты тақырып бойынша модельдеу мүмкіндігін алатын талдау дәрістік, семинар, тәжірибелік және кеңес беру нысандарының үйлесімділігі негізіндегі біліктілікті арттыру анағұрлым тиімді екенін көрсетті.

Бұл қызметке білім берудің өзіндік арнайы қызметтері бар келесідей нысандары мен әдістері анағұрлым сәйкес келеді. Репродуктивті әдістері бар дәрістер, олар шектеулі көлемде қолданыстағы заңнамадағы жаңашылдықтарды хабарлау және тәжірибелік білімдер, қабілеттер мен біліктіліктерді беру үшін қолданылады. Дәрістер, семинарлар мен пікір-таластар, құқық қолдану жағдайын талдау, зерттеу сипатындағы міндеттерді орындау – білім алушы учаскелік полиция инспекторының кәмілетке толмағандарды зорлық-зомбылықтан қорғау саласындағы ізденушілік, шығармашылық қызметін ұйымдастыру үшін қолданылады.

Арнайы аудиториялар мен криминалистік полигондардағы сабақтарға, тәрбиелік іс-шараларға бару — теориялық және эмпирикалық білімдердің өзара байланысын қамтамасыз ету мақсатында қолданылады. Ал тәжірибелік сабақтар, іскерлік ойындар — тәжірибелік біліктіліктерін, қабілеттерін, жалпы және арнайы құзыреттіліктерін қалыптастыру мақсатында қолданылады. Тыңдаушылар арасында тәжірибе алмасуды ұйымдастыру және аумақтық ішкі істер органдарынан мамандарды шақыру үшін қолданылады.

Зерттеу нәтижелері тыңдаушыларды оқытудың қысқа мерзімділігі, сондай-ақ кәмілетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының біліктіліктерін арттыру курстарында оқытылатын оқу пәндерінің кең ауқымы білімді бағалаудың Академия үшін стандартты жүйесін толық көлемде тиімді қолдануға мүмкіндік бермейді. Біздің пікірімізше, мамандардың біліктіліктерін арттыру курстарында білім деңгейлерін бағалау мен білім алудың тиімділігі үшін тыңдаушылардың кәсіби білімдерінің өсуі деңгейі мен оқу материалдарын игеру деңгейін тестілік сауалнама және сұхбаттасу нұсқаларын қолдана отырып анықтау лайықтырақ болып табылады. Осыған орай, маман білімдерінің өсу деңгейі мен жаңа кәсіптік білімдерін маңыздандыруды, сондай-ақ, оқу уақытын тиімді қолдануды сипаттайтын көрсеткіштерден тұратын білім беру тиімділігін бағалау әдістемесін жасау қажет.

Оқытушы учаскелік полиция инспекторларының біліктіліктерін арттыру курстарындағы педагогикалық жүйесінің маңызды компоненті болып табылады. Корреляциялық талдау нәтижелері оқытушының оқу материалын баяндаудың ғылыми негізділігі, оқу сабақтарының тәжірибелік маңыздылығы, оқу материалын баяндаудың қызықтылығы, тыңдаушылардың сабақтардағы белсенділігі және олардың білім беруге қанағаттануы білім беру тиімділігіне айтарлықтай әсер ететіндігін көрсетті. Максималды корреляциялық жолды талдау нәтижесінде материалды баяндаудың қызықтылығы мен қолжетімділігі, оқу сабақтарының тәжірибелік маңыздылығы сияқты оқытушы қызметін сипаттайтын көрсеткіштер біліктілікті арттыру курстарындағы оқу үрдісінің басқа да көптеген көрсеткіштермен өзара байланысты және оларға әсер ететін маңызды факторлардың бірі болып табылатыны анықталды.

¹ «Қазақстан – 2050» стратегиясы — қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Қазақстан Республикасының Президенті — Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан. 2012. 15 желтоқсан.

² Н. Ә. Назарбаев. Баршаға арналған қазіргі заманғы мемлекет – 100 нақты қадам ұлт жоспары. [Электронды ресурс]: <http://egemen.kz/2015/05/20/63067>

³ Абылкасымова А. Ш. Болашақ әкімшілік полициясы қызметкерлерін алғашқы оқыту орталықтарында дайындаудың кейбір мәселелері // Передовой опыт и проблемы преподавания правовых дисциплин: современная концепция, практика, решения: Мат-лы международ. науч.-практ. конф., посвященной 80-летнему юбилею Р. Б. Кульжакаевой. — Караганда, 2013. — С. 28-30.

⁴ «Құқық қоғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6-қаңтардағы Заңы // Егемен Қазақстан, 2011. 19 қаңтар.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены методы обучения участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних на курсах повышения квалификации.

RESUME

In the article are considered methods of training of local police inspectors for minors at advanced training courses

УДК 343.1

Кадацкий С. Н., доцент кафедры уголовного процесса Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

ОСОБЕННОСТИ РАЗГРАНИЧЕНИЯ МОШЕННИЧЕСТВА И ВЫМОГАТЕЛЬСТВА

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы разграничения мошенничества и других видов хищения.

Ключевые слова: мошенничество, вымогательство, предмет, насилие, органы власти, злоупотребление доверием, уголовно-правовая защита.

Под вымогательством понимается требование передачи имущества или права на имущество или совершения других действий имущественного характера под угрозой применения насилия либо уничтожения или повреждения чужого имущества, а равно под угрозой распространения сведений, позорящих потерпевшего или его близких, либо иных сведений, которые могут причинить существенный вред правам или законным интересам потерпевшего или его близких.

Сходство насильственного грабежа и вымогательства состоит в том, что объектами этих преступлений являются собственность и личность. Как грабеж, так и вымогательство в качестве признака объективной стороны имеют угрозу применения физического насилия над личностью потерпевшего.

Предметом грабежа является чужое имущество. В отличие от грабежа при вымогательстве предметами могут быть: чужое имущество, право на чужое имущество, а также требование совершения в пользу виновного иных действий имущественного характера.

Физическое насилие при грабеже может быть не опасным для жизни и здоровья, а при вымогательстве — как не опасным, так и опасным для жизни или здоровья.

Насилие при вымогательстве в отличие от грабежа состоит в угрозе применить в отношении потерпевшего не только физическое насилие, не опасное для жизни и здоровья, но и любые меры физического воздействия, вплоть до лишения жизни, а также уничтожить или повредить имущество, распространить сведения, позорящие потерпевшего или его близких. Угроза насилием при вымогательстве подлежит реализации не немедленно, не тотчас же после ее предъявления, а в более или менее отдаленном будущем при условии, если потерпевший не выполнит предъявленного к нему требования преступника; при насильственном грабеже преступник всегда угрожает немедленным насилием. При вымогательстве между угрозой и насилием имеется разрыв во времени, а при насильственном грабеже его нет.

Обстановка, при которой имеет место угроза при грабеже, исключает для потерпевшего возможность обратиться за помощью к органам власти или вообще к кому-либо, тогда как при вымогательстве у потерпевшего имеется возможность предупредить осуществление такой угрозы. Следовательно, момент реализации угрозы является наиболее существенным и верным признаком для отграничения грабежа от вымогательства. Грабитель старается получить чужое имущество немедленно, а вымогатель — в будущем.

Следует отметить, что в отечественном законодательстве еще с советских времен остались «пробелы», затрудняющие эффективную защиту прав собственников. В уголовном праве

мошенничество определено достаточно четко: хищение чужого имущества или приобретение права на чужое имущество, совершенное путем обмана или злоупотребления доверием.

Под хищением понимаются совершенные с корыстной целью противоправные безвозмездное изъятие и (или) обращение чужого имущества в пользу виновного или других лиц, причинившее ущерб собственнику или иному владельцу имущества.

Предметом мошенничества могут быть не только имущество и денежные средства, но и право на их получение. Таким образом, завладев правом на имущество, мошенник завладевает и самим имуществом.

В законодательстве говорится о двух способах мошенничества: обмане (ложном утверждении о том, что не соответствует действительности) и злоупотреблении доверием.

1. Обман возможен в отношении личности мошенника, его должности, общественного положения, профессии (например, лицо выдает себя за работника правоохранительных органов и получает деньги под обещание облегчить участь привлеченного к уголовной ответственности лица).

2. Злоупотребление доверием. Субъект преступления использует определенные отношения, основанные на доверии сторон (например, гражданско-правовой договор), для получения от потерпевшего денег или иного имущества под условием выполнения заведомо не выполнимых или впоследствии не выполненных обязательств.

Злоупотребление доверием и обманы взаимосвязаны. Виновный использует особые доверительные отношения, установившиеся между ним и собственником или иным законным владельцем, чтобы обман был более убедительным, либо прибегает к обману, чтобы заручиться доверием потерпевшего. При любой форме обмана и злоупотребления доверием переход имущества в пользу виновного осуществляется по волеизъявлению самого потерпевшего.

Мошенничество является формой хищения, поэтому ему присущи все признаки этого понятия. Предметом мошенничества является как имущество, так и право на чужое имущество. Право это может быть закреплено в различных документах: завещании, доверенности, ценных бумагах и т. д.

Обман при мошенничестве выражается в ложном утверждении того, что заведомо не соответствует действительности. Преступным действиям по незаконному завладению имуществом часто сопутствует использование подложных документов, что является одной из форм обмана, и, как отмечают специалисты, дополнительной квалификации не требует. Изготовление поддельного документа является подготовкой к хищению. Если не удалось использовать документ, подделанный в целях хищения, ответственность наступает за подготовку к мошенничеству и подделку документа по совокупности.

Согласно Конституции Республики Казахстан, признаются и защищаются равным образом частная и государственная форма собственности. Законодательно установлены три правовые формы (метода) охраны собственности от посягательств: гражданская, административная и уголовная. Чаще всего мы противоправно лишаемся собственности в результате разного рода сделок (т. е. действий, направленных на установление, изменение либо прекращение каких-либо гражданских прав и обязанностей). Сделки могут быть односторонними (завещание, отказ от наследства, объявление конкурса, выдача чека или векселя и т. п.); двух- или многосторонними (договоры о купле-продаже, аренды и т. п.). Но любая из них при определенных условиях может считаться недействительной.

В любом случае эффективная уголовно-правовая защита собственности как основы экономической системы общества от хищения возможна только при постоянном совершенствовании как законодательства, так и правоприменительной практики.

ТҮЙІН

Ғылыми мақала алаяқтық пен қорқытып демаркациялау туындайтын мәселелерді зерттейді.

RESUME

The scientific article examines problems arising up at differentiations of swindle and extortion

Кайназарова Д. Б., заместитель начальника кафедры уголовного процесса Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

«НҰРЛЫ ЖОЛ» – ПРАВОВОЙ ПУТЬ В СВЕТЛОЕ БУДУЩЕЕ

Аннотация. В статье автор обращает внимание на государственную политику, проводимую по Посланию Президента Республики Казахстан «Нұрлы жол – Путь в будущее».

Ключевые слова: «Нұрлы жол», государство, государственный служащий, административное управление, коррупция, законность, государственная политика, образование, наука, толерантность, национальная культура.

Лидер нации Нурсултан Назарбаев 11 ноября 2014 г. на политсовете партии «Нур Отан» обратился к народу Казахстана с Посланием «Нұрлы жол – Путь в будущее», в котором обозначил ключевые моменты нового курса, новой экономической политики Казахстана. «Сегодня весь мир сталкивается с новыми вызовами и угрозами. Я из своего опыта предчувствую, что ближайшие годы станут временем глобальных испытаний. Будет меняться вся архитектура мира. Достойно пройти через этот сложный этап смогут далеко не все страны. Этот рубеж перейдут только сильные государства, сплочённые народы...», — отметил Н. А. Назарбаев¹. Изменения коснутся и различных институтов государства, в том числе и института права, который уже сейчас претерпевает изменения.

Глава государства первым среди мировых лидеров продемонстрировал выдающееся качество — оперативно принимать решения стратегического характера при высоких темпах перемен.

Актуальность масштабного Плана инфраструктурного развития, объявленного Президентом, продиктована необходимостью адекватного реагирования на признаки нестабильности в мировом развитии.

Послание Президента четко ставит задачу дальнейшего совершенствования административного управления современного типа. Сегодня для успешной работы системы управления государством созданы все необходимые условия. Проведена административная реформа, работает новая структура Правительства и исполнительной власти. Каждый министр знает, что делать. Устранены дублирование и ненужные звенья в управлении. «Акимы наделены необходимым объемом полномочий. В регионах есть все – программы, ресурсы, финансовые средства. Каждый отвечает за свой участок работы. Надо только засучить рукава и приняться за дело», — подчеркнул Президент.

Для представителей правоохранительных органов, как и для всех казахстанцев, Послание Президента народу — жизненный ориентир на ближайшее время, а для правительства и чиновников всех рангов — конкретные задачи по построению цивилизованного, светского, демократического государства. Особый акцент в Послании Президент сделал на борьбе с коррупцией. Ведь основа любого общества – торжество закона, на этом базируются экономические и социальные успехи. Нужно как можно активнее бороться с таким пороком, как коррупция. Президент страны отметил: «Чтобы пройти глобальный экзамен на зрелость, мы должны быть сплоченными, мы должны крепить доверие между всеми казахстанцами, быть толерантными друг к другу, как всегда мы это делали, это ключи к будущему нашей страны».

Самая насущная задача исполнительной и законодательной власти — успешное выполнение поручений Президента. Государственные служащие всех уровней должны помнить огромную историческую ответственность, возложенную на них Главой государства. И здесь нельзя не напомнить о коррупционных действиях, мешающих успешному развитию Казахстана и многих других стран. Доверием, лояльностью наших граждан злоупотреблять нельзя ни в коем случае, ведь это вопрос политической стабильности, без которой невозможен успех реформ ни в одном государстве. Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев поручил правительству использовать второй транш из Нацфонда в размере 500 млрд тенге. Это колоссаль-

ные средства, тратить их следует разумно, а не расточительно. Поэтому вполне логично поручение Президента надзорному органу страны обеспечить законность освоения выделенных из Национального фонда средств. Органы прокуратуры наряду с партийным контролем и специальными комиссиями обязаны обеспечить эффективное и рациональное расходование средств Национального фонда. Генеральный прокурор Республики Казахстан А. Даулбаев на заседании коллегии ведомства поручил центральному аппарату, всем прокурорам на местах обеспечить законность освоения выделяемых государственных средств. Все коррупционные риски должны пресекаться до того, как эти средства перейдут порог невозврата. Такой подход должен стать приоритетом в борьбе с коррупцией и хищением бюджетных средств, на что нацелена и утвержденная на политсовете партии «Нур Отан» программа противодействия коррупции на 2015 – 2025 гг. Свой существенный вклад в это вносят и надзорные органы. В целях антикоррупционной пропаганды проведены разъяснительные мероприятия. Усилия уполномоченных органов необходимо консолидировать на искоренении любых проявлений коррупции. Важно не только информировать население о результатах работы, но и пропагандировать антикоррупционное мировоззрение. Результатом этой работы должно стать повышение уровня доверия населения к правоохранительной системе и органам государственной власти в целом. Для представителей правоохранительной системы поручения Президента Республики Казахстан должны стать руководством к действию.

Глава государства привлек также внимание к формированию связи науки, посредством высших учебных заведений, с отраслями экономики, для чего будет сформирована соответствующая материально-техническая база. Во многих развитых странах такой опыт широко практикуется и уже имеются положительные результаты. Ключевые ориентиры в современной системе образования необходимы, чтобы:

- а) стать высокообразованной нацией, развитым конкурентоспособным государством;
- б) добиться 100 % охвата детей дошкольным образованием и воспитанием;
- в) обеспечить с 2013 г. развитие системы инженерного образования и современных технических специальностей с присвоением сертификатов международного образца.

Для совершенствования уже достигнутых результатов и дальнейшего развития необходимы компетентные государственные служащие, с высоким уровнем квалификации, знаниями и навыками для службы на благо страны и граждан Казахстана. Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан свою роль в реализации эффективной кадровой политики государства видит в подготовке новой генерации государственных служащих, способных обеспечить интеллектуальное сопровождение важнейших преобразований в стране, инновации и государственном управлении.

Красной нитью через Послание народу Казахстана «Нұрлы жол – Путь в будущее» проходит мысль о консолидации всего казахстанского народа, толерантности как об одной из главных наших ценностей. Толерантность — это наследие, которое мы должны передать нашим потомкам. Как говорит Глава государства, это — воздух, который мы не ощущаем, но которым мы каждый миг дышим. Сегодня далеко не во всех странах Европы мы увидим такое межнациональное и межконфессиональное согласие, которое царит в Казахстане. Нурсултан Назарбаев справедливо отметил, что современные проблемы и конфликты происходят в основном на экономической почве. При этом подоплекой всему служит нестабильность общественных взаимоотношений. Только в мире и согласии мы можем «взрастить здоровое будущее». Нам следует оберегать нашу национальную культуру и традиции во всем их многообразии и величии, собирать по крупицам наше культурное достояние. Сегодня остро стоит вопрос о нетрадиционных для нашего народа религиозных и псевдорелигиозных течениях. Государство и граждане должны единым фронтом выступить против всех форм и проявлений радикализма, экстремизма и терроризма.

Таким образом, Послание Главы государства на 2015 г., безусловно, войдет в историю как документ стратегического значения, нацеленный на обеспечение устойчивого развития Казахстана в период глобального кризиса. Страна, руководствуясь данным посланием, непременно добьется больших успехов в реализации Стратегии – 2050. Нет никаких сомнений в

том, что обозначенные Лидером нации стратегические направления государственной политики по всему спектру ключевых вопросов станут новым этапом в достижении цели построения свободного и процветающего Казахстана.

¹ . Назарбаев Н. А. Нұрлы жол – Путь в будущее: Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана от 11 ноября 2014. // adilet.zan.kz/rus/docs.

ТҮЙІН

Аталған мақалада автор, Қазақстан Республикасының Президентінің «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» жолдауының аясында жүргізілетін мемлекет саясатына назарын аударды.

RESUME

In the given article the author takes the attention on the state politic hereinafter by the message of the President of the Republic of Kazakhstan «Nurly-zhol – the way in the future».

УДК 343.9

Кощегулов Б. Б., доцент кафедры уголовного права и криминологии Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ТЕРРОРИЗМУ И ЭКСТРЕМИЗМУ

Аннотация. В статье дается анализ развития законодательства Республики Казахстан по противодействию терроризму и экстремизму.

Ключевые слова: закон, терроризм, экстремизм, борьба, противодействие, общество, государство.

Правовой основой борьбы с терроризмом, определяющей правовые и организационные основы, порядок деятельности государственных органов и организаций независимо от форм собственности, а также права, обязанности и гарантии граждан, является Закон Республики Казахстан «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 г.¹

Борьба с терроризмом в Республике Казахстан осуществляется в целях предупреждения, выявления, пресечения террористической деятельности и ликвидации ее последствий; защиты личности, общества и государства от терроризма; выявления и устранения причин и условий, способствующих осуществлению террористической деятельности.

Согласно этому закону, на органы МВД возлагаются предупреждение и пресечение преступлений террористического характера, преследующих только социальные, в том числе уголовные цели. Несомненно, принятие Закона РК «О противодействии терроризму» является значительным событием не только в правовой сфере, но и в жизни общества и государства в целом. Системный, целенаправленный документ предназначен для придания эффективности той деятельности, которая велась с большим или меньшим успехом и до издания этого Закона как на основе правовых актов советского времени, так и с введением в действие с 1 января 2015 г. новых Уголовного и Уголовно-процессуального кодексов Республики Казахстан. Ответственность за террористические преступления в Уголовном кодексе Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. предусмотрена в 15 нормах. В соответствии с ч. 30 ст. 3 УК РК террористическими преступлениями следует считать нормы, предусмотренные ст. ст. 170, 171, 173, 177, 178, 184, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 269 и 270². Безусловно, новый Закон вызывает не только удовлетворение общества и правоохранительных органов по выполнению давно ожидаемых запросов, но и ставит множество новых проблем. Как видим, он не является исключением нынешнего нормотворческого процесса. Эти пробелы, конечно, станут предметом долговременных как теоретических исследований и научно-практических дискуссий, так и обобщений опыта правоохранительных органов и правоприменительной практики в целом.

Одним из инструментов внутренней политики суверенного Казахстана является его способность реагировать на действия террористического характера в отношении населения, в том числе на каждого конкретного человека и гражданина. Республика Казахстан в этом направлении проводит большую работу. Свидетельством тому являются международные и другие договоры по борьбе с терроризмом. К примеру, Договор о сотрудничестве государств — участников СНГ в борьбе с терроризмом, подписанный в Минске 4 июня 1999 г., Договор между Республикой Казахстан, Кыргызской Республикой, Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан о совместных действиях по борьбе с терроризмом, политическим и религиозным экстремизмом, транснациональной организованной преступностью и иными угрозами стабильности и безопасности Сторон, подписанный в г. Ташкенте 21 апреля 2000 г.

Необходимо также отметить, что с 1992 г. действует Совет министров внутренних дел (СМВД). Реализуется целый комплекс решений, предусматривающих меры по совершенствованию и укреплению механизмов сотрудничества, созданию действенной его системы, активизации взаимодействия по отдельным наиболее важным направлениям борьбы с преступностью. Активно используется потенциал рабочего органа Совета министров — Бюро по координации борьбы с организованной преступностью и иными опасными видами преступлений (БКБОП). Посредством БКБОП обеспечивается координация взаимодействия в розыске преступников, проведении совместных операций, расследовании преступлений, осуществляется обмен информацией, в том числе с использованием единых банков данных.

1 декабря 2000 г. создан Антитеррористический центр государств — участников СНГ. 7 октября 2002 г. Советом глав государств СНГ было принято решение о создании отделения Антитеррористического центра государств — участников СНГ по Центральноазиатскому региону (ЦАР) с дислокацией в г. Бишкеке. В контексте обеспечения безопасности Центральноазиатского региона при использовании потенциала Содружества Независимых Государств в 2001 г. созданы Коллективные силы быстрого реагирования ЦАР в рамках реализации Договора о коллективной безопасности 1992 г.

В декабре 2003 г. распоряжением Президента РК создан Антитеррористический центр Комитета национальной безопасности для более эффективной работы всех силовых структур в борьбе с проявлениями терроризма и религиозного экстремизма³. В июне 2013 г. указом Президента он был упразднен и утверждено положение об Антитеррористическом центре Республики Казахстан⁴.

Правовые основы борьбы с экстремизмом заложены в Законе РК «О противодействии экстремизму», который был принят 18 февраля 2005 г.⁵. В нем определены правовые и организационные основы противодействия экстремизму в целях защиты прав и свобод человека и гражданина, основ конституционного строя, обеспечения суверенитета Республики Казахстан, целостности, неприкосновенности и неотчуждаемости ее территории, национальной безопасности.

На территории Казахстана запрещены организации, деятельность которых носит террористический характер. В 2004 — 2015 г. Верховный суд запретил деятельность на территории Республики Казахстан 19 организаций, признанных террористическими и экстремистскими. Ниже приводится перечень террористических и экстремистских организаций, представляющих угрозу безопасности государств — членов Организации Договора о коллективной безопасности (в части, касающейся Республики Казахстан): «Аль-Каеда», «Асбат-аль-Ансар», «АУМ Синрикё», «Боз гурд», «Братья-мусульмане», Движение «Талибан», «Жамаат моджахедов Центральной Азии», «Исламская партия Восточного Туркестана», «Исламская партия Туркестана», «Исламское движение Узбекистана», «Курдский народный конгресс», «Лашкар-и-Тайба», «Общество социальных реформ», «Организация освобождения Восточного Туркестана», «Джунд-аль-Халифат», «Хизб-ут-Тахрир», Республиканское общественное объединение «Сенім. Білім. Өмір», «Таблиги Джамаат», «Ат-такфир уаль-хиджра»⁶.

Большое значение придается развитию регионального сотрудничества, представленного в настоящее время деятельностью Антитеррористического центра Содружества Независимых Государств, Региональной антитеррористической структуры Шанхайской организации со-

трудничества, а также мер Организации Договора о коллективной безопасности, предпринимаемых в сфере борьбы с терроризмом и экстремизмом.

Осуществляется практическое взаимодействие государств – участников СНГ, входящих в состав созданного по инициативе Президента Казахстана в 2000 г. Антитеррористического центра. Определен порядок организации и проведения совместных антитеррористических мероприятий на территории стран Содружества. Механизм его функционирования успешно апробирован в ходе крупномасштабных совместных учений специальных служб и органов безопасности стран Содружества, проведенных на территории Казахстана: «Каспий — Антитеррор — 2005» (август 2005 г.), «Байконур — Антитеррор — 2007» (сентябрь 2007 г.); «Жетысу — Антитеррор — 2014» (август-сентябрь 2014 г.).

Состоявшееся 25-28 января 2005 г. в г. Алматы при поддержке инициативы глав государств СНГ IV Специальное заседание Контртеррористического Комитета Совета Безопасности ООН свидетельствует о признании международным сообществом важной роли стран Содружества в борьбе против международного терроризма. Активно развивается взаимодействие государств-членов Содружества в рамках Договора о сотрудничестве в борьбе с терроризмом от 1999 г.

Говоря о многостороннем международном сотрудничестве, следует указать на значимость развивающегося взаимодействия в рамках Шанхайской организации сотрудничества. 15 июня 2001 г. подписана Шанхайская конвенция по борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом.

Казахстан заключил также и двухсторонние соглашения о сотрудничестве в сфере противодействия терроризму и международной организованной преступности с ФРГ, Венгрией, Грузией, Ираном, КНР, Кыргызстаном, Литвой, Молдовой, Пакистаном, Россией, Турцией, Узбекистаном, Украиной,⁷ присоединился к тринадцати международным конвенциям о борьбе с терроризмом. В соответствии с решениями Совета безопасности ООН в стране налажена система противодействия отмыванию денег и финансированию террористических организаций.

Указом Главы государства от 24 сентября 2013 г. № 648 утверждена Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013 — 2017 гг., разработанная в соответствии с поручением Главы государства, озвученным 14 декабря 2012 г. в Послании народу Казахстана «Стратегия “Казахстан — 2050”: новый политический курс состоявшегося государства».

Основная цель программы — обеспечение безопасности человека, общества и государства посредством предупреждения проявлений религиозного экстремизма и предотвращения угроз терроризма. Достижение этой цели будет обеспечено совершенствованием мер профилактики религиозного экстремизма и терроризма, системы мер минимизации и ликвидации последствий экстремистской и террористической деятельности, повышением эффективности выявления и пресечения указанных проявлений⁸. Реализация Государственной программы позволит укрепить общегосударственную систему противодействия религиозному экстремизму и терроризму.

Таким образом, сегодня правовую основу борьбы с экстремизмом и терроризмом в Республике Казахстан составляют: международные договоры в сфере борьбы с международным терроризмом и религиозным экстремизмом, заключенные в рамках ООН и ее структурных подразделений; региональные межгосударственные договоры по вопросам борьбы и противодействия терроризму и религиозному экстремизму; межправительственные договоры Республики Казахстан, регламентирующие вопросы сотрудничества в борьбе с терроризмом и религиозным экстремизмом; международные договоры и иные нормативные акты межведомственного характера органов безопасности и специальных служб государств-участников СНГ; нормативные правовые акты международной организации уголовной полиции (Интерпола); законодательство и подзаконные акты Республики Казахстан по вопросам противодействия терроризму и религиозному экстремизму.

- ¹ Закон Республики Казахстан от 13 июля 1999 г. № 416 «О противодействии терроризму» // Казахстанская правда. 2010. 21 апр.
- ² Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г.: Практ. пос. — Алматы, 2015.
- ³ Распоряжение Президента Республики Казахстан от 29 декабря 2003 г. № 435 «Об Антитеррористическом центре Комитета национальной безопасности Республики Казахстан» // <http://adilet.zan.kz/rus>
- ⁴ Указ Президента Республики Казахстан от 24 июня 2013 г. № 588 «Об утверждении Положения об Антитеррористическом центре Республики Казахстан» // <http://adilet.zan.kz/rus>
- ⁵ Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2005 г. № 31 «О противодействии экстремизму» // Казахстанская правда. 2005. 26 февр.
- ⁶ Перечень террористических и экстремистских организаций, представляющих угрозу безопасности государств — членов Организации Договора о коллективной безопасности (в части, касающейся Республики Казахстан) (<http://kpb.kz/ru/antiterror/atc/article.htm?id=10321708@cmsArticle>)
- ⁷ Еркенов С. Е. Анализ транснациональной угрозы терроризма и глобальных проблем наркомании и наркобизнеса // Правовые и организационно-тактические проблемы совершенствования управления органов внутренних дел: Мат-лы науч.-практ. конф. Вып. 2, ч. 2. — Алматы, 2003.
- ⁸ Указ Президента Республики Казахстан от 24 сентября 2013 г. № 648 «О Государственной программе по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013-2017 годы» // Информационная система «ПАРАГРАФ», 2015.

ТҮЙІН

Мақалада терроризм мен экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының заңнамасын дамыту мен жетілдіру талданады.

RESUME

The article analyzes the development and improvement of legislation of the Republic Kazakhstan on counteraction to terrorism and extremism.

ӘОЖ 355.42

Н. Ж. Қожамжаров, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының әскери және арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНДАҒЫ АРНАЙЫ-ТАКТИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҚТЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Аннотациясы. Бұл мақалада Ішкі істер органдарындағы арнайы-тактикалық дайындықтың мәселелері мен даму перспективаларының негізі және тактикалық оқытудың негізгі міндеттері — жоғары психологиялық тұрақтылық пен табысты кез-келген ортада жауынгерлік міндеттерді жүзеге асыруға қабілетті (жарғылық ережелерін қоса алғанда) ұрыс теориясын зерттеу, әскерлер кадрларға білім беру, соғыс жүргізу тәсілдерін және пайдалану дағдыларын, қаруды шебер пайдалану, әскери жабдықтар мен тактикалық бедердің ерекшеліктері; әскерлердің ұрыс түрі, ұйымдар, қару-жарақ және жау тактикасын зерттеу; соғыс қимылдарына жүргізуге әскерлер үшін жан-жақты қолдау ұйымдастыру мен әдістерін жақсарту болып танылады.

Түйін сөздер: тактикалық дайындық, ішкі істер органдары, жауынгерлік әскерлер, қарулы күштер, командирлер, оқу жаттығулары, қару-жарақ, арнайы күштер, жасақ, патруль.

Тактика (грекше «taktiks» — әскерді сапқа тұрғызу өнері, ал «tasso» — сапқа тұрғызамын, қатарластырамын) — экономикалық (мысалы, несие-қаржылық, бәсекелік), әлеуметтік және басқа саясатта алға қойылған мақсатқа жету үшін қолданылатын құралдар мен тәсілдер; іс-қимыл желісі. Тактика — шектеулі кезең бойына (әдетте, бір жылдан аз мерзімге) нақты жағдайдың дамуын егжей-тегжейлі нақты жоспарлау. Мысалы, алдын-ала жасалған коммерциялық ұсыныстар, жаңа өнімді нарыққа өткізу үшін бірнеше ай бойына жүргізілетін жарнамалық науқан, т. б. Термин әскери істе ұрысқа дайындалу және оны жүргізу теориясы

мен практикасын қамтитын әскери өнердің құрамдас бөлігі ретінде кеңінен қолданылады. Тактика стратегияға бағынышты, оған қызмет етеді¹.

Әскерлердің тактикасының дамуы қаруды жетілдіруге байланысты болды, күрес жаңа әдістерін пайдалану, әскери техниканың санының өсуі, әскери кадрларда сапалы өзгерістері жауынгерлік миссиялар үшін тартылған.

Ол командирлер, штабтар мен әскерлер өріс (жауынгерлік) даярлау негізі болып табылады. Тактикалық оқытудың негізгі міндеттері: жоғары психологиялық тұрақтылық пен табысты кез келген ортада жауынгерлік міндеттерді жүзеге асыруға қабілеті (жарғылық ережелерін қоса алғанда) ұрыс теориясын зерттеу, әскери кадрларға білім беру (күштер), соғыс жүргізу тәсілдерін және арнайы құрал мен қаруларды пайдалану дағдыларын, қаруды шебер пайдалану, әскери жабдықтар мен тактикалық бедердің ерекшеліктері; қарсыластың қару-жарақ тактикасын зерттеу; соғыс қимылдарына жүргізуге әскерлер үшін жан-жақты қолдау, дағдыларын дамыту шебер ұйымдастыру; жауынгерлік бірлікті үйлестіру, бөлімдер мен құрамаларды жақсарту.

Ішкі істер органдарындағы қызметкерлердің арнайы-тактикалық тапсырмаларды орындау үшін қажетті және қорқыныш-үреймен күресуге мүмкіндік беретін, физикалық және психологиялық күш түскен жағдайда, ұрысқа белсене қатысуға мүмкіндік беретін психологиялық, эмоционалды және ерік күші қасиеттерін күшейту және дамыту — арнайы-тактикалық дайындық мәселелерінің бірі болып табылады.

Тәжірибе көрсеткендей, адамның арнайы-тактикалық кәсіби біліктілігі жоғары болғанымен, оның психологиялық дайындығы төмен болса, осы маман қателіктер жіберуге бейім болады.

Арнайы-тактикалық дайындық кезінде қызметкерді психологиялық тұрғыда дайындау керек. Ұрыс не дайындық кезінде қобалжуды жою, ұқыпты тәртіп орнатып, қалыпты физикалық жағдайды бақылау қажет².

Қарастырылатын келесі мәселе — ПО қызметкерлерінің арнайы-тактикалық біліктілігінің деңгейі. Егер ПО қызметкерлерінің біліктілік деңгейі төмен болса, қызметкер Қазақстан Республикасы азаматтарының өмірі мен денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын және міндеттерін қорғауда тиімді деңгейде дұрыс атқара алмайды. Сондықтан бұл мәселе құқық қорғау органдарының алдына қойылатын жоғары талаптар екені анық.

Адамгершілік білім беру мақсаты — адамгершілік принциптері мен қызметкерлердің кәсіби өмірі, әмбебап қоғамдық және кәсіби мораль рухани стандарттарға сәйкес мінез-құлығын қалыптастыру. Ол мақсаттарға қол жеткізіледі:

- кәсіби қызмет саласындағы мемлекеттік қару-жарақ қызметкерлері білімі мен түсіну сипаты, мазмұнды ережелері мен адам өміріндегі мораль маңыздылығы;

- жұмыста және үйде моральдық мінез-құлық, жеке әдеттер қалыптастыру;

- кәсіби адалдық антының, қызметтік міндеттерін атқару кезінде құрмет, оның мамандыққа деген сүйіспеншілігі, жауапкершілік және тұтастық сезімін нығайту;

- салауатты моральдық-психологиялық ахуалды, моральды мінсіз нығайту, сондай-ақ барлық қызметкерлер ұжымын сапалы түрде ұйымдастыру;

- қоғамда ең маңызды рухани дәстүрлер, яғни Қазақстандық менталитет қасиеттерінің бірі — моральды жетілген ынтымақтастық, өзара көмек, олардың ұжымдық абыройы мен беделін нығайту және ұжымда моральдық нормалардың бұзылуы туралы төзбеушілік ретінде ұжымдық қызметкерлерінің білімін арттыру;

- нәсіліне, ұлтына, дініне, жынысына және жасына айырмашылықтар жоқ; олардың міндеттерін орындау кезінде азаматтардың, олардың қажеттіліктері мен сипаттарын құрметтеу және жоғары моральдық қарым-қатынастарын қалыптастыру;

- салауатты өмір салтын олардың рухында, қызметкерлерді оқыту жаман әдеттерден бас тарту, олардың физикалық дамуын жақсарту;

- қызметкерлердің өзіне жоғары стандарттарын қалыптастыру, оның мінез-құлқы, адалдық, ақ ниеттілік, салауатты менмендіктен, үздіксіз өзін-өзі жетілдіру, құқық қорғау кәсіби мансап ұмтылу.

Қызметкерлердің кәсіби деформация, азаматтардың, селқостыққа ұшырауынан, қатыгездік жосықсыз емдеу фактілер, дөрекілік, қызығушылық моральдық қақтығыстар³.

Жасақ — полиция қызметкерлерін біріктіретін белгілі бір жедел және жауынгерлік миссияларды орындауға тағайындалған кішкентай ұйымдық құрылымы.

ПО нарядының нақты іс-шаралар бағыттарда әртүрлі (қарулы және қауіпті басқа да іздеу тобының алдын алу, қоғамдық тәртіпті бұзу, жаппай тәртіпсіздіктердің алдын алу және т. б.).

Патруль — екі немесе одан да көп ПО қызметкерлерінен тұратын және өз міндеттемелерін орындауға арналған жасақтар.

Оқытудың негізгі формалары — офицерлер мен сержанттар үшін тактикалық жаттығулар, сонымен қатар дәрістер, семинарлар, топтық жаттығулар және тағы басқалар.

Тактикалық және арнайы сыныптарда кадрларды даярлау нысаны, тактикалық мәселелерді шешуде түрлі әдістері мен іс-шараларды тестілеу орындау үшін пайдаланылатын жабдықтар, сондай-ақ бастапқы бірлік үйлестіру. Арнайы әскерлер батальоны (бөлімшесі) бөлімшелерінің барлық қару-жарақ пен материалдардың қамтамасыз етілуі. Әрбір оқу пәні бойынша қабылдаулар мен іс-шаралар дәйекті өңделген, содан кейін бірге жүзеге асырылады.

Тактикалық жаттығулардың негізгі міндеттері:

- жауынгерлік миссиялардың түрлерін орындау кезінде жауынгерлер мен сержанттардың тактикалық білімдерін, тәжірибелік дағдыларын жетілдіру;

- шайқаста ұрыстық бірлікті ұйымдастыру және басқару.

Тактикалық оқу-жаттығулары біржақты немесе екіжақты болуы мүмкін:

- екі тарап қызметкерлерінің ұйымдастыру және тактикаға сәйкес әрекеті;

- бір жақты тәртіп үшін қарсылас тактикасына қатысты имитациялық бақыланатын мақсаттар мен макеттік құралдары жеке қызметкерлер арасында бірлік тағайындалады. Ұзақтығына қарай тактикалық оқу жаттығулары бірнеше күн мен бірнеше сағатқа дейін болуы мүмкін. Тактикалық дайындық барысында қимылдар тексеріледі және тактикасы түсіндіріледі, ұйым бөлімшелері және күресуге қару-жарақ пен әскери техниканың жаңа үлгілерін қолдану жолдары пысықталатын болады. Тактикалық дайындық кадрлық департаменттер мен бірлесіп далалық оқу-жаттығу үшін негіз болып табылады. Бұның салдарынан, тек тактикалық дайындық және жылжымайтын ұрыс жағдайында оқыту барынша шынайы жақындатылған болып жүзеге асырады⁴.

Қарулы күштер тактикалық дайындығы және қарулы күштер көлемі мен мазмұны жауынгерлік даярлық бағдарламасын анықтайды. Жоғарыда көрсетілген ПО қызметкерлерін даярлау барысында тактикалық дайындықтың орны ерекше екені анықталады. Атап айтсақ, құқық қорғау органдарының оқу орындарында бұл дайындыққа ерекше назар аударуды басымды талап қойылған.

¹ Абульханова-Славская К. М. Деятельность и психология личности. — М., 1980. — С. 336.

² Алексеев Н. А. Педагогические основы проектирования личностно-ориентированного обучения: Автореф. ... дисс. д-ра юрид. наук. — Тюмень, 1997.

³ Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — М., 1995.

⁴ Плохих Г. И. Специальная подготовка сотрудников органов внутренних дел: Учеб. пос. — Курск, 2014. — С. 220-224.

РЕЗЮМЕ

В статье изложены проблемы, перспективы развития тактико-специальной подготовки в ОВД и основные цели психологической устойчивости в любой среде при выполнении боевой подготовки.

RESUME

In the given article given the problems, perspectives of development of tactic and special training in Organs of Internal Affairs and the main aims of psychological persistence during the fight training.

Ладыгина О. А., преподаватель кафедры общеобразовательных дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ЭКОЛОГИЯ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ»

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы совершенствования методического обеспечения преподавания дисциплины «Экология и устойчивое развитие».

Ключевые слова: методическая работа, учебный процесс, рабочая учебная программа, учебная дисциплина, образование, педагогическое мастерство, методика, методическое обеспечение, интеллектуальный уровень, практические навыки.

Методическая работа в учебном процессе занимает особое место, так как именно она способствует приобретению слушателями практических навыков.

Методическая работа должна обеспечить соответствие содержания, формы преподавания и направленности каждой дисциплины не только формальным требованиям рабочей учебной программы, но прежде всего профилю подготовки слушателей данной специальности. Поэтому основная задача методической работы кафедры — это совершенствование преподавания учебных дисциплин и проведение мероприятий по повышению педагогического мастерства. Результаты методической работы находят отражение в учебно-методических комплексах, которые представляют собой комплект учебно-методических и дидактических материалов (тексты лекций, наглядные пособия, программы для самоконтроля, автоматизированные обучающие и контролирующие системы и информационные базы дисциплины), разработанных преподавателями кафедры и составляющих фонд методического обеспечения учебного процесса¹.

В период осуществления изменений системы высшего образования все острее проявляется потребность в высокопрофессиональном труде преподавателя. Сегодня качество подготовки специалистов в вузе определяется не столько уровнем их узкой специализации, сколько общеинтеллектуальным уровнем подготовки, готовностью к будущей профессиональной деятельности. На методическом уровне идет поиск формирования содержания программ учебных дисциплин, учебно-методической литературы, учебников, которые способствовали бы прогрессивным формам организации обучения слушателей. Переосмысление содержания учебных планов и программ обучения диктуется появлением новых государственных образовательных стандартов, которые повышают, с одной стороны, ответственность вузов за программы обучения, а с другой — предоставляя возможность самостоятельно разрабатывать рабочие программы, значительно расширяют требования к организационно-методическому обеспечению самостоятельной работы слушателей².

Процесс подготовки специалистов в Карагандинской академии МВД РК ставит перед слушателями две основные задачи: овладеть суммой современных научных знаний и практических навыков по данному направлению, а также уметь творчески мыслить, решать разнообразные сложные задачи.

Совершенствование процесса обучения и воспитания в значительной степени зависит от комплексного учебно-методического обеспечения, т. е. от обеспечения его учебной документацией, методической литературой, наглядными пособиями, техническими средствами обучения и т. д.³

Сегодня учебно-методическая работа на кафедре общеобразовательных дисциплин Академии направлена на повышение качества образования и имеет несколько направлений, одним из которых является методическое обеспечение дисциплин. По дисциплине «Экология и устойчивое развитие» разработана рабочая программа с распределением часов и баллов рейтинговой оценки знаний, навыков и умений слушателей, силлабусы на русском и казахском языках. Лекционные занятия оснащаются слайдовыми презентациями и видеоматериалами.

Ежегодно разрабатываются методические рекомендации по изучению дисциплины, в которых раскрывается сущность каждой темы, даются советы по планированию и организации времени, необходимого для ее изучения в рамках самостоятельной работы слушателя, по выполнению тех или иных заданий, по использованию литературы, имеющейся в библиотеке Академии и в Интернет-ресурсах; обновляются контрольные задания и тесты; тематика и выпуск учебно-методической литературы ежегодно обсуждаются на заседании кафедры. Особое внимание преподаватели кафедры уделяют разработке учебно-методической литературы, которая не должна дублировать учебники по данной дисциплине.

Для реализации задач, поставленных при изучении дисциплины «Экология и устойчивое развитие», широко используются такие активные и интерактивные формы проведения занятий, как деловые игры, разбор конкретных ситуаций, групповые дискуссии, составление слушателями кроссвордов и тестовых заданий, которые решаются на занятиях группами слушателей, написание рефератов, эссе, научных докладов. Все формы проведения занятий подробно отражены в учебно-методическом комплексе дисциплины.

По методическому обеспечению дисциплины можно сделать вывод о профессиональных качествах ее преподавателей. Улучшение методической работы и совершенствование педагогического мастерства преподавателей — взаимосвязанные и взаимообусловленные процессы, так как направлены на формирование главной фигуры учебно-воспитательного процесса — преподавателя. В связи с этим необходимо на постоянной основе искать новый подход к проведению занятий, совершенствовать методическое оснащение дисциплины.

¹ Асанбекова Ч. М. Методическое обеспечение учебного процесса на кафедрах и в вузе // izvestiya@ktu.aknet.kg.

² Берденникова Н. Г. Организационное и методическое обеспечение учебного процесса в вузе. — СПб., 2006.

³ Лизинский В. Н. О методической работе в вузе. — М., 2002.

РЕЗЮМЕ

Бұл мақалада оқу процесінде «Экология және тұрақты даму» пәнін оқытудағы әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдірудің мәселелері қарастырылады.

RESUME

This article discusses the issues of improving the methodological support of educational process in teaching discipline «Ecology and Sustainable Development».

УДК 342.9

Ларкина О. В., преподаватель цикла специальных дисциплин Учебного центра МВД Республики Казахстан, капитан полиции (г. Темиртау)

АЛГОРИТМ ДЕЙСТВИЙ ИНСПЕКТОРА ДОРОЖНО-ПАТРУЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ ПРИ ДОСМОТРЕ ЛЕГКОВОГО АВТОТРАНСПОРТА

Аннотация. В статье рассматривается алгоритм действий инспектора дорожно-патрульной полиции при досмотре легкового автотранспорта.

Ключевые слова: досмотр, протокол досмотра, правила досмотра.

Сотрудники полиции должны помнить, что при досмотре они вторгаются в сферу основных прав и свобод человека. Конституция Республики Казахстан закрепила право каждого гражданина на личную неприкосновенность (ч. 1 ст. 17), неприкосновенность частной жизни (ч. 1 ст. 18) и право владения, пользования и распоряжения имуществом (ч. 1 ст. 25), поэтому главным условием реализации данного действия является строжайшее соблюдение законности. Ни одно должностное лицо полиции не имеет право применять досмотр без достаточных к тому оснований.

В главе 7 Закона Республики Казахстан «О дорожном движении» перечислены основания остановки транспортных средств (ст. 52):

«1) нарушение водителем транспортного средства требований Закона Республики Казахстан «О дорожном движении» и (или) правил дорожного движения, в том числе зафиксированное техническим средством фиксации нарушения правил дорожного движения;

2) работа по розыску угнанных, похищенных транспортных средств, а также транспортных средств, водители которых скрылись с мест дорожно-транспортных происшествий, иных преступлений, связанных с использованием транспортных средств;

3) необходимость предоставления транспортного средства в случаях, предусмотренных подпунктом 7) пункта 3 статьи 54 Закона Республики Казахстан «О дорожном движении»;

4) проверка у водителя документов на стационарных постах полиции, а также при проведении оперативно-профилактических мероприятий;

5) проверка документов на перевозимый груз на постах полиции и контрольно-пропускных пунктах. В период проведения специальных мероприятий допускается остановка транспортных средств вне постов полиции с целью проверки документов на перевозимый груз;

6) выполнение решений уполномоченных на то государственных органов или должностных лиц об ограничении или запрещении движения;

7) необходимость опроса водителя и (или) пассажира (пассажиров) об обстоятельствах совершения дорожно-транспортных происшествий, административного правонарушения, преступления, очевидцами которых они являются;

8) регулирование дорожного движения»¹.

Досмотр — обследование транспортного средства, маломерного судна, проводимое без нарушения их конструктивной целостности, — осуществляется в целях обнаружения и изъятия орудий совершения правонарушения либо предметов административного правонарушения, это мера обеспечения производства по делу, в связи с чем Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях (в отличие от осмотра) устанавливает порядок его проведения, гарантии, права².

Основания для производства досмотра транспортных средств:

1) наличие достаточных оснований считать, что в транспортном средстве, маломерном судне имеются орудия совершения либо предметы административного правонарушения;

2) управление транспортным средством водителем, находящимся в состоянии алкогольного, наркотического, токсикоманического опьянения, если водитель оказывает неповиновение законным требованиям уполномоченных должностных лиц;

3) проведение уполномоченными должностными лицами мероприятий по задержанию разыскиваемых транспортных средств, маломерных судов;

4) наличие достаточных оснований считать, что перевозимый на транспортном средстве, маломерном судне груз не соответствует представленным документам;

5) необходимость проведения сверки узлов и агрегатов транспортного средства, маломерного судна с данными представленных документов;

6) выявление неисправностей транспортного средства, маломерного судна, при наличии которых эксплуатация запрещена;

7) задержание транспортного средства, запрещение его эксплуатации.

Очень часто основанием для досмотра является наличие данных о том, что транспортным средством осуществляется перевозка наркотических средств.

В анализе статистических данных о состоянии борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в Республике Казахстан за 12 месяцев 2014 г. отмечается, что «обострение наркоситуации напрямую связано с усилением взаимозависимости наркобизнеса и общеуголовной преступности, завоеванием доминирующих позиций в незаконном обороте наркотиков организованными преступными формированиями, в том числе сформированными по этническому признаку. Создаются преступные сообщества, специализирующиеся на наркобизнесе. Повышается уровень профессионализма и организованности лиц, занимающихся этим преступным промыслом, что позволяет групповым криминальным структурам совершать наркопреступления в размерах и объемах, которые были

не под силу наркоторговцам в предшествующие годы. С учетом повышенной социальной опасности данного вида преступлений приоритетным направлением подразделения правоохранительных органов определили борьбу с групповой наркопреступностью, причем особый акцент делается на пресечение преступной деятельности организованных групп в сфере незаконного оборота наркотиков. Эффективное пресечение возможно только на основе тщательно продуманной, организованной, организационно-управленческой и тактической системы ОРД в данной сфере, охватывающей разведывательно-поисковую работу, а также позволяющей осуществлять оперативно-розыскную профилактику и вести производство по оперативным делам. Обращает на себя внимание все усиливающаяся конспиративность при совершении наркопреступлений. Так, проведенный анализ способов сокрытия при транспортировке героина показал, что наиболее часто героин провозился в одежде, личных вещах, чемоданах и сумках с двойными стенками (85,5 %); в салонах и деталях автомобилей (3,3 %); внутривещным способом (1,9 %); в нижнем белье, нательных поясах, прикрепленных к телу пакетах, в обуви, в том числе в подошвах протеза (1,8 %); в продуктах питания и плодово-овощной продукции (7,5 %) и т. п.»³.

Действия инспектора дорожно-патрульной полиции при досмотре легкового автотранспорта:

1. Сообщить основание досмотра. Досмотр автомобиля может проводиться только при наличии достаточных оснований полагать, что именно этот водитель совершил какое-либо правонарушение. Об этом сказано и в ст. 792 КРК об АП. Основаниями можно считать нарушение правил дорожного движения, подозрение в причастности водителя или пассажиров к совершению дорожно-транспортного происшествия, нахождение транспортного средства в розыске, а также наличие данных об использовании транспортного средства в противоправных целях.

2. Предложить добровольно выдать имеющиеся, по его мнению, предметы, оружие, боеприпасы, наркотики, и только в случае отказа произвести досмотр, пригласив двух понятых (ст. 755 КРК об АП) и разъяснив им их права и обязанности по участию в досмотре.

В качестве понятого может быть привлечено любое не заинтересованное в исходе дела совершеннолетнее лицо (ст. 755 КРК об АП). Сотрудники ДПП понятыми быть не могут, в исключительных случаях (в труднодоступной местности при отсутствии надлежащих средств сообщения или когда в силу других объективных причин нет возможности для привлечения физических лиц в качестве понятых) досмотр транспортных средств может проводиться без участия понятых, но с применением при этом технических средств фиксации его хода и результатов (п. 2 ст. 792 КРК об АП).

Привлекая понятых к досмотру транспортного средства, сотрудник ДПП обязан разъяснить им их права и обязанности, согласно законодательству Республики Казахстан. Однако в большинстве случаев привлекаемым в качестве понятых гражданам их права и обязанности не разъясняются, так как многие сотрудники сами не знают законодательства.

3. Составить протокол о досмотре транспортного средства.

В нем указать дату и место его составления, должность, фамилию и инициалы лица, составившего протокол; сведения о личности владельца транспортного средства, подвергнутого досмотру, о типе, марке, модели, государственном регистрационном номере, иных идентификационных признаках транспортного средства; подробно описать вещественные доказательства, обнаруженные при досмотре. Понятые вправе делать по поводу совершаемых процессуальных действий замечания, которые подлежат занесению в протокол. В протоколе досмотра делается запись о применении фото- и киносъемки, видеозаписи, иных установленных способов фиксации документов.

4. Проводить досмотр транспортного средства в присутствии владельца – собственника автомобиля.

На основании ст. 37 «Крайняя необходимость» КРК об АП в состоянии крайней необходимости (для устранения опасности, непосредственно угрожающей жизни, здоровью, правам и законным интересам данного лица или иных лиц, интересам общества или государства, ес-

ли эта опасность не может быть устранена иными средствами и если причиненный вред является менее значительным, чем предотвращенный) вскрытие опломбированного груза (за исключением находящегося под таможенным контролем) может быть осуществлено сотрудником самостоятельно в присутствии двух понятых.

Протокол подписывается инспектором, проводившим досмотр, собственником автотранспортного средства и двумя понятыми. Копия этого протокола вручается лицу, во владении которого находится подвергнутое досмотру транспортное средство, либо его представителю или лицу, управляющему транспортным средством на законном основании.

Действия инспектора после проверки документов — требование открыть багажник, представленное водителю как незначительный осмотр его транспортного средства. Как показывает дорожная практика, автовладельцы не знают свои права и обязанности инспектора, поэтому часто первыми открывают багажник, чтобы избежать споров с инспектором.

Последовательность проведения досмотра автотранспортных средств устанавливается технологическими картами досмотра в зависимости от их вида. Расчетная продолжительность досмотра легковых автомашин с пассажирами не должна превышать 15 минут.

При досмотре автомобиль делится на три зоны поиска.

1. При досмотре передней части автомобиля проверяются: обратная сторона номерного знака; внутренняя часть бампера; брызговики передних колес; воздухопроводы системы вентиляции; пространство между воздушным фильтром и карбюратором; пространство под аккумуляторной батареей; колпаки передних колес; пространство за фарами в передних крыльях.

2. При досмотре салона автомобиля проверяются: задняя часть приборной доски; пространство за приемником; воздухопроводы системы вентиляции; пепельница и ее содержимое; коврик (особое внимание обратить на вздутие, швы, разрывы); предметы в салоне; пространство между сиденьями, под сиденьями; обивка дверей и потолка; спинка сидений.

3. При досмотре задней части автомобиля проверяются: содержимое багажника; запасное колесо; внутренняя часть крышки багажника; задние крылья и бампер, габаритные фонари; брызговики задних колес; бензобак. Дополнительными местами сокрытия наркотиков в транспорте являются различные грузы, перевозимые автотранспортом, внешние части кабины грузовика, специально оборудованные тайники в полу и стенах рефрижераторов.

При организации досмотра автотранспортных средств сотрудником ДПП должны соблюдаться следующие правила:

- за досматриваемыми автотранспортными средствами устанавливается наблюдение;
- досмотр начинается только после прибытия автотранспортного средства на установленное для досмотра место, полной остановки, выключения двигателя и проверки у водителя документов на транспортное средство;
- перед началом досмотра у владельца уточняется, не имеется ли в нем запрещенных к санкционированному обороту предметов и веществ (оружия, боеприпасов, наркотиков и т. п.);
- в ходе досмотра особое внимание обращается на поведение лица, предъявившего к досмотру автотранспортное средство;
- при проведении специального досмотра с демонтажем отдельных частей автотранспортное средство после досмотра предъявляется владельцу в исправном состоянии.

Таким образом, для проведения досмотра необходим факт наличия административного нарушения или автовладелец должен подозреваться в использовании каких-либо средств в противоправных целях. Свое подозрение инспектор должен четко аргументировать.

¹ Закон Республики Казахстан от 17 апреля 2014 г. № 194 «О дорожном движении» (с изменениями и дополнениями на 05.05.2015 г.) // online.zakon.kz

² Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 05.07.2014 г. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 05.05.2015 г.) // online.zakon.kz

³ Анализ статистических данных о состоянии борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в Республике Казахстан за 12 месяцев 2014 г. — Астана, 2015.

ТҮЙІН

Мақала жолаушылар вагондарын тексеру іс-шараларын алгоритмі жол-патрульдік полициясының инспекторы айналысады.

RESUME

The real article is sanctified to consideration to the algorithm of actions of inspector of road-patrol police at examination of automobile motor transport.

УДК 342.9

Летов С. А., старший преподаватель цикла военных дисциплин и физической подготовки Учебного центра МВД Республики Казахстан, майор полиции (г. Темиртау)

ПРОБЛЕМЫ ВЫЯВЛЕНИЯ СОТРУДНИКАМИ ДОРОЖНО-ПАТРУЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С НАРКОТИКАМИ

Аннотация. В статье рассматриваются трудности, возникающие при изъятии наркотических средств сотрудниками дорожно-патрульной полиции во время несения службы, а также возможные пути их решения.

Ключевые слова: наркотические средства, досмотр транспортных средств, протокол досмотра.

Заметный рост незаконного потребления наркотиков стал наблюдаться еще в СССР — с середины 80-х XX в. Сегодня наркотики постоянно или эпизодически употребляют уже около 34221 казахстанцев, из них — 2607 женщин, 668 несовершеннолетних¹. Увеличение количества лиц, совершивших преступные деяния, связанные с незаконным оборотом наркотических средств, наглядно и неоспоримо указывает на остроту проблемы наркотизации населения Казахстана.

Спрос на наркотики с неизбежностью порождает их предложение. По данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан, в 2014 г. к уголовной ответственности за участие в незаконном обороте наркотиков привлечены 2109 чел. (2013 г. — 2065, рост на 2,1 %), из них 241 женщина (2013 г. — 235, рост на 2,6 %). Количество зарегистрированных преступлений, связанных с незаконным обращением с наркотическими средствами, психотропными веществами, их аналогами, прекурсорами без цели сбыта (ст. 259 УК РК 1997 г., ныне ст. 296), хотя и имеет тенденцию к снижению по сравнению с 2013 г. на 4,4 % (3247), все равно остается высоким — 3103 преступления. В 2013 г. за незаконное обращение с наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами без цели их сбыта привлечено к административной ответственности 5623 чел., в 2014 г. — 5428, что на 3,5 % меньше. За управление транспортным средством водителем, находящимся в состоянии опьянения, а равно за передачу управления транспортным средством лицу, находящемуся в состоянии опьянения (ст. 467 КРКоАП РК), в 2014 г. привлечено 2865 чел. (увеличение на 28,7 %). Связь роста потребления наркотиков с ростом преступности очевидна. Нередко наркоманы становятся активными участниками наркобизнеса — курьерами либо розничными торговцами.

Для доставки наркотиков в тот или иной населенный пункт наркокурьеры используют автотранспорт. Поэтому часть задач по выявлению данной категории участников наркобизнеса, наряду с сотрудниками подразделений по борьбе с наркобизнесом, использующими для выявления лиц данной категории оперативную информацию, могли бы решать сотрудники дорожно-патрульной полиции в ходе несения дорожно-патрульной службы. Однако в надлежащем оформлении материала при выявлении и задержании лиц, перевозящих наркотические средства, психотропные вещества, их аналоги и прекурсоры, имеются некоторые трудности. Само выявление лиц, перевозящих наркотические средства, психотропные вещества, их аналоги и прекурсоры не представляет особых трудностей. Есть определенные тактики определения лиц, употребляющих наркотики, по внешним признакам. Выбор оснований для оста-

новки транспортных средств также не представляется особо сложным, они указаны в ст. 52 Закона РК «О дорожном движении» от 17 апреля 2014 г. № 194:

«1) нарушение водителем транспортного средства требований настоящего Закона и (или) правил дорожного движения, в том числе зафиксированное техническим средством фиксации нарушения правил дорожного движения;

2) работа по розыску угнанных, похищенных транспортных средств, а также транспортных средств, водители которых скрылись с мест дорожно-транспортных происшествий, иных преступлений, связанных с использованием транспортных средств;

3) необходимость предоставления транспортного средства в случаях, предусмотренных пп. 7) п. 3 ст. 54 настоящего Закона;

4) проверка у водителя документов, предусмотренных пп. 1) п. 3 ст. 54 настоящего Закона, на стационарных постах полиции, а также при проведении оперативно-профилактических мероприятий;

5) проверка документов на перевозимый груз на постах полиции и контрольно-пропускных пунктах. В период проведения специальных мероприятий допускается остановка транспортных средств вне постов полиции с целью проверки документов на перевозимый груз;

б) выполнение решений уполномоченных на то государственных органов или должностных лиц об ограничении или запрещении движения;

7) необходимость опроса водителя и (или) пассажира (пассажиров) об обстоятельствах совершения дорожно-транспортных происшествий, административного правонарушения, преступления, очевидцами которых они являются;

8) регулирование дорожного движения»².

Во время остановки автотранспортного средства следует обратить внимание на водителя и пассажиров и по внешним признакам предположить, являются ли они лицами, употребляющие наркотические средства. Этому может помочь медицинское освидетельствование участников дорожного движения после дорожно-транспортного происшествия. Если при остановке транспортного средства сотрудник выявляет такое лицо, то это дает ему основание полагать, что при нем могут находиться наркотические средства для личного употребления либо для сбыта.

Проблема состоит в том, что дорожно-патрульные полицейские не являются должностными лицами, осуществляющими уголовное преследование, и не могут самостоятельно принимать решение о начале досудебного производства, а также производить следственные действия. Следовательно, чтобы не выходить за рамки уголовно-процессуального законодательства, дорожно-патрульный наряд при обнаружении подозрительных лиц должен произвести их административное задержание, вызвать следственно-оперативную группу и доложить рапортом следователю о данном факте и далее действовать по его указанию. Однако административное задержание, согласно ст. 789 Кодекса РК об административных правонарушениях, осуществляется в течение времени, необходимого для достижения целей, указанных в ст. 785 настоящего Кодекса, и может длиться не более трех часов, а следственно-оперативная группа не всегда может прибыть на место задержания вышеуказанной категории лиц в указанный срок, так как задержание может производиться и на загородной трассе, и на КПП при въезде в населенный пункт, либо сама следственно-оперативная группа находится на другом вызове. За это время задержанные лица могут попытаться избавиться от находящихся при них наркотических средств, выбросив их. После этого доказать принадлежность их кому-либо, в свете существующего законодательства, практически невозможно. Поэтому единственным решением для сотрудников дорожно-патрульной полиции в данных условиях может быть производство личного досмотра и досмотра вещей, находящихся при физическом лице, а также досмотр транспортного средства, которые регламентируются ст. ст. 791 и 792 Кодекса РК об административных правонарушениях.

Основанием для проведения личного досмотра и досмотра вещей, находящихся при физическом лице, согласно ст. 791 Кодекса РК об административных правонарушениях, является

совершение лицом административного правонарушения. Досмотр может производиться лицом одного пола с досматриваемым и в присутствии двух понятых того же пола. При отсутствии реальной возможности участия понятых в проведении личного досмотра и досмотра вещей, находящихся при физическом лице (в труднодоступной местности, ночное время суток, в условиях чрезвычайного или военного положения), они могут производиться без участия понятых с обязательным применением технических средств фиксации его хода и результатов.

Досмотр транспортных средств, маломерных судов производится с участием двух понятых. При невозможности их привлечения досмотр может проводиться без участия понятых, но с применением при этом технических средств фиксации его хода и результатов. Патрульный наряд в отсутствие понятых может использовать сертифицированный автомобильный регистратор, который в настоящее время установлен практически в каждой патрульной автомашине, либо нагрудный жетон с видеорегистратором, внедрение которых запланировано в ближайшем будущем.

О личном досмотре, досмотре вещей, находящихся при физическом лице, а также о досмотре транспортного средства составляется протокол.

В случае обнаружения у административно задержанного лица наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров патрульный производит доставление его в орган внутренних дел и докладывает рапортом, после чего передает это лицо вместе с изъятыми наркотическими средствами в следственно-оперативную группу. Следователь возбуждает уголовное дело и производит дальнейшие следственные действия.

На данном этапе работы сотрудников дорожно-патрульной полиции по выявлению преступлений, связанных с наркотиками, тоже возникает проблема, так как административный протокол не является основанием для его рассмотрения в судах по уголовным делам.

По нашему мнению, в Уголовно-процессуальный кодекс РК необходимо внести изменения, которые позволили бы использовать в доказывании в уголовном процессе протоколы личного досмотра, досмотра вещей, находящихся при физическом лице, а также транспортного средства, составленные в административном порядке.

---

¹ Анализ статистических данных о состоянии борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в Республике Казахстан за 12 месяцев 2014 года. — Астана: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан, 2015.

² Закон Республики Казахстан «О дорожном движении» от 17.04.2014 г. № 194 // online.zakon.kz

Түйін

Аталған мақалада жол-патрульдік полиция қызметкерлерінің қызмет өтеу кезінде есірткі заттарын алуға туындаған қиыншылықтар, сондай-ақ оларды шешу жолдары туралы мәселелер қарастырылады.

RESUME

The article deals with the difficulties encountered in the seizure of narcotics officers of the road patrol police while on duty as well as possible solutions.

УДК 32.019.5

Майлыбаева Н. Б., старший преподаватель кафедры уголовного процесса Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ АКТИВНЫХ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация. Автор рассматривает вопросы совершенствования преподавания при использовании активных форм обучения, а также повышения профессионализма преподавателя вуза; мероприятия, призванные улучшить качество учебного процесса.

Ключевые слова: высшее образование, система знаний, умений и навыков, воспитание личности, формы, методы обучения, деловая игра, уровень знаний.

11 ноября 2014 г. Президент Казахстана Нурсултан Абишевич Назарбаев обратился к народу Казахстана с Посланием «Нұрлы Жол – Путь в будущее», в котором обозначил новую экономическую политику Казахстана.

Послание Президента связано с непростыми процессами в мировой экономике, геополитическим кризисом и предстоящими изменениями в мировой архитектуре, которые пройдут только сильные государства, сплоченные народы. Нурсултан Абишевич особо подчеркнул, что новая экономическая политика «Нұрлы Жол» носит контрциклический характер и призвана обеспечить стабильное развитие государства и общества в предстоящий непростой период. Эта политика обеспечит, прежде всего, сохранение социальных достижений Казахстана, позволит в полном объеме выполнить социальные обязательства государства перед народом Казахстана. Приоритетом новой экономической политики станет развитие инфраструктуры экономики Казахстана, что обеспечит мультипликативный эффект для всех отраслей. Выдвижение новой экономической политики закономерно и объективно обосновано последовательностью политического курса Президента Казахстана Н. А. Назарбаева на построение стабильного и процветающего Казахстана, создание общества благоденствия на основе сильного государства, развитой экономики и возможностей всеобщего труда.

Глава государства особо отметил: «Чтобы пройти глобальный экзамен на зрелость, мы должны быть сплоченными, крепить доверие между всеми казахстанцами! Народ Казахстана должен беречь единство и межэтническое согласие. Наши программы развития образования, здравоохранения, сельского хозяйства будут продолжены. Об этом будем вести предметный разговор на первом расширенном заседании Правительства в следующем году. Новая экономическая политика «Нұрлы Жол» — наш глобальный шаг на пути в число 30 самых развитых стран мира»¹.

Высшее образование является важнейшим структурным звеном в системе непрерывного образования Республики Казахстан. Государственная политика в области высшего образования направлена на подготовку высококвалифицированных специалистов, обеспечение приоритетности высшего образования, осуществляет поддержку высших учебных заведений различных форм собственности.

Деятельность любого учебного учреждения определяется целью и поставленными перед ним задачами, которые явились причиной его возникновения, а оценивать ее нужно по степени решения этих основных задач. Согласно Закону РК «Об образовании»² для вуза такими задачами являются:

1) создание необходимых условий для получения качественного образования, направленного на формирование, развитие и профессиональное становление личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей, достижений науки и практики;

2) развитие творческих, духовных и физических возможностей личности, формирование прочных основ нравственности и здорового образа жизни, обогащение интеллекта путем создания условий для развития индивидуальности;

3) воспитание гражданственности и патриотизма, любви к своей Родине — Республике Казахстан, уважения к государственным символам и государственному языку, почитания народных традиций, нетерпимости к любым антиконституционным и антиобщественным проявлениям;

4) воспитание личности с активной гражданской позицией, формирование потребностей участвовать в общественно-политической, экономической и культурной жизни республики, осознанного отношения к своим правам и обязанностям;

5) приобщение к достижениям отечественной и мировой культуры; изучение истории, обычаев и традиций казахского и других народов республики; овладение государственным, русским, иностранным языками;

6) обеспечение повышения социального статуса педагогических работников;

7) расширение автономности, самостоятельности организаций образования, демократизация управления образованием;

8) функционирование национальной системы оценки качества образования, отвечающей потребностям общества и экономики;

9) внедрение и эффективное использование новых технологий обучения, в том числе кредитной, дистанционной, информационно-коммуникационных, способствующих быстрой адаптации профессионального образования к изменяющимся потребностям общества и рынка труда;

10) развитие систем обучения в течение жизни, обеспечивающих взаимосвязь между общим обучением, обучением по месту работы и потребностями рынка труда и помогающих каждому максимально использовать свой личный потенциал в обществе, основанный на знании и компетентности;

11) интеграция образования, науки и производства;

12) обеспечение профессиональной мотивации обучающихся;

13) обеспечение опережающего развития технического и профессионального образования путем активного взаимодействия с работодателями и другими социальными партнерами;

14) создание специальных условий для получения образования лицами с ограниченными возможностями.

Все задачи неразрывно связаны между собой. Степень решения их в конечном счете определяет лицо данного вуза. Именно здесь возникает вопрос о поиске модели, которая позволила бы найти взаимопонимание между преподавателем и слушателем. Решение данной проблемы позволило бы повысить уровень подготовки квалифицированных кадров и в то же время уровень квалификации педагога. Именно в процессе взаимодействия преподаватель достигает своей цели: излагает учебную информацию, организует деятельность слушателей, направленную на приобретение ими новых знаний, умений и навыков. А слушатель, получая от преподавателя информацию, выявляет новые для себя сведения, пополняя свою базу знаний, и оценивает эту информацию с позиции ее дальнейшего использования. При этом происходит неосознанный процесс преобразования системы знаний, умений и навыков.

Как указал Президент Республики Казахстан Н. А. Назарбаев в своем выступлении «Стратегию — 2030 претворять молодым», «... основное место в учении занимает не продукт, предоставляемый нам в виде конкретного навыка или знания конкретного содержания, а развитие в определенном направлении сил учащегося, формирование активного начала в самом субъекте, особое внимание должно уделяться информатизации высшего образования, внедрению новых технологий обучения ...»³.

Для решения задач воспитания и обучения необходимо наряду с существующими формами проведения занятий создать гибкую систему проблемно-игровых ситуаций, в которых каждый слушатель сможет реализовать свои знания. Для этого преподаватель должен создать условия, использовать формы и методы обучения, позволяющие слушателю научиться, найти метод накопления и реализации своих знаний⁴.

Одной из профилирующих среди преподаваемых в юридических вузах учебных дисциплин является уголовный процесс. Полученные при изучении данной отрасли права знания оказывают существенное влияние на квалификационную характеристику выпускника юридического института, специализирующегося на подготовке специалистов для органов уголовного преследования.

Современные направления совершенствования юридического образования требуют создания новых образовательных технологий, совершенствования методики преподавания, новых подходов к обучению.

Существует множество игровых форм проведения занятий, каждая из которых позволяет преподавателю достичь поставленной цели занятия и преподнести слушателям материал в интересной и доступной форме: «круглый стол», «деловая игра», «ролевая игра», «имитационная игра», «викторина», «обсуждение рефератов», «пресс-конференция». Игра всегда ситуативна, конкретна, уникальна, неповторима; позволяет проверить, насколько адекватно

слушатели научились выбирать и применять на практике знания, полученные в ходе проведения занятий; дает возможность слушателю реализовать и оценить свои знания.

Преподаватель должен определить, какие цели преследуются применительно к слушателям и усвоению материала по данной теме и исходя из этого выбирать одну из форм проведения занятий. Рассмотрим такую игровую форму проведения занятий, как «деловая игра».

Деловая игра:

- организация ситуации, требующей разрешения с применением знаний, полученных ранее;

- обсуждение ошибок и пробелов, допущенных в ходе деловой игры.

Для начала преподаватель моделирует занятие, определяет задачу, которая отвечала бы на вопрос: чего желает преподаватель достичь на данном занятии:

- углубления и закрепления знаний, полученных на лекциях и в часы самоподготовки;

- развития умения и навыков у слушателей:

а) опираясь на полученные знания, разрешать возникшую ситуацию;

б) аргументированно отстаивать свою точку зрения, умело используя действующее законодательство.

Затем выбирает место для проведения деловой игры, им обычно является учебная аудитория.

Однако, как показал опыт, проведение деловой игры вызывает некоторые затруднения, которые вызваны:

- большой численностью групп;

- трудностью сосредоточения всей группы на основах деловой игры, выявлении допущенных ошибок.

Считаем, что самым оптимальным вариантом для проведения «деловых игр» является группа численностью 10-12 чел.: преподавателю легче сосредоточить их внимание на основах игры, а слушателю — усвоить программный материал. По нашему мнению, группу следует разбить на подгруппы.

В ходе деловой игры преподаватель выявляет моменты, недостаточно рассмотренные на лекциях и предыдущих занятиях, определяет уровень знаний группы в целом и отдельных слушателей в частности.

Творческая активность личности в игре обуславливается тем, что игра позволяет слушателю оценить свои знания, проявить умение связать теоретический материал разных научных дисциплин для решения поставленной проблемы.

Для более активного вовлечения слушателей в процесс деловой игры преподавателю необходимо организовать ее таким образом, чтобы слушателям было интересно. Именно интерес оказывается наиболее сильным стимулом действий обучающихся, задает творческую направленность личности, вызывает положительные эмоции.

¹ Нұрлы Жол — Путь в будущее: Послание Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева народу Казахстана от 11 ноября 2014 г. // Казахстанская правда. 2014. 12 нояб.

² Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 г. № 319-III «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.05.2015 г.) // <http://online.zakon.kz>

³ Указ Президента Республики Казахстан от 11 октября 2004 г. № 1459 «О Государственной программе развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы» // www.akorda.kz/ru

⁴ Психологические исследования / Под ред. А. Н. Леонтьева, Е. Т. Хомской. — М. 1966. Вып. 7.

ТҮЙІН

Автормен оқу процесінде оқытудың белсенді әдістерінің теориялық мәселелерімен қоса, оқытудың белсенді әдістерінің шолуы ұсынылып, сонымен қатар белсенді әдістерді тәжірибеде қолданудың мәселелері қарастырылады.

RESUME

The author discusses both theoretical questions, in particular provides an overview of active teaching methods, and the practical use of active forms of learning in the educational process.

Г. Ж. Мұхамедиева, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстық құқық және криминология кафедрасының доценті, заң ғылымының кандидаты, полиция подполковнигі

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАҢА ҚЫЛМЫСТЫҚ КОДЕКСІ

Аннотация. Осы мақалада 2014 жылғы Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық заңнаманың жаңалықтары қарастырылған.

Түйін сөздер: Қылмыстық кодексі, қылмыстық заңнама, қылмыстық құқық бұзушылық, қылмыс, қылмыстық теріс қылық.

Мемлекет басшысының тапсырмасына және 2010 – 2020 жылдарға арналған құқықтық саясат концепция жағдайына, сонымен қатар халықаралық стандарттар мен қағидаларға сәйкес Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық кодексі қабылданып, Қазақстан Республикасы Президентімен 3 шілденің 2014 жылы қол қойылып, 1 қаңтардың 2015 жылы күшіне енді.

Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық кодексі 467 баптан тұрады. Жалпы бөлім 7 бөлімнен, 98 баптан, ал Ерекше бөлім 18 тараудан, 368 баптан тұрады.

Қылмыстық кодекстің жаңа редакциясындағы ең басты жаңалығы — қылмыстық құқық бұзушылық, ол қоғамға қауіптілік пен жазаланушылық дәрежесіне қарай қылмыстар және қылмыстық теріс қылықтар болып бөлінеді.

Екі жүйелілік қылмыстық құқық бұзушылықтар (қылмыс және теріс қылық) Германия, Испания, Австрия, Голландия, Норвегия, Чехия, Албания, Литва, Латвия және Турцияның қылмыстық кодекстерінде қарастырылған.

ҚР ҚК 10-бабының 2-бөліміне сәйкес айыппұл салу, түзеу жұмыстары, бас бостандығынан шектеу, бас бостандығынан айыру және өлім жазасы түріндегі жазалау қатерімен тыйым салынған айыпты жасалған, қоғамға қауіпті әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік) қылмыс деп танылады. ҚР ҚК 10-бабы 3-бөліміне сәйкес қылмыстық теріс қылық деп қоғамға зор қауіп төндірмейтін, болмашы зиян келтірген не адамның жеке басына, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтіру қатерін туғызатын, оны жасағаны үшін айыппұл салу, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту, қамаққа алу түріндегі жаза көзделген, айыпты жасалған іс-әрекет (әрекет не әрекетсіздік) танылады.

ҚР жаңа ҚК-де барлығы 156 қылмыстық қылық, оның ішінде 47 бұрынғы **әкімшілік құқық** бұзушылықтан, 103 бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылмаған онша ауыр емес санаттағы қылмыстар, сонымен қатар 7 жаңа құрам бұрынғы ҚК-де және ӘҚБтК-де қарастырылмаған.

Атап өту қажет, заң әдебиеттерінде қылмыстық теріс қылық мәселесі біршама жылдар талқыланды, алайда, заңда белгілі бір санат ретінде қарастыру туралы шешілмеген еді. Тек ҚР жаңа ҚК аталған мәселе заң шығару деңгейінде шешімін тапты деп айтуға болады.

Қылмыс пен қылмыстық қылықтың басты айырмашылығы әрекеттің ауырлығы және қоғамға қауіптілігі.

ҚР жаңа қылмыстық кодекстің 3-бабында қамтылған кейбір ұғымдарға, зиян келтіру түрлері, сыбайлас жемқорлық қылмыстар, террористік қылмыстар және т.б. ұғымдарға түсіндірмелер көрсетілген.

Қылмыстардың қайталануы институты айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Жаңа ҚК 14-бабына сәйкес енді қылмыстардың қайталануы тек жойылмаған және соттылығы алынып тасталмаған ауыр және аса ауыр қылмыстар үшін ғана ескеріледі. Сонымен қатар жаңа ҚК-сі қылмыстардың қайталануы кезінде жаза тағайындаудың бұрынғы тәртібі алынып тасталды (59-бап).

Қылмыс жасаған уақытта 14 жасқа толған адамдардың қылмыстық жауаптылығы кеңейтілді. Негізінен олар экстремизмнің әртүрлі құбылыстарымен байланысты және

Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президентінің өміріне қастандық жасау қылмыстары. ҚР ҚК-нің 2-бөлімінің 15-бабына сәйкес қылмыстық жауаптылық 14 жастан 30 қылмыс құрамы бойынша басталады.

Атап өту қажет, заң шығарушы ҚК-тің 15-бабының 3-бөліміне сәйкес, егер кәмелетке толмаған адам осы баптың бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген жасқа толған болса, бірақ психикасының бұзылуына байланысты емес, психикалық дамуы жағынан артта қалуы салдарынан қылмыстық құқық бұзушылық жасаған уақытта өзінің әрекеттерінің (әрекетсіздіктерінің) іс жүзіндегі сипаты мен қоғамға қауіптілігін толық көлемде ұғына алмаса не оларға ие бола алмаса, ол қылмыстық жауаптылыққа жатпайды.

Қылмысқа қатысу институты да айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. ҚР ҚК-сінің 31-бабына сәйкес қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауаптылық топ болып жасаған, оның ішінде «адамдар тобы» және «алдын ала сөз байласқан адамдар тобы», сонымен бірге жаңа қатысу нысаны ретінде «қылмыстық топ» деген енгізілді.

Егер қылмысты ұйымдасқан топ, қылмыстық ұйым, қылмыстық қоғамдастық, трансұлттық ұйымдасқан топ, трансұлттық қылмыстық ұйым, трансұлттық қылмыстық қоғамдастық, террористік топ, экстремистік топ, банда немесе заңсыз әскерилендірілген құрылым жасаса, ол «қылмыстық топ» жасаған қылмыс деп танылады (аталған топтардың түсінігі ҚР ҚК 3-бабында берілген).

Жаза турлеріне қатысты заң шығарушы біршама өзгерістерге ұшырады. 2014 жылғы ҚР ҚК-сіне сәйкес қылмыстық құқық бұзушылық жасаған үшін кінәлі деп танылған адамға негізгі жаза қолданылуы мүмкін, сонымен бірге негізгі жазамен қатар қосымша жаза қолданылуы мүмкін.

Кейбір жеке жазалардың түрлері 1997 жылғы ҚР ҚК алынып тасталған болатын, бірақ ҚР жаңа ҚК-сі өз орнын тапты. Ол жаза түрі ҚК-тің 45-бабы қамаққа алу — сотталған адамды тағайындалған жазаның, бүкіл мерзімінде қоғамнан қатаң оқшаулау жағдайында ұстауды білдіреді. Қамаққа алу отыз тәуліктен тоқсан тәулікке дейінгі мерзімге белгіленеді. Ұстап алу мерзімі қамаққа алу мерзіміне қосылады.

Қылмыс жасаған үшін негізгі жаза ретінде санкциясында айыппұл белгіленген (ҚК-сі 41-бап). Барлық адам өлтірумен байланысты емес, орташа және онша ауыр емес қылмыстарға оның қолданылатын шеңбері кеңейтілген.

Айыппұл қылмыстық теріс қылық үшін айлық есептік көрсеткіштің жиырма бестен бес жүзге дейінгі шегінде, қылмыстар үшін айлық есептік көрсеткіштің бес жүзден он мыңға дейінгі шегінде, ал осы кодекстің 366, 367 және 368-баптарында көзделген қылмыстар үшін осы кодекстің ерекше бөлігінің тиісті бабының санкциясында көрсетілген мөлшерде белгіленеді.

ҚК-тің түзеу жұмыстарының мазмұны мен орындау тәртібі өзгерген. Ол айыппұлға жақын балама жаза ретінде белгіленеді және нақты соманы мемлекет кірісіне аудару (мысалы, бір мың АЕК).

ҚК-сінің 44-бабы бас бостандығын шектеу жазасы да кең көлемде онша ауыр емес және орташа, сонымен қатар ауыр қылмыстардың жартысына қолданылады.

Бас бостандығынан шектеуі сотталған адамға бір жылдан жеті жылға дейінгі мерзімге пробациялық бақылау белгілеуден тұрады.

Пробациялық бақылау — бұл сотталғанның мінез-құлқы мен сот жүктеген міндеттерді орындауын бақылайтын уәкілеттігі бар органның қызметі, сонымен қатар әлеуметтік-құқықтық көмек алуға көмектесу.

Мемлекет педогоикалық қызметкерлердің тарапынан кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстардың жағдайына байланысты өз әрекетін көрсетті. Сексуальдық сипаттағы кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстары үшін сотталғандарға балалармен жұмыс жасау құқығынан өмір бойы айналысуға тыйым салу белгіленді.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады. Мемлекеттік қызметте, судья қызметін, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында, Қазақстан

Республикасының Ұлттық Банкінде және оның ведомстволарында, мемлекеттік ұйымдарда және жарғылық капиталында мемлекет үлесі елу пайыздан асатын ұйымдарда, оның ішінде акционері мемлекет болып табылатын ұлттық басқарушы холдингтерде, ұлттық холдингтерде, ұлттық компанияларда, ұлттық даму институттарында, дауыс беретін акцияларының (қатысу үлестерінің) елу пайыздан астамы өздеріне тиесілі олардың еншілес ұйымдарында, сондай-ақ дауыс беретін акцияларының (қатысу үлестерінің) елу пайыздан астамы аталған еншілес ұйымдарға тиесілі заңды тұлғаларда лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады (ҚР ҚК-тің 50-бабы, 2-бөлім).

Шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге шығарып жіберу деген жаңа қосымша жаза түрі қарастырылды (ҚР ҚК-сі, 51-бап).

Жаңа ҚР ҚК-сінде барлығы 7 негізгі жазалар және 4 қосымша жазалар қарастырылған.

Шынайы өкінуіне байланысты қылмыстық жауаптылықтан босату (ҚР ҚК-сі, 65-б.). Қылмыстық Кодекстің Ерекше бөлігінің тиісті баптарында арнайы көзделген жағдайларды қоспағанда, террористік қылмыс, экстремистік қылмыс, қылмыстық топтың құрамында жасалған қылмыс, жас балаларға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыс, жеке адамға қарсы ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасаған адамдарға қолданылмайды.

ҚР ҚК-сінің 68-бабына сәйкес қазаға ұшыратумен немесе адамның денсаулығына ауыр зиян келтірумен байланысты емес, ауыр қылмысты алғаш рет жасаған кәмелетке толмағандардан басқа жүкті әйелдер, жас балалары бар әйелдер, жас балаларын жалғыз өзі тәрбиелеп отырған еркектер, елу сегіз жастағы және ол жастан асқан әйелдер, алпыс үш жастағы және ол жастан асқан еркектер, егер олар жәбірленушімен татуласса, қылмыстық жауаптылықтан босатылуы мүмкін.

Осы баптың ережелері абайсызда адам өліміне не екі және одан да көп адамдардың өліміне әкеп соққан қылмыс, сыбайлас жемқорлық қылмыс, террористік қылмыс, экстремистік қылмыс, қылмыстық топ құрамында жасалған қылмыс, жас балаларға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыс жасаған адамдарға қолданылмайды.

Қылмыстық жауаптылықтан босату сұрақтарына байланысты кейбір өзгерістер қылмыстық құқықтық нормаларды өзгертті. Себебі, заң шығарушы 2014 жылы бірінші рет өзіндік негізде қылмыстық жауаптылықтан босатуды процестік келісімнің талаптары орындалған кезде қылмыстық жауаптылықтан босату және кепілгерлік белгіленуіне байланысты қылмыстық жауаптылықтан босату болып табылады.

Елбасының ана және бала құқығын қорғау деген тапсырмасын орындау барысында жаңа үлгідегі ҚР ҚК-не бірінші рет 2 тарау енгізілді: 7-тарау «Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар»; 12-тарау «Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар».

Террористік және экстремистік қылмыстармен күресті жетілдіру шеңберінде жаңа Қылмыстық кодекске террористік немесе экстремистік даярлықтан өткені үшін қылмыстық жауаптылық жеке қылмыс құрамы ретінде енгізілді (ҚР ҚК-сі, 260-бап).

ҚР ҚК-сінде бірінші рет адамды клондау үшін қылмыстық жауаптылық денсаулыққа қарсы қылмыстар қатарына 129-бап болып енгізілді.

Елбасының тапсырмасын орындау барысында жаңа үлгідегі ҚК-сін сепаратистік әрекет үшін қылмыстық жауаптылық көзделген жаңа нормамен толықтырылды (ҚР ҚК-сі, 180-бап).

ӘҚБК-нен ұсақ-түйек жымқыру үшін жауаптылық белгіленген нормасы ауыстырылды (ҚК-сі, 187-бабы), яғни болмашы мөлшерде жасалған, бөтеннің мүлкін ұрлау, алаяқтық, иеленіп алу немесе талан-таражға салу (ұйымға тиесілі мүліктің 10 АЕК аспайтын, жеке тұлғаға тиесілі мүліктің 2 АЕК аспайтын құны).

Есірткі, психотроптық заттармен, сол тектестермен, прекурсорлармен өткізу мақсатынсыз заңсыз жұмыс істеу және қоғамдық орындарда есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді, прекурсорларды медициналық емес тұтыну деген жеке норма енгізілді (ҚР ҚК, 296-б). Бұл норма 4 бөліктен тұрады және 3 жылдан 7 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Жол көлік оқиғасының күрт өсуіне байланысты, әсіресе алкогольдік масаң күйде болғандарына қатысты көлік құралдарын басқару құқығынан айырылған, есірткілік және уытқұмарлық масаң күйдегі адамның көлік құралын басқаруы, сол сияқты көлік құралын осындай адамның басқаруына беру немесе көлік құралын осындай адамның басқаруына жол бергені үшін қылмыстық жауаптылық көзделген (ҚР ҚК 346-бап). Бұл норма 5 бөліктен тұрады және кінәнің екі нысанымен жасалынатын қылмыстар қатарына жатады.

Басқаруға құқығы жоқ жүргізушінің көлік құралын басқаруына жол бергені үшін жауаптылық көзделген ҚР ҚК-не жаңа бап енгізілді. Бұның субъектісі болып лауазымды адамның не көлік құралы меншік иесінің немесе иеленушісінің көлік құралдарын басқаруға құқығы немесе тиісті санаттағы көлік құралдарын басқаруға құқығы жоқ жүргізушінің көлік құралын басқаруына жол беруі, егер бұл іс-әрекет абайсызда адамның денсаулығына ауырлығы орташа, ауыр зиян келтіруге әкеп соқса, абайсызда адам өліміне, абайсызда екі немесе одан да көп адамның өлімін әкеп соққан әрекеттер.

Енді ҚР ҚК-сі 366-бабының 1-бөлімінде мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамның, не оған теңестірілген адамның немесе жауапты мемлекетті лауазымды атқаратын адамның, не лауазымды адамның, сол сияқты шет мемлекеттің немесе халықаралық ұйымның лауазымды адамы сияқты субъектілер қарастырылған. 1997 жылғы ҚК-сінде көрсетілген субъектілер сараланған және ерекше сараланған құрамдарда көрсетілген болатын.

Параға қатысты баптардың санкцияларында (ҚК-тің 366, 367, 368-бб.) айыппұл мөлшері өзгерді. АЕК орнына мүлкі тәркіленіп, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыра отырып, параның елу еселенген сомасы мөлшерінде айыппұл салуға не бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Жалпы алғанда Жаңа Қылмыстық кодексті қабылдау азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын, мемлекет пен қоғамды қоғамға қауіпті іс-әрекеттерден сапалы түрде қорғауға қамтамасыз етеді.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены новеллы уголовного законодательства Республики Казахстан 2014 г.

RESUME

Attention is in process accented on some short stories of new criminal statute 2014.

ӘОЖ 343.97

М. А. Нұрахметова, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстық құқық және криминология кафедрасының оқытушысы, полиция майоры

ҚАСАҚАНА КҮШПЕН ЖАСАЛҒАН ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ СЕБЕБІ МЕН ЖАҒДАЙЫ

Аннотация. Аталған мақалада автор заң әдебиеттеріне талдау жасау негізінде күшпен пайдакүнөмдік қылмыстарды жасауға жағдай тудызатын себептермен шарттарын анықтады.

Түйін сөздер: қылмысты жасау себеп-салдары, қасақана күшпен жасалған қылмыстар, тонау, қарақшылық.

Криминология бойынша қиын және шешілмейтін мәселелердің бірі — қылмыстың жасалу себеп-салдары.

Себеп-салдар — бұл заттардың және құбылыстың байланысы, қылмыстың жасалуы, басқаша айтқанда «генетикалық», яғни қандай да болған құбылыстың дерегін, үрдісті анықтайтын жағдай.

Себеп-салдар іс-әрекетті жасалғаннан кейінгі нәтижесінен туындайды. Іс-әрекет үшін қандай да бір жағдай болуы қажет, бірақ та осы жағдайлар өзімен-өзі нәтижесін туындауға қабілетті емес, тек олар қылмыстың шын мәнінде жасалуына көмек көрсетеді¹.

Профессор М. Д. Шаргородскийдің пікірі бойынша «қылмыстың себеп-салдары деп барлық себепсіз туындаған жағдайларды есептеуге болады. Бірақ та бұл барлық жағдайлардың барлығы белсенділікті көрсетпейді. Қылмыстың себеп-салдары деп белсенді күш өзінің іс-әрекетімен оны жүзеге асырады. Нақты қылмыстың себебі — бұл белсенді күш, яғни субъектінің іс-әрекетінде қызығушылық және жағдайын жасауға шамданады»².

Алдағы жылдары Қазақстан Республикасында қылмыстық жағдайды болашақ динамикасын анықтау кезінде, оның ұзақ мерзімді іс-қимыл мақсаты, негізінен әлеуметтік-экономикалық факторлардың бірқатар әсері ескерілуі тиіс болатын. Сондықтан қылмысқа қарсы күресте қоғам мен мемлекет алдында тұрған ең өзекті міндеттердің бірі — қылмыс, соның ішінде күшпен және қасақана жасалған қылмыстардың себептері мен жағдайларын белгілеу болып табылады.

Себеп-салдар байланыстың ерекше әрекеті, ол қоғамдағы әлеуметтік, экономикалық, саяси және инабаттылық өмірге байланысты қасақана, күшпен қылмыс жасалады. Мемлекетте дағдарыс сол себептен жұмыссыздықтан криминалдық жағдайды өршітіп және осы қылмыстардың түрін жандандырады.

Жалпы қылмыстардың құрылымындағы бір бүтін қасақана қылмыс жасау болып есептелгендіктен, себеп-салдар және жағдайы оны жандандыруға көмек көрсетеді. Бұндай қылмыстарға тонау және қарақшылық қылмыстарын жатқызуға болады.

Экономикадағы нарықтық қарым-қатынасқа байланысты тонау және қарақшылық қылмыстарының өсуіне деректердің бірі болып отыр.

В. В. Лунеевтың пікіріне келіспеуге болмайды, өйткені «жалғыз нарықтық қарым-қатынастағы экономикаға байланысты емес, сондай-ақ жаңа демократиялық формаларын құрмай ескі әлеуметтік және құқықтық бақылау құрып жаңа иесін отырғызу, заңсыз және қылмыстық әдісімен оның жетілмеген жүзеге асыру болып табылады», — деп түсіндіреді³.

Сонымен нарықтық қарым-қатынастағы экономика және қасақана күшпен жасалған қылмыстарды, сондай-ақ тонау және қарақшылық қылмыстарын зерттеу кезінде себепті байланысын айқын екенін куәландырады.

Біздің ойымыз бойынша қылмыстың өсуі ол мемлекеттегі экономикалық жағдайға байланысты және халықтың жұмыссыздығы, жасы кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз жүруіне байланысты қылмыстың жасалуына әкеп соғады.

Қасақана күшпен жасалған қылмыстардың мәселесіне жұмыссыздық, өмір сүру жағдайының төмендеуі және т.б. себептер болып табылады.

Тағы да деректердің бірі болып қоғамдағы тұрақтылықтың болмауы және көшіп-қонушылар қылмыстың жасалуына жағдай жасайды.

Осы жағдай бойынша зерттеу барысында босқындар мен амалсыздан көшіп-қонуға жататын адамдар, шетел азаматтарының және азаматтығы жоқ адамдардың күш көрсетіп жасаған (тонау және қарақшылық) қылмыстары ашылған қылмыстардың ішіндегі қылмыстардың өсімін көрсетеді.

Қасақана күшпен топтасып қылмыстарды қайталап жасаған адамдарда, қоғамда әрқашан қылмыс жасауға себептер мен жағдайлардың болуын куәландырады, өйткені бұрын сотталғандар қылмыс жасау әлеміне оралу үшін жасайды. Ал оларға ықпал ету шараларын қолдану үшін тек қайталап жасағаны үшін ғана емес, сонымен қатар қылмыстың ұйымдастырылуына қарайды.

Соттық-тергеулік тәжірибеде саралау кезінде соңғы жылдары тонау және қарақшылық қылмыстарын көбінесе жасы кәмелетке толмаған адамдардың жасайтындығын көрсетеді.

Жасөспірімдер және жастар арасындағы қылмыстардың бірінші кезекте отбасы-тұрмыстық жағдайы бойынша нашар тұратын жанұяларда (материалдық құндылықтың жетіспеуі, толық емес отбасы, нашар тұратын жанұялар) жасалатындығы бізге мәлім.

Отбасы мәртебесіндегі қылмыскерлерді зерттеу кезінде отбасы-тұрмыстық жағдайы бойынша нашар тұратын жанұяларда, тұрмыс жағдайы санитарлық-гигиеналық ережелерге сәйкес келмейтін жағдайда өмір сүргені анықталды.

Қарақшылық және тонау қылмыстарын жасаған кәмелеттік жасқа толмағандардың қылмыстарын зерделеу кезінде көбінесе толық емес жанұяда, яғни әжесі немесе шешесінің жалғыз өсіргені анықталды. Аналардың белгілі бір бөлігі отбасын қамтамасыз ету үшін жұмыс істегендіктен, балалардың көбісі бақылаусыз қалады, сол себептен жағымсыз жағдайларға әкеп соғады. Осындай отбасындағы жасөспірімдер арасында күш көрсету арқылы тонау қылмыстары жасалады. Сонымен қатар жасөспірімдер арасында қоғамға қарсы іс-әрекеттерді жасамау үшін алдын алу жұмыстары жүргізілмейді.

Ұрлық, тонау, қарақшылық қылмыстарының жасалу мәселесі, ол криминогендік жағдайға байланысты алкогольдік ішімдіктер және есірткі заттарын қолдануы. Соттық-тергеу тәжірибесінде зерделеу кезінде қылмыстың өсуіне әкеп соғатын деректердің бірі, алкогольдік ішімдіктермен және есірткі заттарын қолдану арқылы қарумен күш көрсетіп қылмыс жасалатындығы болып анықталды.

Сонымен қатар, тек халықтың маскүнемдігі, нашақорлығы себеп болып саналмайды, қылмыс жасайтын адамның қоршаған ортасы да әсер етеді.

Бізбен жасалған зерттеуде, қару қолдану арқылы қарақшылық қылмысын жасалатыны куәландырылды. Сол себептен қарумен шабуыл жасап, соның ішінде қарақшылық қылмысының өсуіне назар аударып, себепті байланысын анықтауымыз қажет.

Соттық-тергеу тәжірибесі зерделеу кезінде, қарақшылық қылмысын жасауға оқталған адам алдын ала қаруды, іздеп иемденіп алады, басқалары заңсыз қаруды жасайтындығын көрсетеді.

Тонау және қарақшылық қылмыстарын виктимологиялық алдын алудағы жетіспеушілік деп айтуға болады. Тонау мен қарақшылықтың ерекшелігі біздің көзқарасымыз бойынша ерекше болғандықтан, азаматтардың мінез-құлқын жеңу қиын. Қазақстанда виктимологиялық бағдарлама тәжірибеде қолданылмайды. Ол көбінесе шет мемлекеттерінде «қырағы көршілер», «көршілердің көмегі» түрінде қолданылады.

Сонымен, қылмыстың кешенді себебі мен жағдайында тонау және қарақшылықпен шабуыл жасалатын негізгі бөлімдері: мемлекеттегі әлеуметтік-экономикалық дағдарыс (нашар өмір сүруі, жұмыссыздық, мемлекеттегі демографиялық жағдай); көші-қон саясатының болмауы, көші-қон заңының жетілмегені, маскүнемдік және нашақорлық мәселелері, қарудың заңсыз айналымы, қарудың қолдануына құқықтық заңның жоқтығы, жасөспірімдер мен жастардың қылмысты алдын алудағы бірыңғай заңның жоқтығы; құқық қорғау органдарындағы ресурстар (қаржылық, техникалық, кадрлық) тонау, қарақшылық қылмыстарын алдын алудағы арнайы кешенді шаралар енгізілмеуі. Виктимологиялық қылмыстың алдын алу мәселелері қарастырылмаған.

¹ Криминология: Учебн. для вузов / Под ред. д-ра.юрид.наук, профессора А. И. Долговой. — М., 2007.

² Шаргородский М. Д. Преступность, ее причины и условия в социалистическом обществе // Преступность и ее предупреждение. — Л., 1966. — С. 30.

³ Лунеев В. В. Преступность 20 века. Мировые, региональные и российские тенденции. — М., 1999.

РЕЗЮМЕ

В статье на основе изучения юридической литературы рассмотрены причины и условия корыстно-насильственных преступлений.

RESUME

Based on the analysis of legal literature, the author identified the reasons and conditions that contribute to the commission of crimes related to illicit trafficking in narcotic drugs or psychotropic substances.

Н. С. Сембиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстық құқық және криминология кафедрасының оқытушысы, полиция капитаны

Есірткі, психотропты заттардың, сол тектестердің заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың жасалу себептері мен шарттары

Аннотация. Мақалада қазіргі заманда есірткі, психотроптық заттардың және сол тектестердің заңсыз айналымын, есірткінің таралуында табиғи қақтығыстарды және сонымен байланысты жағымсыз әсерлерді, криминологиялық тұрғыдан зерттеулері қарастырылады.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасы, есірткі, себеп, заңсыз айналым.

Себеп, бұл — заттар мен құбылыстардың байланысының бірі. Басқаша айтқанда, «генетикалық», яғни қандай да бір құбылыстың, әрекеттің пайда болу фактісін анықтайды.

Себеп құбылысты тудырады, салдарын туындатады. Құбылыс үшін себептің шарты керек, бірақ шарт өздігінен салдарды тудырмайды, олар тек қылмыстың болуы мүмкін шартын жасайды.

Профессор М. Д. Шаргородскийдің пікірі бойынша «қылмыстылықтың себебін, оның пайда болуына және өмір сүруіне керек жағдайын айтады. Белгілі бір қылмыстың себебі — бұл субъектіде қылмыс жасауға қызығушылығы мен ниетін тудыратын белсенді күштер».

Есірткі, психотроптық заттарды заңсыз айналымының себебін зерттеуге келетін болсақ, объект пен субъект арасындағы байланыстың әдістемелік түсінігінен қарастырамыз. Олар екі жақтың бір-бірін толтыратын екібіріктілігімен сипатталады.

Адам әрекетінде сыртқы факторлардың әсері бірден байқалмайды, ол бірте-бірте және бағыттталып қадағаланады, өзін-өзі басқару жүйесі заңға сәйкес өзгереді, ішкі әсермен араласады.

Өзара іс-қимылдың, сонымен қоса себептің екі түрін атап өтуге болады: а) ішкі мен сыртқы факторлардың араласуы (объективті фактордың субъективті фактормен, орта мен тұлғаның); б) элементтердің ішкі араласуы, өзара іс-қимыл факторының әрқайсысының ішіндегі үрдісі.

Есірткі айналымы жекеленген заңсыз айналымның жағдайын, жеке қылмыстың себебін қарапайым статистикалық жалпылаудан гөрі қиынға соғады. Осындай танымдық тәсілдерді қолданудың ғылыми негізділігі типтік детерминация желілерін, сонымен қоса жеке қылмыс түрлерінің, осы түрдегі қылмыстың, әртүрлі аумақтағы қылмыстың және т. б. себептерін зертеуге жиі қолдануда.

Жай статистикалық жалпылаудан заңсыз есірткі айналымының себептері жалпы және кешенді сипатын анықтау, жеке қылмыстың жалпы шолу жасау. Аталмыш танымдық тәсілдерді қолданудың ғылыми ерекшеліктері, соның ішінде типтік жеке детерминант, сонымен қоса басқа қылмыстардың, жеке қылмыстардың, жекеленген аудандардағы қылмыстардың және т. б. себептері айтарлықтай орын алуда.

Қазіргі заманда есірткі, психотроптық заттардың және сол тектестердің заңсыз айналымын тек қана тіркеу жеткіліксіз. Әлеуметтік құбылыстарды, қоғамның қалыпты өмір сүруіне қарсы келетін және есірткінің таралуына жағдай жасайтын табиғи қақтығыстарды және сонымен байланысты жағымсыз әсерлерді терең зерттеу қылмыспен күресуге үлкен көмек көрсетеді.

Бірақ, есірткінің таралу себебі мен жағдайын білмей, онымен тиімді түрде күресу мүмкін емес. Қоғамның есірткі заттарына құмартуын, жеке тұлғалардың заңсыз айналымға қатысын және еліміздегі есірткі жағдайы қылмыспен күресуге көптеген қиындықтар тудырады, осыған байланысты тек құқық қорғау органдарының күші ғана жетеді деген қате түсінік.

Қазақстанға есірткінің қаншалықты қауіпті екенін қоғам әлі толық түсінген жоқ. Оны тіпті тәрбие жұмыстарымен айналысатын, бұқаралық ақпарат құралдарында жұмыс істейтін,

басқару органдарында жұмыс істейтін адамдардың өзі толық сезінген емес. Оларды қазіргі қиын заманда өздеріне қосымша жүк алуды қаламаушылық сезімі басым. Алайда, осының бәрі қазіргі және болашақ ұрпаққа қауіп төндіруде.

Есірткі заттарының заңсыз айналымының себебінің түп негізі әлеуметтік сипат және әлеуметтік жүйеге әсер ететін ішкі және сыртқы факторлардан тұрады. Сондықтан криминологиялық тұрғыда қылмыстың, соның ішінде есірткі қылмыстарының пайда болуына, алғы шарты болатын, жүзеге асуына, өзгеруіне септігін тигізетін құбылыстар мен іс-әрекеттерді анықтау маңызды рөл атқарады.

Қылмыстың себебі — бұл әрдайым экономикалық, әлеуметтік, психологиялық құбылыстар мен әрекеттер болады. Ол өзінің біріктірілген детерминантында өз қорытындысы ретінде барлық қылмысқа тән. Соның ішінде, есірткімен байланысты қылмыстарға тән әлеуметтік тұрғыда өзіндік себептер бар. Жеке (топтық) деңгейде жалпымен қоса, жеке де себептер орын алады. Қорыта келе, барлық есеңгіртетін заттарды қолданар алдында саналы түрде болсын, болмасын өзінің қайғысын, қорқынышын ұмыту (дем алу) болады, шынайы өмірден немесе тұлғалар мен қоғам арасындағы жан-жалдардан қашып кету (кетіп қалу) мақсатында қолданады.

Жоғарыда аталғандардың негізінде есірткіні тудыратын және таралуына себеп болатын үш жағдайды атап өтуге болады, олар: әлеуметтік-психологиялық, ұйымдастырушы-басқарушылық және мәдени-тәрбиелік.

Біздің ойымызша, әлеуметтік-психологиялық жағдайға жастардың ойына және санасына ұзақ уақыт бойы әсер етіп келе жатқаны жағымсыз қоғамның психологиялық құбылысы. Біз жоғарыда атап өткендей, есірткі – негізінен жастардың мәселесі. Көп жылдар бойы социализмның догматикалық концепциясы жастардың этикалық-адамгершілік құндылықтарының қалыптасуына кері әсерін тигізіп келді. Жалпы ортақ өтірік, екіжүзділік пен конформизм әсерінен жастардың жақсылыққа сенімі азайып, оларды адамгершіліктен жұрдай етеді. Мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың жұмысы толығымен формальды болып кетті. Әлеуметтік-психологиялық жағдай әлеуметтік негізде, әлеуметтік қатігездікте, теңсіздікте, заңсыздықта және тәртіпсіздікте туындаған. Адамдар осындай жағдайларға жолығып, әділеттілікке және жоғарыда айтылатын сөздерге, мінбеден айтылатын ұрандарға, лозунгтерге және бұқаралық ақпарат құралдарындағы ақпараттарға сенуден қалды.

Сенімсіздік көптеген философиялық тұтынушылықты, рухани дүниенің болмауын, немқұрайлықты, бөлектенуді, «тәтті өмірдің» артынан қуу, қылмыстылықтың көбеюіне және басқа да жағымсыз жағдайларға әкеп соғатын толық бір бағдарламаны дүниеге әкелді. Осы жағдайда ең әлсіз болып жастар мен жасөспірімдер танылады. Олар тым ерте жастарынан бастап, шынайы өмір мен олардың бала өмірлерінің айырмашылығын көрді, оларды қоршаған орта өтірік пен жалғандыққа: ата-аналар, мұғалімдер, бұқаралық ақпарат құралдары бір нәрсені айтып және жазып, ал өмірде бәрі басқаша екенін; қоғам тыйымдарға толы, бірақ жағымды идеалдарға кедей. Бұл скептицизм, руханиаттың болмауын, жайбасарлыққа, бәрлық нәрсені ұмытып, есірткі мен спирттік ішімдіктерден «рахатты», «жағымды сезімді» сезінуге деген ұмтылысты тудырады.

Жастар мен жасөспірімдердің арасында есірткі заттардың таралуында маңызды рольді мода, еліктеу (темекіге, киімге, биге, «жындарға»), аз таралған діндерге (кришнаизм) және басқа да есірткі заттарды қолданудан пайда болатын таңғажайыпқа еліктеулер), ортадан қалмау орын алады.

Есірткі заттарынан физикалық және психикалық тәуелділікке ұшырап, өзінің барлық жиған тергенін ысырап еткен адамдар жиі қылмысқа барады, кейде есірткіні тарату бизнесмендер арқылы жүзеге асырылады. Біздің зерттеулеріміздің қорытындысы бойынша есірткіні қолданатындардың 80 %-ы көптеген қылмыстар жасаған. Әдетте, зорлық пайдакүнемдікпен елімізге есірткіні кіргізу және тарату мақсатында.

Есірткінің таралуының себебі мен шарты есірткі, психотропты заттардың заңсыз дайындалуына, сатып алуына, сақтауына, тасымалдауына, біреуге беруіне, өткізуге, ұрлап алуға және қолдануға жағдай жасайтын криминогендік факторлар болып табылады. Есірткі

заттар мен психотропты заттардың таралу себебін ескере отырып, оларды жүзеге асыру барысында қауіпсіз пайда табу, сонымен қоса, есірткі бизнесі заңды бизнестің барлық саласы ретінде қызмет ететінін айта кеткен жөн. Ерекшелігі — осы жердегі нақты күрес, физикалық зорлық, өлім, бұрын соңды болмаған қаталдықпен қатар жүретінін де атап көрсетуге болады. Үлкен қаражатқа, оңтайлы жағдайға ие бола отырып, пайда адамгершілік қасиеттен жоғары тұрғанда, пайда барлық қылмыстардан, сонымен қоса мафиямен бірігуден түсіп отырған кезде есірткі заттарын сатушылар оларға керекті барлық адамдарды, соның ішінде құқық қорғау органдары мен билік органдарындағы адамдарды сыбайлас жемқорлыққа иландыруы мүмкін.

Сонымен қоса, есірткі, психотропты заттардың, сол тектестердің таралуына септігін тигізетін жағдайларға мыналарды жатқызуға болады:

- халықаралық қатынастардың кеңейюі;
- мемлекеттің, құқық қорғау органдарының, қоғамдық бірлестіктерінің ұйымдастырушылық-құрылымдық негіздерінің есірткі заттар мен психотропты заттардың, сол тектестердің таралуына қарсы күресуге сәйкес келмеуі;
- есірткі мафиялары, "қара базар" немесе басқа жолдар арқылы есірткі заттарын заңсыз шығару мен кіргізу, сондай-ақ заңсыз өткізу мүмкіндігі;
- есірткі заттарының тасымалдауымен байланысты жасалған құқық бұзушылықтарға жауаптылық көзделген заңнамадағы айтарлықтай қателіктер мен мәселелер;
- морфий және героин секілді заттардың 60 %-ның шикізаты болатын, есірткі заттарының шикізат қоры болып табылатын жабайы табиғатта өсетін конопля, опий мактарын жоюға міндеттелген уәкілетті органдардың өз құзіретін тиісті түрде атқармауы;
- есірткі заттарын өндіретін елдердегі оларға деген бағаның төмендігі, есірткіні сатып алушы елдердегі баға санының жоғары болуы, ал оны өңдеуші елде пайданың аз болуымен сипатталады. Осындай жағдай бұрын соңды бұл бизнес түрімен айналыспайтын адамдардың заңсыз есірткі айналымының операциясына кіруіне септігін тигізеді;
- кадр аппараттарының өз жұмыстарын жеткілікті дәрежеде атқармауы қызмет бабы бойынша шет мемлекетке бірнеше рет өткен, шекара бекеттері арқылы өтетін жүк көліктеріне; ол жерде есірткі заттардың шығу табиғатын зерттей алатын жедел медициналық сарапшының жоқтығының салдарынан кінәлі адамдарды дер кезінде жауапқа тарту мүмкін емес және есірткі заттарымен байланысты қылмыстар үшін жауаптылықтың жоқтығын тудырады; құқық қорғау органдарының есірткі заттары мен соған байланысты қылмыстарды алдын алуда, ашуда, жолын кесудегі атқарылатын жұмыстардың толыққанды дәрежеде жүзеге аспауы есірткінің таралуына жағдай жасайтын ортаны тудырады;
- шекаралық бекеттен өтетін есірткі заттардың тасымалдауын жедел түрде анықтау жауапты тұғалардың арнайы дайындық деңгейінің және арнайы материалдық-техникалық құралдардың жеткіліксіздігінен қиынға соғу;
- халықтың осы заттардың денсаулыққа қаншалықты зиян келтіретінін және сол қылмыстарға жауаптылық көзделгені туралы жеткілікті дәрежеде ақпараттанбауы;
- есірткінің таралу мәселесіне байланысты арнайы және жалпы кітаптардың, әлеуметтік зерттеулер қорытындысы, эмпирикалық мағлұматтардың терең анализінің жетіспеуі;
- есірткі мен психотропты заттардың, сол тектестердің таралуының мәселесі бойынша ақпараттардың терең анализін қарап отырып, есірткі қолданушылардың жанындағы адамдардың оларға әсерінің әлсіздігін, есірткі заттармен байланысты тіркеулерде қылмыстың өлімге әкеп соқтыруы жиі кездесетінін, есірткімен байланыс халық арасындағы есірткі қолданушылардың көбеюіне әкеп соқтыратынын байқауға болады.

Бұл әрекеттердің қоғамға қауіптілігі олардың, зиян келтірумен немесе көптеген адамдардың денсаулығына және қоғамның өнегелі бастауларына зиян келтіру қаупін төндірумен сипатталады.

Бірақ, бұл жерде үлкен жұмыс тұр: әлеуметтік алдын алу шарасын айтарлықтай түрде жақсарту, жауаптылықтың міндетті түрде болатынын көрсету, мемлекет ішілік нормативтік қорды ғана емес, сонымен қоса, халықаралық нормативтік қордыда жетілдіру қажет.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается криминологическая оценка причин наркотизации населения, личности участника незаконного оборота наркотиков и наркотической ситуации в стране, трудности, стоящие на пути преодоления наркотизма.

RESUME

Based on the analysis of legal literature, the author identified the reasons and conditions that contribute to the commission of crimes related to illicit trafficking in narcotic drugs or psychotropic substances.

ӘОЖ 342.5

Е. Е. Серімов, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының әкімшілік құқық және ІІО-ның әкімшілік қызметі кафедрасының профессоры, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі

ІІО ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ МОРАЛЬДЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҒЫ ТУРАЛЫ

Аннотация. Моральдың ішкі істер органдары қызметкерлерінің қызметтермен тікелей байланысып жатқан кәсіптік мораль түрі екендігі. Кәсіптік мораль әлеуметтік басқарудың өте маңызды міндеттерін орындайды. Ол кәсіби қызметте жалпы моральдық қағидат талаптарын жүзеге асыруды қамтамасыз етеді, қызметкерге өзінің кәсіптік міндеттерін табысты атқаруға, өзінің қызметіндегі түрлі жағдайларда дұрыс бағыт алуға көмектеседі. Осының барлығы кәсіптік моральдың маңызын көрсетіп қана қоймайды, сонымен бірге белгілі бір жағдайлардағы кәсіптік мораль нормаларын жүйелеп жинақтау (кодификациялау) қажеттілігін айқындайды.

Түйін сөздер: ішкі істер органдары, қызметкер, мораль, кәсіби мораль, қызметтік жауаптылықтар, әкімшілік жауаптылық, қылмыстық жауаптылық, тәртіптік жауаптылық, азаматтық жауаптылық, т. б.

Әлсізге — медет, күштіге — айбат, зарыққанға — жебеу, торыққанға — медеу болатын ішкі істер органдары қызметкерлерінің қызмет бабындағы жауаптылықтары бір басқа жетерліктей. Оларға қатысты заңнамада қылмыстық, әкімшілік, тәртіптік, азаматтық жауаптылықтар түрлері қарастырылған. Бұлар қоғамдық қатынастарды реттейтін құқықтың басқа да түрлерімен деңгейлес тұр десек, қателеспес едік. Жүн-жұрқаны жібек демей әділін айтар болсақ, солардың ішінде орны алабөтен ерекшесі, сүбесі сере шығатыны — моральдық жауаптылық.

Қоғамның дамуы мен жасампаздығына түрткі болар мүмкіндігі мол «моральдың» қазақша баламасы шартты түрде «ізгілік» делініп жүр. Мораль — адам мен қоғамның өзара байланысын айқындайды. Әйтсе де, ол жөніндегі түсінікті қалыпқа салсақ, біріншіден, мораль — көпшілік мойындап, қабылдап, қолдайтын тәртіптік норма; екіншіден — адамды сана-сезімі арқылы белгілі бір әрекетке барғызатын қозғаушы күш. Мораль ізгілік нормалары мен қағидаттардан, әрекеттер мен қатынастардан туындайды. Оның мазмұны мен өлшемі — қоғамдық өмір шарттарымен айқындалатын әлеуметтік шындық. Мораль мәселелері әдеп (этика) түсінігімен тонның ішкі бауындай етене қабысып жатыр. Сондықтан мораль туралы сөз еткенде әдепке соқпай кетуге есте болмайды. Пәлсафаласақ, әдеп (этика) — қоғамның ізгіліктік санасының өзі емес, моральдың пайда болуы, мәні, даму заңдылықтары және қоғамдық функциялары туралы ілім болса, әдеп категориялары ізгілік ұғымдарына ғылыми түсінік береді. Әдеп моральдық ұстанымдар мен қағидаттарды жетілдіріп, адамды тәрбиелеуге жәрдем етеді. Бірақ, әдептің мақсаты моральды насихаттау емес әрі моральдық талаптарды түсіндірумен шектелмейді, оған ғылыми-теориялық негіз ретінде қызмет ету ғана. Осыдан келіп, моральдың қызметтермен тікелей байланысып жатқан кәсіптік мораль түрі бар екенін атап өткен ләзім. Кәсіптік мораль әлеуметтік басқарудың өте маңызды

міндеттерін орындайды. Ол кәсіби қызметте жалпы моральдық қағидат (принцип) талаптарын жүзеге асыруды қамтамасыз етеді, адамға өзінің кәсіптік міндеттерін табысты атқаруға, өзінің қызметіндегі түрлі жағдайларда дұрыс бағыт алуға көмектеседі. Осының барлығы кәсіптік моральдың маңызын көрсетіп қана қоймайды, сонымен бірге белгілі бір жағдайлардағы кәсіптік мораль нормаларын жүйелеп жинақтау (кодификациялау) қажеттілігін айқындайды.

Заңдық әдебиеттерде полиция қызметкерлерінің моральдық және саяси жауаптылығын арқау еткен талдау материалдары жеткілікті десек те, олардың көптеу үлесі өткен күннің еншісінде қалып отыр. Бүгінгі күні үнемі реформалану, өзгеріске түсу, толықтырылу үстіндегі күшті органдардың осы қырларын ізіне түсіп арнайы қаузап жазып жатқандар жоқтың қасы. Болса да, ол заңнама ережелерінің белгілі бір тұстарының талдауға түсуінде ғана аз-кем сөз етіліп қалады. Әсілінде, кеңестік ұстанымдардан біртіндеп жылыстап, алыстай бастаған, заң ережелерінің тәуелсіз елдің нақышында қайта қалыпқа түскен кезінде бұл секілді күрмеуі қалың күрделі тақырыптың арнайы зерттеу объектісі ретінде қарастырылмай келетіні өкінішті-ақ. Тек сот этикасы қарастырған ол мәселелер турасында заң ғылымында жазылған бірді-екілі ғана монография бар¹. Қызметке қажет моральдық жауаптылықтың, тіпті тарихи, теориялық, тәжірибелік тұрғыда қалыпқа түспей жатқан тұсы мол. «Қай жердің отын оттасаң, сол жердің суын ішесің» демекші, ішкі істер органдарында қызмет атқарып жүрген біздікі ұлттық заң ғылымындағы кемшін қалған осы олқы тұстарды бүтіндеуге ұмтылыс қана.

Тақырыпты тарқатар болсақ, кейбір ғалымдар қызметкерлердің құқықтық мәртебесіне заңдық (қылмыстық, әкімшілік, тәртіптік деп біліңіз) жауаптылыққа белгілі бір көлемде саяси жауаптылықтың да кірігіп кететінін ескертіп өтеді. Зерттеушілер моральдық жауаптылықты «адамның қоғамдық талап пен моральдық нормаларды саналы, шынайы түрде орындауы» дей келе, оның екі түрін ортадан ойып алып бөліп айтады: „1) жасалған іс-әрекеттер мен теріс қылықтардың объективтік сипатынан туындайтын жауаптылық; 2) адамның барынша оң шешім таңдай алу еркінен туындайтын және саналы түрде теріс қылық жасау жауаптылығы“².

Моральдық жауаптылықтың кей түрі қызметкердің өз пікірінің көпшілік алдында талқыға салынғанынан көрінеді. Моральдық жауаптылыққа заңсыз мәжбүрлеу шаралары арқылы ықпал ететін негативті (келеңсіз) түрлері тән. Жауаптылықтың бұл түрі полиция қызметкерінің әрекетінде белгілі бір ықпал ету шараларын қолдану қажеттілігімен сипатталады. Моральдық жауаптылықтың позитивтілігі, ұтымдылығы — саналы түрде моральдық парызын білу, өзіне қатысты талаптардың бәрін берік ұстанудан көрінеді. Кеудесін отқа тосқан тараздық жас өрен Байтасовтың әрекетінде осы жауаптылық ап-айқын байқалады.

Заңдық жауаптылық түрлерінен моральдық жауаптылықтың өзгешелігі моральдық ықпал ету шараларының заңдық жауаптылыққа сәйкес келетінінен байқалады. Мәселен, қылмыстық жазаны айтпағанда, тәртіптік жаза немесе әкімшілік жаза тағайындау кезінде моральдық жауаптылықтың қылаң беретін мәнділігіне күмән тумайды. Моральдық жауаптылықтың тиімділігі де, ұтымдылығы да адамның өзінің жүріс-тұрысына есеп бере алатындығында, әрқилы ескертулер мен нұсқаулардан туындайтын өзінің әрекетін объективті түрде бағалай алуында жатыр. Заңдық жауаптылық түрлерін қолдануға қарағанда, моральдық тұрғыдан айыптаудың ықпалы орасан зор болып келетіні өзді-өзінен аян ғой.

Моральдық жауаптылық адамдар мен ұжымдар алдына қойылатын моральдық қағидат норма түрінде жинақталады, қоғамның объективті талаптарынан туындайды. Психологиялық тұрғыдан алғанда, жауаптылық — сананың белгілі бір қалпы (жауаптылықты саналы түрде сезіну, парыз, ар-ұят, т. б.) секілді әлеуметтік аспектісінің кеңдігін айрықша атап өткіміз келеді. Моральдық жауаптылықтың субъективтік жағы қай кезде де әлеуметтік қажеттілікте көрінетін моральдық жүйелерді ерікті, саналы түрде таңдаумен байланысты. Сөз жоқ, жауаптылық өлшемі адамның қоғамдық ортадағы жүріс-тұрысының мәнділігіне, оның мәртебесіне, белгілі бір әлеуметтік рөл атқаруына тәуелді. Ішкі істер органдарында

моральдық жауаптылықтың орны айрықша және мемлекеттік-қызметтік қатынастарды реттеудегі ықпалы өте-мөте жоғары деп білеміз. Осындай орайдан алғанда, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2011 жылғы 28 мамыр № 248 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдары қызметкерлерінің қызмет этикасы ережелері бар екенін еске саламыз³. Онда Ішкі істер органдарының қызметкерлері өзінің күн сайынғы қызметтік жұмысында өзінің іс-әрекетімен мемлекеттік биліктің беделін нығайту, мемлекеттік биліктің беделін түсіруге ықпал ететін іс-әрекеттер жасауға жол бермеу, өзінің іс-әрекеттерімен қоғам тарапынан негізді сынға себепкер болмау, сынағаны үшін қудалауға жол бермеу, оң сын-ескертпелерді, кемшіліктерді жою мен өзінің қызметін жақсарту үшін пайдалануға, адал, әділ, қарапайым да сыпайы болып, жалпы қабылданған моральдық-этикалық нормаларды сақтау жайлары сөз болады.

Полиция қызметкері өз міндеттерін атқару барысында өз іс-әрекеттерін моральдық және адамгершілік нормаларының талаптарына бағындырып, мемлекеттің де, мемлекеттік қызметтің де беделін көтере түсіп нығайтуда төзімді, әдепті болуға тиіс. Моральдық жауаптылықтың мәні полиция қызметкерінің азаматтар мен басқа да әріптестерімен қарым-қатынас жасағанда өз әрекетінің тиімділігін, өзінің кәсіби біліктілігін, мәдениетін көрсетуімен өлшенеді.

Полиция қызметкерлерінің заңдық жауаптылығының сипаты туралы сөз қозғағанда, мемлекеттік қызметтегі еңбек тәртібін нығайтып, бекітіп, жетілдіре түсу үшін нақты лауазымдық құқық бұзушылықты анықтау қажетті болады. Осының негізіне қызметтік міндеттер мен жауаптылық көлемінің арасында (міндетін атқаруда бұзушылық жасауына қарай жаза қолдану) болатын тікелей байланыс қағидатын лауазымдық нұсқауларда бекітуді ұсынамыз. Мұндай өзара тәуелділікті заңдық тұрғыда бекіту полиция қызметкерлерінің жауаптылығы туралы мәселені шешуге негіз болады. Сонда ғана кім не үшін тікелей жауапты деген мәселе нақты анықталады. Оның үстіне кейбір құқық бұзушылықтар келеңсіз салдарға тікелей ұрындырмайды, алайда, қайта қайталауынан полиция әрекеттерінің тиімділігін төмендетуге әсерін тигізуі мүмкін. Қызметкердің теріс қылығын жеке алып бағаламай, оның жұмысының нәтижелерін жинақтап, осы жинақтаудың сипатына қарай шешім қабылданса, нұр үсітін нұр болар еді. Осылайша, біздің пікірімізше, бүгінгі таңдағы тиімділігі мен өзектілігі — жауаптылықтың негізіне кей жағдайларды нақты бір теріс қылық, кей жағдайда біртектес құқық бұзушылық жиынтығы көрінсе дейміз.

Қорытындылай келе, полиция қызметкерлерінің жауаптылықтарының аумақ-шегін анықтағанда, заңдық жауаптылықтың сипатын, айқындылығын, нақтылық дәрежесін, сондай-ақ құқықтық шектеудің міндеттілік шегін анықтаудың айрықша маңызы бар дейміз. Бұл «өзіндік мәні» және «қажеттілік» категорияларының арасындағы қарама-қайшылықты дұрыс бағалауға мүмкіндік береді. Тәрбие, тәрбие деп қанша көксеп айтқанмен, бізге одан мәнді болмайды. Жауаптылықтардың ара-жігін ашып-айырып, ғылыми негіздеп, заңдық қалыпқа түсірген жөн. Қызметтегі ізгілігіміз бекем болсын, тек дейік те.

¹ Горский Г. Ф., Кокарев Л. Д., Котов Д. П. Судебная этика. — Воронеж, 1973.

² Көрсетілген жұмыс.

³ Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2011 жылғы «28» мамыр № 248 бұйрығымен бекітілген «Қазақстан Республикасы ішкі істер органдары қызметкерлерінің қызмет этикасы ережелері» // www.online.zakon.kz

РЕЗЮМЕ

Автор поднимает вопрос о моральной ответственности сотрудников органов внутренних дел, предлагает критерии разграничения в законодательстве о правоохранительной службе моральной и ответственности сотрудников от правовой.

RESUME

The author raises the question of the moral responsibility of law enforcement officers. The proposed criteria for restrictions the moral from the legal responsibility employees in the legislation on the law enforcement service.

Смольников О. Н., преподаватель цикла специальных дисциплин Учебного центра МВД Республики Казахстан, майор полиции (г. Темиртау)

ВЫЯВЛЕНИЕ СОТРУДНИКАМИ ДОРОЖНО-ПАТРУЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ НЕЗАКОННОГО ОБРАЩЕНИЯ С НАРКОТИЧЕСКИМИ СРЕДСТВАМИ, ПСИХОТРОПНЫМИ ВЕЩЕСТВАМИ, ИХ АНАЛОГАМИ, ПРЕКУРСОРАМИ В СВЕТЕ НОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы выявления сотрудниками ДПП незаконного обращения с наркотическими средствами, психотропными веществами, их аналогами, прекурсорами в свете нового законодательства Республики Казахстан.

Ключевые слова: наркотические средства, психотропные вещества, прекурсоры.

Принятие новой редакции Уголовного кодекса Республики Казахстан не могло не повлиять на содержание Кодекса об административных правонарушениях, поскольку введен такой новый вид противоправного деяния, как «уголовный проступок», ставший промежуточным звеном между административным правонарушением и преступлением. Сорок пять составов административных правонарушений полностью и тринадцать составов частично переведены из разряда административных в уголовные правонарушения¹.

Так, ст. 320 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях «Незаконное обращение с наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами без цели их сбыта» перенесена в Уголовный кодекс. Часть 2 ст. 296 предусматривает ответственность за незаконное изготовление, переработку, приобретение, хранение, перевозку без цели сбыта наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров. Аналогично в ч. 1 ст. 296 нового Уголовного кодекса перенесена ст. 336-2 КРК об АП «Немедицинское потребление наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в общественных местах».

После вступления в законную силу нового законодательства возникли отдельные проблемные вопросы, касающиеся тактики осуществления деятельности по борьбе с наркобизнесом сотрудниками дорожно-патрульной полиции (далее — ДПП), которые автор хотел бы рассмотреть в настоящей статье.

Сотрудники ДПП при осуществлении деятельности по охране общественного порядка и общественной безопасности, осуществляя патрулирование на своих маршрутах, выявляют лиц, употребляющих наркотические средства в общественных местах. Данное уголовное правонарушение предусмотрено ч. 1 ст. 296 УК РК «Немедицинское потребление наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров в общественных местах».

Рассмотрим действия сотрудников ДПП. Согласно приказу № 89 Генерального Прокурора Республики Казахстан от 19 сентября 2014 г.² они обязаны немедленно сообщить о выявлении данного факта дежурному ОВД, который должен зарегистрировать информацию в Книге учета информации (далее — КУИ), направить на место происшествия следственную группу или участкового инспектора полиции для проведения проверки и при наличии поводов к началу досудебного расследования — данный факт в Едином реестре досудебного расследования.

Сотрудники ДПП, установившие факт употребления наркотиков, в рамках административного производства не имеют права направить данных лиц на медицинское освидетельствование на состояние наркотического опьянения, так как данная мера, указанная в ст. 785 КРК об АП, является мерой обеспечения производства по делу об административном правонарушении.

До принятия нового законодательства сотрудники ДПП имели право в рамках административного производства, согласно ст. 626 КРК об АП, провести личный досмотр и досмотр вещей, находящихся при физическом лице, так как немедицинское потребление наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в общественных местах являлось админист-

ративным правонарушением. В ходе проведения личного досмотра у указанных лиц часто обнаруживали наркотические средства, психотропные вещества, их аналоги, прекурсоры, тем самым выявляли правонарушения по ст. 320 КРКобАП «Незаконное хранение без цели сбыта наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров». Задержание лиц по данной статье было довольно частой практикой.

Выявляя указанные правонарушения, сотрудники ДПС оказывали практическую помощь подразделениям по борьбе с наркобизнесом и активно участвовали в реализации Отраслевой программы борьбы с наркоманией и наркобизнесом в Республике Казахстан на 2012 – 2016 гг. Программа отвечает основным положениям Указа Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 г. № 922 «О Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года», в котором борьба с наркобизнесом и наркоманией определена одной из приоритетных целей плана развития Республики Казахстан.

В настоящее время данное правонарушение переведено в разряд уголовных (ч. 2 ст. 296 УК РК «Незаконное хранение без цели сбыта наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров»). В рамках административного производства провести личный досмотр лица, употребившего наркотическое средство, не представляется возможным. В части 3 ст. 758 нового КРК об АП сказано, что личный досмотр и досмотр вещей, находящихся при физическом лице, может проводиться только после возбуждения производства по административному делу. В данном случае оснований для административного производства не имеется, так как речь идет об уголовном правонарушении.

В указанной ситуации сотрудники дорожно-патрульной полиции, выявившие лиц, употребляющих наркотические средства в общественных местах, должны сообщить об этом дежурному, вызвать следственную группу и в рамках уголовного производства лицо, производящее досудебное расследование, вправе произвести личный обыск в порядке ст. 255 УПК РК.

Но на этом этапе возникает много противоречий. Следственной группе надлежит прибыть на место происшествия, где все процессуальные действия должны производить только лица, осуществляющие досудебное расследование. Вместо следственной группы может быть направлен дежурный участковый. Однако выезд следственной группы по каждому факту выявления лиц, употребляющих наркотические средства в общественных местах, является нецелесообразным, так как группа в этот момент может находиться на обслуживании другого вызова, например, тяжкого преступления, где необходимо достаточное время для оформления процессуальных документов. Вместе с тем, действующее законодательство требует как можно быстрее прибыть на место происшествия и произвести необходимые процессуальные действия. Но в любом случае следственная группа или участковый инспектор могут прибыть на место происшествия по истечении 10-20 минут³.

Сотрудники ДПП все это время должны осуществлять охрану места происшествия и следить за лицом, употребившим наркотические средства. За это время многое может повлиять на внимательность полицейских. Например, их могут отвлечь граждане, обратившиеся к ним, кому-либо из граждан может потребоваться помощь и т. д. Охраняемые лица могут использовать это, чтобы избавиться от наркотических средств, находящихся при них. Не говоря уже о том, что в суде защита может утверждать, что за указанный промежуток времени сотрудники полиции подбросили наркотики и т. д.

Правоприменительная судебная практика показывает, что уголовные дела, связанные с незаконным хранением наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров, должны производиться с особой тщательностью, и понятые должны присутствовать с момента фактического задержания.

Но процессуальное действие — личный обыск — будет проводить лицо, осуществляющее досудебное расследование по мотивированному постановлению, соответственно, понятые будут приглашены им уже по истечении определенного времени, затраченного на путь следования к месту происшествия. Если сотрудники ДПП будут заниматься привлечением поня-

тых для участия в личном обыске, то они не смогут должным образом осуществлять основные функции по охране места происшествия и задержанного ими лица.

При приглашении понятых необходимо соблюсти требования ст. 255 УПК РК, в которой сказано, что личный обыск может быть произведен по мотивированному постановлению лица, осуществляющего досудебное расследование, и только с участием двух понятых одного пола с обыскиваемым лицом. Кроме того, согласно ст. 90 УПК РК, понятой не может участвовать в досудебном расследовании будучи лично или по службе зависимым от органа, ведущего уголовный процесс, понятым не может быть сотрудник правоохранительных органов, судов, учащиеся специальных юридических учебных заведений, осужденные, находящиеся под пробационным контролем, и лица, привлекаемые к уголовной ответственности по другим уголовным делам, а также по другим основаниям, предусмотренным в чч. 2, 3, 4 ст. 87 УПК РК⁴.

Таким образом, на первоначальном этапе досудебного производства по рассматриваемой категории уголовных правонарушений возникает проблема проведения первоначальных следственных действий.

Сложившаяся ситуация повлияла на раскрываемость уголовных правонарушений, предусмотренных чч. 2, 3, 4 ст. 296 УК РК. Согласно статистическим данным по г. Темиртау, за первое полугодие 2014 г. к административной ответственности по ст. 320 КРК об АП было привлечено 56 чел. За первое полугодие 2015 г. по чч. 2, 3, 4 ст. 296 УК РК направлено в суд 21 уголовное дело⁵. Приведенные данные наглядно свидетельствуют о снижении привлечения к ответственности по данной категории правонарушений.

В настоящее время выявление сотрудниками ДПП данной категории правонарушений стало нецелесообразным, потому что их действия в рамках выявления являются незаконными и доказательственного значения не имеют. Чтобы провести качественное выявление данных уголовных правонарушений, участковые инспекторы полиции должны совместно с сотрудниками ДПП осуществлять патрулирование или проводить совместные профилактические мероприятия. При обнаружении лиц, употребляющих наркотические средства, необходимо немедленно принять меры к привлечению двух понятых и только после этого производить задержание данных лиц и последующие действия в рамках Уголовно-процессуального Кодекса РК.

Данная проблема стала возможной в связи с принятием нового законодательства, ограничившего полномочия сотрудников ДПП по привлечению к ответственности правонарушителей, хотя первоначально предполагалось, что их полномочия будут расширены. Эту проблему частично можно решить при внедрении видеожетонов для сотрудников ДПП. В этом случае съемка пресечения правонарушения будет осуществляться с первых минут задержания правонарушителей⁶.

¹ Курманбаев Б. О новом Кодексе Республики Казахстан об административных правонарушениях <http://pravo.zakon.kz>

² Книга учета информации (КУИ) — автоматизированная база данных, в которую вносится любая информация об уголовном правонарушении, включая поводы к началу досудебного расследования, перечисленные в ч. 1 ст. 180 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан от 4 июля 2014 г.

³ Приказ МВД Республики Казахстан № 311 от 28 июня 2011 г. «Об утверждении Инструкции о едином порядке реагирования дежурных следственно-оперативных групп органов внутренних дел на сообщения и заявления о преступлениях и происшествиях». // [mvd.gov.kz / portal / page](http://mvd.gov.kz/portal/page)

⁴ Бачурин С. Н. Отдельные вопросы участия понятых в современном уголовном и административном процессе Республики Казахстан (сравнительный анализ) // Мир закона. — 2015. — № 5.

⁵ Статистические данные из отчета ОБН г. Темиртау за 2014 и 2015 гг.

⁶ Бачурин С. Н. Указ. раб.

Түйін

Мақалада Қазақстан Республикасының жаңа заңнама аясында заңсыз есірткі құралдарының, психотроптық заттардың, олардың аналогтарының және прекурсорлардың ЖПП-ның өңдеу қызметкерлерінің анықтау мәселелері қарастырылады.

RESUME

The article deals with the identification of members of the DPP's handling of illegal narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors in the light of the new legislation of the Republic of Kazakhstan.

ӘОЖ 343.35

Т. Н. Сүлейменов, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмысты алдын-ала тергеу кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты, полиция подполковнигі

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚПЕН КҮРЕСУДІҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасындағы сыбайлас жемқорлықпен күресудің кейбір мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: сыбайлас жемқорлық, парақорлық, делдал болу, құқық қорғау органдары, Тәртіптік кеңес.

«Нұрлы жол — болашаққа бастар жол» атты Қазақстан Республикасының Президенті — Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «Барлық құқық қорғау жүйесі жұмысының сапасын арттыру қажет. Зор өкілеттілік пен құқық иеленген шенділер мінсіз мінез-құлқымен және жоғары кәсіби деңгейімен ерекшеленуге тиіс. Аса маңызды міндет — сыбайлас жемқорлыққа қарсы жаңа стратегияны қалыптастыру және іске асыруды жалғастыру...», — деп атап кеткен¹.

Елімізде сыбайлас жемқорлыққа қарсы бағытталған кешенде бағдарламалар жүргізілгенмен, бұл санаттағы қылмыстардың саны азаймай, керісінше ұлғайғаны байқалады. Солай бола тұрса да, біздің елде сыбайлас жемқорлықпен күресу жолында әртүрлі іс-шаралар қолданылып, нәтижесін беруде. «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасының Заңында алдын ала шараларының бірқатар тізімі көрсетілген. Онда барлық мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдар өз құзыреті шегінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жүргізуге міндетті деп аталып кеткен². Алдын алу шараларының жалпы түрлері Қазақстан Республикасындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі 2011-2015 жылдарға арналған салалық бағдарламасы, 2009 жылғы 24 тамыздағы «Қазақстан Республикасының 2010-2020 жылдарға арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы» және осы тектес нормативтік құқықтық актілер де енгізілген.

Сыбайлас жемқорлықпен күресу Қазақстанның бүгінгі күнгі күрделі мәселесі болып отыр. Үлкен әлеуметтік қасірет болып табылатын, саяси даму тұрғысынан бір-біріне ұқсамайтын әлемдегі барлық елдердің қай-қайсысын да қатты алаңдататыны анық. Сыбайлас жемқорлықтың бұрыннан келе жатқан және кең тараған көріністерінің бірі — парақорлық болып саналады. Қазақстан Республикасының заңнамаларына сәйкес сыбайлас жемқорлық қылмыстарға негізінен лауазымды қылмыстар жатады. Өмір көрсеткендей, қызмет өкілеттігін теріс пайдалану, билікті не қызметтік өкілеттікті асыра пайдалану, пара алу, пара беру, парақорлыққа делдал болу, қызметтік жалғандық жасау, көрінеу жалған сөз жеткізу, сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иеленіп алу немесе ысырап ету, көрінеу жалған жауап беру, сарапшының жалған қорытындысы немесе қате аудару; жалған жауап беруге немесе жауап беруден жалтаруға, жалған қорытынды беруге не қате аударуға сатып алу; лауазымды адамдардың сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін орындамау сияқты қылмыстардың барлығы жемқорлық сыбайластық байланыстарды пайдалану арқылы жасалады.

Қылмыстық заңда парақорлық мемлекеттік қызмет мүдделеріне қарсы жасалатын пайдакүнелдік сипаттағы қылмыстық құқық бұзушылық ретінде қарастырылады. Пара алу,

пара беру және паракорлыққа делдал болу — қоғамға қауіп төндіретін құбылыс болып саналады. Көрсетілген қылмыстық құқық бұзушылық мемлекеттік қызмет мүдделері мен жергілікті өзін-өзі басқару органдардың қызмет мүдделеріне елеулі нұсқан келтіреді. Атаған қылмыстық құқық бұзушылық құрамы бір-бірімен тығыз байланысты. Сондықтан паракорлыққа делдал болу дегеніміз — пара алушыға және пара берушіге пара алу мен пара беру туралы олардың арасындағы келісімге қол жеткізуге немесе іске асыруға жәрдемдесу. Делдал сөздің мазмұны бойынша пара беруші немесе пара алушымен тікелей қарым-қатынасқа түсіп, өзара келісімге келтіруші ретінде көрінеді. Қатысушы, пара беруші немесе пара алушының жағынан шығатын адам. Паракорлық үшін жауапкершілік жөніндегі заңдары соттардың қолдану тәжірибесі туралы Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотының Пленумының 1995 жылғы 22 желтоқсандағы № 9 қаулысында параны беруді немесе алуды ұйымдастырып, бұған беруді итермелеген немесе басқа адам параны беруге немесе алуға қатысқаны үшін жауапқа тартылады деп көрсеткен. Мұндай қатысушының әрекетін саралау жөніндегі мәселенің оның пиғылына, пара берушінің немесе пара алушының қайсысының мүддесі үшін кімнің жағында болғанына қарай шешілуі тиіс. Мұндай жағдайда оның әрекетін паракорлыққа делдал болу үшін жауапкершілік белгіленген бап бойынша қосымша саралаудың қажеті жоқ деп көрсетілген³. Паракорлыққа делдалдықты болдырмау мақсатында мемлекет және мемлекеттік органдар, сондай-ақ құқық қорғау органдары нақты жұмыстарды жоспарлауы қажет. Паракорлыққа делдалдық жағдайлармен күресу үшін азаматтардың құқықтық санасын ояту, құқықтық мәдениетін көтеру, дамыту, құқықтарды қолдануға баулу, құқықтық тәрбиелеу жұмыстарын атқару қажеттілік. Сондықтан құқық қолдану органдары халықты құқықтық тәрбиелеу жөнінде жұмыстармен айналасатын мекемелері жаңа заңдық нормаларды қарастыруы керек. Паракорлыққа делдал болудағы мәселені шешуде қылмыстық заң негізгі факторлар бола алмайды. Қылмыстық заң аталған қылмысты танудағы қоғамға қауіпті әрекеттерінің дәрежесін бағалауды айқындауы мүмкін. Е. О. Алаухановтың айтуынша, егерде пара алушы пара алудан бас тартса, онда делдалдың әрекеттері паракорлыққа делдал болушылыққа оқталған болса, паракорлыққа делдал болуды паракорлықтың қатысушылығынан, яғни пара беру немесе алуды ұйымдастырушылар, айдап салушылар, көмектесушілерден ажырату қажет деп көрсеткен⁴. Өйткені, пара алуда немесе беруді ұйымдастырушысы деп аталады. Ал делдал ешкімді де азғылмайды, көндірмейді, ол өзара екі субъектінің тапсырмасын орындайды.

Сыбайлас жемқорлықпен пәрменді күресу үшін халықтың құқықтық сауатсыздығын жоятын, құқықты түсіндіру жұмысының деңгейі мен сапасын арттыру керектігінің маңызы зор. Халық өздерінің құқықтарын, өздеріне қарсы қандай да бір құқыққа қайшы іс-әрекет жасалған жағдайда қандай іс-қимыл қолдану керектігінің нақты жолдарын толық білулері қажет. Конституциялық тәртіпті қорғау, сыбайлас жемқорлықпен күрес аясында тиімді әрі бірыңғай жалпы мемлекеттік саясат жүргізу, мемлекет пен азаматтардың өмір сүруінің барлық салаларында сыбайлас жемқорлық пен оның көріністері деңгейін төмендету, қоғамның мемлекетке және оның институттарына сенімін нығайту бүгінгі күндегі басты мақсат болып табылады.

Осы мақсаттағы жұмыстарды жүйелі жүргізуге тағы бір серпін ретінде «Қазақстан Республикасында қылмысқа және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті күшейту мен құқық қорғау қызметін одан әрі жетілдіру жөніндегі қосымша шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы қолданысқа енгізілген. Бұл Жарлық еліміздегі құқық қорғау органдары қызметтерін жетілдіруге бағыттала отырып, сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекеттермен олардың пайда болуының алдын-алуда жүйелі, әрі тұрақты шаралар атқаруды қамтамасыз етеді. Қызмет құзыреті бойынша Тәртіптік кеңесі Қазақстан Республикасының «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Заңы мен Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметкерлерінің Ар-намыс кодексі талаптарының сақталуын қадағалап, аталған заңнама мен кодекс талаптарының бұзылуына жол берген қызметкерлердің тәртіптік жауапкершілігін қарау белгіленген.

Кез-келген өркениетті қоғам үшін сыбайлас жемқорлықпен күрес — ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Сыбайлас жемқорлық мемлекетті ішінен жоюдың бастамасы мен жетістіктерді жоққа шығаратын, ұлттық қауіпсіздікке қауіп-қатер әкелетіндігі күмәнсіз. Сондықтан да Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының негізгі басымдылықтарының бірі, яғни осы зұлымдықпен күресу болып табылады. Елбасымыздың жыл сайынғы Жолдауларында да сыбайлас жемқорлықпен күресті күшейту туралы айтылады. Аталған мақсатқа жету үшін сыбайлас жемқорлық мәселелері бойынша барлық мемлекеттік органдар бірлесіп жұмыс атқаруымыз қажет деген пікірдеміз.

Әрине, сыбайлас жемқорлықпен күресу онай емес, ол тамырын тереңге жайған кесел. Оны құртпас бұрын, оның туу, даму себептерін анықтау және қозуына жағдай туғызбау керек. Осындай келеңсіз жағдайларды болдырмас үшін көпшілік тарапынан сыбайлас жемқорлық көріністеріне қолдан келгенше тосқауыл қойып, қолында билігі бар азаматтар осы бағытта өзгелерге үлгі болуы тиіс.

¹ Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 11 қараша. Нұрлы жол – болашаққа бастар жол. // www.akorda.kz

² Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы Қазақстан Республикасының 1998 ж. 2 шілдедегі № 267-1 Заңы (2014.29.12. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) // www.online.zakon.kz

³ Парақорлық үшін жауапкершілік жөніндегі заңдарды соттардың қолдану тәжірибесі туралы Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының 22.12.1995 ж. № 9 қаулысы // www.online.zakon.kz

⁴ Алауханов Е. О. Криминология. Общая и Особенная части: Учебн. — Алматы, 2008.

РЕЗЮМЕ

В данной научной статье рассматриваются некоторые вопросы борьбы с коррупцией в Республике Казахстан.

RESUME

In this scientific article discusses some of the issues of combating corruption in the Republic of Kazakhstan.

УДК 328.18

Ташибаева А. К., старший научный сотрудник центра по исследованию проблем расследования преступлений НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА

Аннотация. Статья посвящена Году Ассамблеи народа Казахстана и 20-летию Конституции Республики Казахстан. В статье рассматриваются вопросы образования и развития Ассамблеи народа Казахстана.

Ключевые слова: межэтнические отношения; образование Ассамблеи народа Казахстана; конституционный статус, фундамент мира, согласия и дружбы всех этносов; укрепление межэтнического и межконфессионального согласия.

Важным элементом политической системы Казахстана, скрепившим интересы всех этносов, обеспечивающим неукоснительное соблюдение прав и свобод граждан независимо от их национальной принадлежности, стала Ассамблея народа Казахстана (далее — АНК), созданная 1 марта 1995 г. по инициативе Президента страны Н. А. Назарбаева.

Ядром казахстанской внутренней политики является обеспечение межэтнического согласия. Так, во Всеобщей декларации прав человека от 10 декабря 1948 г. отмечено, что все люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве и правах. Они наделены разумом, совестью и должны поступать в отношении друг друга в духе братства. Каждый человек независимо от расы, цвета кожи, пола, языка, религии, политических или иных убеждений, национального или социального происхождения обладает равными правами и свободами¹. Все

люди, проживающие на земле, обладают равными правами и свободами независимо от социального и этнического происхождения.

Являясь многонациональной страной, Казахстан построил уникальную модель межэтнического и межконфессионального согласия, в обеспечении особую роль играет Ассамблея народа Казахстана. «Ассамблея народа Казахстана — это главный и прочный фундамент мира, согласия и дружбы всех этносов, живущих на благословенной земле нашей Родины. Она сыграла важнейшую роль в истории становления и укреплении Независимости, всенародном принятии Конституции Республики Казахстан, проведении глубоких реформ экономики, масштабных преобразований социальных и политических основ нашего общества»². Она укрепляет в понимании соотечественников значимые общие ценности — единство, стабильность, толерантность, всеобщий труд, патриотизм.

Этапы становления и развития межэтнических отношений в Казахстане:

1) 1989 – 1995 гг. — зарождение этнокультурных объединений, принятие Конституции Республики Казахстан и создание Ассамблеи народа Казахстана);

2) 1995 – 2002 гг. — консолидация казахстанского общества вокруг казахского народа;

3) 2002 – 2007 гг. — разработка политики по формированию казахстанской модели межэтнической толерантности, принятие ряда программных документов: Стратегии Ассамблеи народа Казахстана до 2011 г., Государственной программы развития и функционирования языков, Концепции «Идейная консолидация общества — как условие прогресса Казахстана».

4) 2007 г. по настоящее время — интеграция казахстанского общества в единый народ, укрепление национального единства народа Казахстана и общественного согласия, сохранение государственности и независимости³.

За 20 лет Ассамблея значительно выросла, превратилась из консультативно-совещательного органа при Президенте РК в конституционный, который имеет прочную правовую основу. В мае 2007 г. Ассамблее был придан конституционный статус – она получила право избирать в Мажилис Парламента РК девять депутатов, что значительно повысило ее общественно-политическую роль. Введение специальных мест для Ассамблеи путем увеличения количества депутатов дало возможность представить в Парламенте наиболее крупные этносы, проживающие на территории Казахстана.

Все эти годы Ассамблею возглавляет ее Председатель – Первый Президент – Лидер нации Н. А. Назарбаев, гарант Конституции. Этим определен ее особый высокий статус. В пункте 2 ст. 1 Конституционного закона Республики Казахстан «О Первом Президенте Республики Казахстан» от 20 июля 2000 г. отмечено, что Первому Президенту республики, в силу его исторической миссии, пожизненно принадлежит право возглавлять Ассамблею.

Казахстан стал первой страной среди стран СНГ, в которой была создана Ассамблея народа Казахстана. Этот институт во многом способствовал становлению и утверждению казахстанской модели полиэтнического общества, деятельность которого направлена на укрепление межэтнического и межконфессионального согласия. С момента образования Ассамблея народа Казахстана играла большую роль в укреплении мира и согласия между людьми, проживающими на территории Казахстана.

Правовой статус Ассамблеи определен специальным Законом РК «Об Ассамблее народа Казахстана» от 20 октября 2008 г.⁴ «Положением об Ассамблее народа Казахстана», утвержденным Указом Президента Республики Казахстан от 7 сентября 2011 г. № 149,⁵ где регламентированы порядок формирования, структура и органы управления, определены цели, основные задачи, направления деятельности, полномочия АНК, а также особенности организации взаимодействия с государственными органами и общественными объединениями, механизмы участия в разработке и реализации государственной политики в сфере межэтнических отношений.

Ассамблея народа Казахстана — учреждение без образования юридического лица, созданное Президентом Республики Казахстан, способствующее разработке и реализации государственной национальной политики. Цель Ассамблеи — обеспечение межэтнического согласия в Республике Казахстан в процессе формирования казахстанской гражданской идентичности

и конкурентоспособной нации на основе казахстанского патриотизма, гражданской и духовно-культурной общности народа Казахстана при консолидирующей роли казахского народа.

Основные задачи Ассамблеи:

1) обеспечение эффективного взаимодействия государственных органов и институтов гражданского общества в сфере межэтнических отношений, создание благоприятных условий для дальнейшего укрепления межэтнического согласия и толерантности в обществе;

2) укрепление единства народа, поддержка и развитие общественного консенсуса по основополагающим ценностям казахстанского общества;

3) оказание содействия государственным органам в противодействии проявлениям экстремизма и радикализма в обществе и стремлениям, направленным на ущемление прав и свобод человека и гражданина;

4) формирование политико-правовой культуры граждан, опирающейся на демократические нормы;

5) обеспечение интеграции усилий этнокультурных и иных общественных объединений для достижения цели и задач Ассамблеи;

6) возрождение, сохранение и развитие национальных культур, языков и традиций народа Казахстана.

Принципы деятельности Ассамблеи народа Казахстана:

1) приоритет прав и свобод человека и гражданина;

2) приоритет интересов народа и государства;

3) равенство прав и свобод человека и гражданина независимо от его расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений или по любым иным обстоятельствам;

4) равноправие и персональная ответственность членов Ассамблеи за деятельность в ее составе;

5) гласность.

Высший орган Ассамблеи — сессия. Она проходит под председательством Президента страны, все ее решения обязательны для рассмотрения как государственными органами, так и институтами гражданского общества. Рабочий орган — Секретариат Ассамблеи народа Казахстана в структуре Администрации Президента в качестве самостоятельного отдела. В этом заключается и действенность, и эффективность ее участия в государственном управлении и общественных отношениях. В структуру Ассамблеи народа Казахстана входят также: Научно-экспертный совет АНК; Клуб журналистов и экспертов по вопросам межэтнических отношений при АНК; Общественный фонд «Фонд АНК»; Методический центр инновационных технологий обучения языкам «Тілдарын»; Ассоциация предпринимателей АНК. Действует 88 школ, в которых обучение ведется на узбекском, таджикском, уйгурском и украинском языках. В 108 школах языки 22 этносов Казахстана преподаются в качестве самостоятельного предмета. Кроме того, открыто 195 специализированных лингвистических центров, где не только дети, но и взрослые могут изучать языки 30-ти этносов.

Состав Ассамблеи и ассамблей областей (города республиканского значения, столицы) формируется из числа граждан Республики Казахстан — представителей этнокультурных и иных общественных объединений, представителей государственных органов и иных лиц с учетом их авторитета в обществе. Члены Ассамблеи осуществляют деятельность в рамках полномочий, определенных законом.

Мероприятия, направленные на обеспечение межэтнического согласия в Казахстане, организуемые Ассамблеей, ассамблеями областей (города республиканского значения, столицы), этнокультурными общественными объединениями, входящими в состав Ассамблеи, финансируются в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан.

На XV сессии АНК Глава государства Н. А. Назарбаев предложил осуществить ряд мер по укреплению потенциала межэтнического согласия. Прежде всего, в казахстанском обществе необходимо развивать гражданскую идентичность, толерантность через систему образования и воспитания, корректное освещение темы межэтнических отношений в средствах массовой информации, повышение правовой культуры казахстанцев. Предполагается разработка кон-

цептуальных предложений по развитию этно- и поликультурного образования с учетом специфики казахстанского общества. Условием стабильности казахстанского общества является создание условий для свободного развития родного языка, культурного наследия и традиций всех этносов, проживающих в Казахстане.

Важной составляющей национального единства выступает межконфессиональное согласие в нашем обществе. В Казахстане незыблемы принципы законодательного равенства и диалога религий. В то же время государство будет противостоять деятельности псевдорелигиозных объединений. Потребуется и активная позиция всех религиозных объединений страны⁶. Прочность национального единства напрямую связана с повышением эффективности работы Ассамблеи народа Казахстана и всех этнокультурных объединений.

Создание Ассамблеи стало логическим продолжением внутренней и внешней политики Казахстана и его лидера с момента обретения независимости. Казахстан изначально взял курс на построение современного, светского государства, приверженного идеалам мира, толерантности и конструктивного диалога. Создание Ассамблеи народа Казахстана стало институциональным оформлением сферы межэтнических отношений в республике, своего рода органом народной дипломатии. Ассамблея создавалась как принципиально новый институт гражданского общества, не имевший на тот момент аналогов как в предшествующей советской эпохе, так и в мировой современной практике. Сейчас можно с уверенностью сказать, что благодаря Ассамблее удалось избежать политизации межэтнических отношений, направить имеющийся на то время конфликтный потенциал в конструктивное русло⁷.

Республика Казахстан, являясь лидером стран Центральной Азии и накопив солидный международный опыт, стала активным субъектом мировой политики, локомотивом многих интеграционных процессов, мирных начинаний и конструктивных инициатив.

Все эти факты свидетельствуют об образовании и развитии гражданского общества в Казахстане. Возникновение и развитие АНК в центре и на местах должно войти в новейшую историю Казахстана как свидетельство становления казахстанской демократии.

В своем выступлении на XXII сессии АНК Глава государства Н. А. Назарбаев подчеркнул: «Мир устроен так, что этнические, языковые, культурные различия, которые есть, в обозримой перспективе будут всегда, но они должны быть не разъединяющими межами, а объединяющим началом. История Ассамблеи — это история нашей стабильности, мы ее должны беречь, о ней мы должны всегда помнить и дорожить. Это самое главное для народной памяти, для дружбы и взаимопонимания людей, для наших детей и внуков»⁸.

Перед Казахстаном стоят новые задачи, в которых возникает необходимость адекватно отвечать как на внутренние, так и на внешние вызовы. Самыми главными факторами, обеспечивающими гармоничное развитие общества и государства, останутся стабильность и единство, поэтому роль Ассамблеи со временем будет только расти.

АНК является результатом уникального политического новаторства Казахстана. Конституция и Ассамблея народа Казахстана — это две великие ценности, ставшие фундаментом стабильности, модернизации и процветания. Принципами, которые легли в основу нашего многонационального процветающего государства стали доверие, традиции, транспарентность, толерантность.

¹ Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря 1948 г. // Электронный ресурс: vseobshhaja-deklaracija-pravam.html.

² Назарбаев Н. А. Выступление в честь 20-летия Ассамблеи народа Казахстана // Коре Ильбо, 2015. 4 сент.

³ Тугжанов Е. Л. Государственная этнополитика Казахстана: новые тренды. — Астана, 2011. — С. 186.

⁴ Закон Республики Казахстан от 20 октября 2008 года № 70-IV «Об Ассамблее народа Казахстана» // Электронный ресурс: almaty.assembly.kz/ru/docs/zakon-respubliki-kazahstan-ob-assamblee-naroda-kazahstana.

⁵ Положение об Ассамблее народа Казахстана, утвержденное Указом Президента Республики Казахстан от 7 сентября 2011 г. № 149 // Электронный ресурс: adilet.zan.kz.

⁶ Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на XV сессии Ассамблеи народа Казахстана // Казахстанская правда. 2009. 27 окт.

⁷ Тугжанов Е. Модель народной дипломатии // Индустриальная Караганда. 2009. 1 мая. — С. 3.

⁸ Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на XV сессии Ассамблеи народа Казахстана // Электронный ресурс: khabar.kz/ru/news/obshchestvo/item/21097-v-astane-proshla-xxii-sessiya-assamblei-naroda-kazakhstan

РЕЗЮМЕ

Мақала Қазақстан халқының Ассамблеясы жылына және Қазақстан Республикасының Конституциясына 20 жыл толуына арналған. Мақалада Қазақстан халқының білім беру және Ассамблеяның дамуы туралы сұрақтар қарастырылған.

RESUME

The article is sanctified to Year of Assembly of people of Kazakhstan and 20year of Constitution of Republic of Kazakhstan. The questions of education and development of Assembly of people of Kazakhstan are examined in the article.

ӘОЖ 343.14

Б. С. Телемисов, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының криминалистика кафедрасының аға оқытушысы, полиция полковнигі
Е. С. Алиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Ғылыми-зерттеу институтының қылмыстарды тергеу мәселелерін зерттеу орталығының ғылыми қызметшісі, полиция подполковнигі

ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС БОЙЫНША СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУ МЕРЗІМДЕРІН ҮЗУ ЖӘНЕ ҚАЙТА БАСТАУ: ТЕРГЕУ ЖҮРГІЗУ МЕРЗІМДЕРІН ЕСЕПТЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада іс жүргізуі қайта басталған қылмыстық істер бойынша тергеу мерзімдерін есептеу мәселесі қарастырылады. Қолданыстағы заңнамаға талдау жасалған және соның негізінде қарастырылып отырған мерзімдерді сот ісін жүргізу теориясының жалпы ережелеріне сәйкес жіктеуге талпыныс жасалған.

Түйін сөздер: қылмыстық сот ісін жүргізу, қисынды мерзім, мерзімдерді есептеу, мерзімдерді белгілеу, мерзімдерді ұзарту.

1966 жылғы 16 желтоқсандағы Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіде: «Әркімнің қисынды мерзім ішінде сот талқылауына құқығы бар...» (9-бап), — деп бекітілген¹.

Осыған орай, тергеу жүргізудің процессуалдық мерзімдерін сақтау халықаралық құқықтық қағида маңызына ие болды және бұл келесілерге қол жеткізуге мүмкіндіктер берді:

- заңда көзделген іс жүргізу мерзімін негізсіз қолдануды жоюды қамтамасыз етіп қана қоймастан, сонымен қатар сот талқылауы сәтін дайындалып жатқан және жасалған құқық бұзушылықтардың мәлім болуы сәтіне барынша жақындатады;

- қылмыстық істің күрделілігіне, тергеу әрекеттерінің көлемі мен мән-жайларды зерттеудің жеткіліктілігін тек шұғылдықтан ғана емес, сонымен қатар мән-жайларды зерттеудің толықтылығынан шыға отырып, сот іс жүргізуінің «қисындылығын» анықтау;

- сот іс жүргізуінде процессуалдық үнемдеу қағидасын жүзеге асыруды қамтамасыз ету және осы арқылы заңда көзделген процедуралар шығынын азайту;

- тергеу жүргізудің негізсіз созылуы жағдайларында қылмыстық сот ісін жүргізу қатысушыларының өз құқықтары мен заңды мүдделерін дер кезінде жүзеге асыруларына қосымша кепілдіктер жасау.

Осы аталған жалпы танылған сот әділдігін жүзеге асырудың халықаралық стандарттары 2014 жылғы 4 шілдедегі жаңа Қазақстан Республикасының жаңа ҚПК-де сот ісін жүргізу мерзімдерін анықтау барысында Қазақстандық заң шығарушымен толық көлемде қабылданғанын пайымдамыз, яғни осы ҚПК мемлекеттің қылмыстық-құқықтық саясатының бағытын қылмыстық процестегі жарыспалылық қағидасын күшейту жағдайындағы сот

құрылысы процедураларын ізгілендіру және демократизациялау жағына қарай түбегейлі өзгертті.

Сонымен қатар жаңа ҚР ҚПК-не талдау жасауы құқық қолдану процесін елеулі түрде қиындата түсетін заң шығарушының кейбір кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Атап айтар болсақ, бұл қылмыстық істер бойынша мерзімдерді ұзу және келесіде қайта бастау бойынша мерзімдерге байланысты болып келеді.

Қылмыстық істер бойынша іс жүргізу келесі жағдайларда қайта басталады:

- іс бойынша сот ісін жүргізуді тоқтата тұру немесе сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімдерін ұзу үшін негіздер жойылғанда (ҚР ҚПК 45-бабының 4, 9 бөлімдері);

- прокурор істі қосымша тергеп-тексеру үшін қайтарған кезде (ҚР ҚПК 192-бабының 7 бөлімі);

- сотқа дейінгі тергеп-тексеруді немесе қылмыстық қудалауды ол тоқтатылғаннан кейін қайта бастаған кезде (ҚР ҚПК 291-бабы);

- сот талқылауын кейінге қалдырғаннан кейін жаңа айыптау актісін жасағаннан кейін (ҚР ҚПК 341-бабы);

- қылмыстық іс бойынша іс жүргізуді жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша қайта бастау (ҚР ҚПК 53-тарауы).

Бұл кезде заң шығарушы кейбір жағдайларда тергеудің нақты мерзімдерін белгілейді, ал кейбір жағдайларда келесіде ұзарту мүмкіндігі арқылы тұлғаны қылмыстық жауапкершілікке тартудың ескіру мерзімдері аяқталғанға дейінгі «қисынды» мерзімдер аясындағы жалпы ережелермен шектеледі. Бірінші жағдайда мерзім прокурордың шешімі бойынша белгіленеді, ал екінші жағдайда заңмен белгіленеді. Осы аталған мерзімдердің екі тобы да құқықтық сипатқа ие. Себебі, оларда міндеттілік қасиеті бар, ал олардың сақталуы мәжбүрлеу шараларымен қамтамасыз етіледі.

Алайда, егер сот сатыларында немесе прокурор істі қайта тергеу жүргізу үшін кері жолдаған кезде қайта басталған іс бойынша мерзімдерді есептеу барысында қандай да бір елеулі қиындықтар туындамаса, онда бұл сотқа дейінгі тергеп-тексеруде тиісті қиындықтар туғызуы мүмкін.

Мерзімді үзудің мән-жайларының жоқ болуы немесе қысқартылған істі бұзуы көбінесе заңда көзделген мерзімдердің аяқталуымен байланысты, ал прокурордың іс жүргізуді қайта бастау үшін істі кері қайтаруы бойынша көзделген қосымша мерзімді белгілеу жөніндегі норманың жоқ болуы (қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын адамға келіп түскен уақыттан бастап, бір айдан аспайтын мерзім) тергеушіні (анықтаушыны) тығырыққа тірейді.

Қиын мәселе ретінде тергеу жүргізу мерзімдерін ұзартудың міндеттілігі болып табылады. Яғни, бұл туралы қаулыны тергеу бөлімінің, анықтаудың бастығы, прокурор ауданның, облыстың прокурорына және оларға теңестірілген прокурорларға сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімі аяқталардан — бес тәуліктен кешіктірмей, Қазақстан Республикасының Бас Прокурорына, оның орынбасарларына — он тәуліктен кешіктірмей ұсынуға міндетті (ҚР ҚПК 192-бабының 6-тармағы).

Аталған осы императив заң талаптарын орындаудың мүмкін болмауына әкеп соқтырады (мерзімі аяқталғанға дейінгі уақытта мерзімі үзілген істерді қоспағанда) және тергеу мерзімі тергеушінің (анықтаушының) кінәсінен (ұсыныстың дер кезінде жасалмауы жағдайында) немесе кінәсіздігінен нақты бұзылған болып есептеледі.

Ал бұл заңда көзделген жауапкершілікті қарастырады. Қалыптасқан осы жағдайдан қалай шығуға болады?

Бірінші — заңның «бес» немесе «он» тәулік туралы талаптарын кеңінен талқылау, яғни олардың аяқталу сәтіне қатысты «күнбе-күндік». Бұл кезде тиісті прокурорға істі зерделеу және мерзімді ұзартудың заңдылығы мен негізділігі туралы шешім қабылдауға уақыт беретін норманың мағынасы бұрмаланады. Яғни, мұндай шектеу сот ісін жүргізудің мақсаттары мен міндеттеріне өз ықпалын тигізуі екіталай деген пікір пайда болады. Екінші — күдікті мен жәбірленушінің прокурорға белгілі бір мерзімді бекіту туралы өтініш білдіруі. Яғни, осы мерзім ішінде қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын тұлға істі толық көлемде тергеуді

аяқтауы қажет. Бірақ, бұл жағдайда қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын тұлғаның тергеу мерзімдерін негізсіз ұзартқаны бойынша жауапкершілігі жойылмайды.

Осылайша, егер 1997 жылы 13 желтоқсанда қабылданған ҚР ҚДЖК-нің 196-бабының 7-тармағында: «...Іс қосымша тергеу жүргізу үшін қайтарылған кезде, сондай-ақ уақытша тоқтатыла тұрған немесе қысқартылған іс қайта қозғалған кезде қосымша тергеуді іс тергеушіге түскен кезден бастап, бір айдан аспайтын мерзімде жүргізілуі мүмкін. Мерзімді одан әрі ұзарту осы бапта көзделген тәртіппен жалпы негіздерде жүргізіледі...» деген ереже бекітілген болса, онда қолданыстағы 2014 жылғы ҚР ҚПК-нің 193-бабы 1-бөлімі 13-тармағы тек қана қосымша тергеу жүргізу үшін істі кері қайтарғанда немесе оның мерзімдерінің негізсіз ұзартылуы жағдайында прокурордың тергеу мерзімдерін белгілеуін қарастырады.

Осылайша, заң шығарушы қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын адамға оның тергеу мерзімдерін ұзарту жөнінде ұсыныс жасауын міндеттейді, объективтік себептермен пайда болуының өзінде де өзіне қатысты келеңсіз зардаптардың туындауы мүмкін болатын құқықтық талаптарды саналы түрде ескермеуді айқындайды.

Сондықтан сотқа дейінгі тергеп-тексерудің қатысушылары заңдағы кемшіліктер салдарынан заңда белгіленген процедуралардың сақталмауы бойынша кінәні өздеріне қоюдың жеткілікті негіздері жоқ деп пайымдаса, онда нақты қылмыстық іс бойынша тергеу мерзімдерінің сақталуын тексеретін процестік прокурор және тергеу судьясы басқа пікір қалыптастыруы мүмкін.

Қайта басталған қылмыстық істер бойынша тергеу мерзімдерінің «қисындылығы» туралы ережені ерікті және екімағыналы талқылауды болдырмау мақсатында прокурордың мерзімдерді бекітуінің бұрынырақтағы түрде қалдыруына келген жөн.

Яғни, осы арқылы 2014 жылғы ҚР ҚПК 192-бабының 7-бөлігіне келесідей толықтырулар енгізуді ұсынамыз: ...7. Прокурор істі қосымша тергеу жүргізу үшін кері қайтарғанда, **сондай-ақ үзілген мерзімдерді қайта жалғастыру немесе қысқартылған істі бұзғаннан соң, іс жүргізуді қайта бастау кезінде** сотқа дейінгі тергеп-тексеру прокурор белгілеген, бірақ та істің қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын адамға келіп түскен сәтінен бастап бір айдан аспайтын мерзімде жүргізілуі тиіс. Мерзімді әрі қарай ұзарту жалпы негіздер бойынша және осы бапта көзделген тәртіппен жүргізіледі.

Осының нәтижесінде 2014 жылғы Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексіндегі тергеу мерзімдері туралы құқықтық реттеу мерзімдерді екі түрге, яғни: «іс жүргізушілік (процесті жүргізуші органдардың ішкі қызметті ұйымдастыруын қамтамасыз ететін) және дербес процестік (тараптардың құқықтарын қамтамасыз ететін)» түрге бөлу жөніндегі сот ісін жүргізу теориясына толық жауап береді². Бұл кезде прокурордың мерзімдерді белгілеуі бірінші топқа, ал мерзімдерді ұзарту екінші топқа жатқызылады. Өйткені, олар процестік құқықтың мазмұнын анықтайды.

¹ Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт. // <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?base=LAW;n=5531;req=doc>

² Смирнов А. В., Калиновский К. Б. Уголовный процесс: Учебн. / под общ. ред. проф. А. В. Смирнова. 4-е изд., перераб. и доп. — М., 2008.

РЕЗЮМЕ

В статье поднимается проблема исчисления сроков расследования по возобновленным уголовным делам. Дан анализ действующего законодательства и на его основе предпринята попытка классификации рассматриваемых сроков в соответствии с общими положениями теории судопроизводства, предлагается авторская формулировка соответствующей нормы.

RESUME

An attempt to formulate the generalized picture of maintenance of reasonable term of criminal trial on the stage of pre-trial investigation at proceeding in a production in criminal business is undertaken In the article, author formulation of the proper norm is offered

Уразбаев Х. К., начальник кафедры общеобразовательных дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат исторических наук, полковник полиции

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. Автор рассматривает основные направления развития системы высшего профессионального образования в Казахстане.

Ключевые слова: образование, специалист, Болонская система.

XXI в. — это эпоха информационного общества, технологической культуры. Формирование глобального информационного общества выводит на первый план проблему распространения знания. По данным зарубежных экспертов в XXI в. для каждого работающего высшее образование станет минимальным уровнем образования.

В мире имеет место интернационализация образования не только по содержанию, но и по методикам обучения и организационным формам. Образование становится инструментом взаимопроникновения не только знаний и технологий, но и капитала, инструментом борьбы за рынок, решения геополитических задач. Более того, глобализация в образовании ведет к возрастанию академической мобильности, унификации учебных планов и методов обучения, широкому распространению дистанционного образования.

В сложившихся условиях главной задачей образования в XXI в. является применение новых информационных технологий в распространении знаний.

Эти технологии позволяют делокализовать систему распространения знаний при помощи технологии дистанционного образования, благодаря которой качественное образование становится доступным для каждого жителя Казахстана, независимо от места его проживания. Такое образование наиболее демократично, оно может быть адаптировано к уровню знаний и запросов отдельного обучающегося. Например, многие страны обращаются к идее непрерывного дистанционного обучения, в рамках которой базовое образование рассматривается лишь как подготовка к профессиональной карьере, которую человек делает всю жизнь. В условиях интенсификации научного знания, составляющего основу глобальной экономики, приоритетным должно стать обучение на протяжении всей жизни.

Глобализация в области образования предполагает интеграцию и координацию национальных образовательных систем. Поэтому особое значение приобретает проблема стратегической ориентации и интеграции национальных систем образования. Национальное образование должно стремиться к сохранению лучших традиций и стандартов классического образования. При этом необходимо внедрение инноваций в отечественное образование. Реформирование образовательной системы должно быть ориентировано на выработку модели, учитывающей как отечественный опыт, так и лучшие достижения мировой образовательной практики, отличительными чертами которой являются гибкость, адаптивность, модульность, экономическая эффективность, ориентация на потребителя, опора на передовые коммуникационные и информационные технологии.

Поэтому возникает необходимость изменений в системе образования: надо научить слушателя (студента) самостоятельно решать типичные и нетипичные задачи, вести поиск информации, постоянно овладевать новыми знаниями. Для этого необходимы совсем другие подходы, чем те, что использовались раньше.

Следует отметить еще один важный момент — качество подготовки будущего специалиста. К сожалению, очень часто выпускник высшего учебного заведения, получив соответствующий диплом, еще не готов к работе по избранной специальности. Это во многом обусловлено именно качеством обучения, уровнем усвоенных знаний и умений каждым слушателем (студентом) и соответственно большими пробелами в контроле за их учебной деятельностью и конечными результатами.

Сегодня уже очевидно, что классические университеты переживают критическое состояние, вызванное, прежде всего, процессами глобализации и информатизации, масштабной практикой узкофункционального образования. Мир, в котором возникли классические университеты, уходит в прошлое, следовательно, они должны адаптироваться к новым условиям, но по-прежнему оставаться научным образовательно-воспитательным центром, готовящим высококвалифицированных специалистов, умеющих перспективно мыслить, ответственных за будущее. Наряду с модернизацией университетского образования вузам предстоит выполнять главную роль в масштабных и конструктивных интеграционных процессах в научно-образовательной и культурной сферах.

Переход на преподавание с учетом требований Болонского процесса предусматривает существенное увеличение и переход на качественно новый уровень самостоятельной работы слушателя (студента).

Казахстан — первое центральноазиатское государство, признанное полноправным членом европейского образовательного пространства. Решение о присоединении Казахстана к Болонской декларации было принято в 2010 г. Одной из основных целей Болонского процесса является содействие мобильности путем преодоления препятствий эффективному осуществлению свободного передвижения. Для этого необходимо, чтобы уровни высшего образования во всех странах были максимально сходными, а выдаваемые по результатам обучения научные степени — наиболее прозрачными и легко сопоставимыми.

РЕЗЮМЕ

Бұл мақалада автор Қазақстандағы жоғары кәсіби білім беру жүйесін дамытудың негізгі бағыттарын қарастырады.

RESUME

The author of this article examines the main directions of development of system of higher education in Kazakhstan

МАЗМҰНЫ

Абылкасымова А. Ш., Шаймерденов Б. Е.

Предложения и замечания к проекту приказа Министра внутренних дел Республики Казахстан «Об утверждении инструкции органов внутренних дел по обеспечению защиты женщин от насилия» 1

Акшулаков Р. Б.

Инновационное обеспечение практических занятий по уголовно-процессуальному праву Республики Казахстан 3

С. Қ. Алтайбаев

Радикалды ортада арнайы алдын алудың кейбір мәселелері 4

Қ. Н. Әбугалиев

Қазақстан Республикасы қылмыстық заңнамасының жаңа үлгісіндегі жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылыққа қарсы әрекет мәселелерін ғылыми зерттеудегі өзекті бағыттар 8

Байгутанова А. Т.

Женщины-казаханки на фронтах Великой Отечественной войны 10

Байжанова Г. К.

Процессуальный статус специалиста в новой редакции Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан 12

Байжанова Г. К., Ширинских Д. А.

О проекте Закона Республики Казахстан «О негосударственных следственных службах» 15

С. Ж. Битенов

ПО мамандырылған күзет бөлімшелерінің қызметін терроризмге қарсы күресудегі ұйымдастырушылық тактикалық және құқықтық негізі 18

Еспергенова Е. В.

Особенности субъекта преступления, предусмотренного статьей 127 УК РК «Незаконное помещение в психиатрический стационар» 21

Жаксыбаева Д. Т., Байбусынов Н. С.

Криминологическая характеристика личности укрывателя преступления 24

Жолжаксынов Ж. Б.

Понятие и формы насилия над детьми 27

А. Қ. Ибраев

Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларын дайындаудың әдістемелік негіздері 29

Кадацкий С. Н.

Особенности разграничения мошенничества и вымогательства 32

Кайназарова Д. Б.

«Нұрлы жол» – Правовой путь в светлое будущее 34

Кошегулов Б. Б.

Совершенствование законодательства Республики Казахстан по противодействию терроризму и экстремизму 36

Н. Ж. Қожамжаров	
Ішкі істер органдарындағы арнайы-тактикалық дайындықтың мәселелері мен даму перспективалары	39
Ладыгина О. А.	
Совершенствование методического обеспечения преподавания дисциплины «Экология и устойчивое развитие»	42
Ларкина О. В.	
Алгоритм действий инспектора дорожно-патрульной полиции при досмотре легкового автотранспорта	43
Летов С. А.	
Проблемы выявления сотрудниками дорожно-патрульной полиции преступлений, связанных с наркотиками	47
Майлыбаева Н. Б.	
Совершенствование преподавания при использовании активных форм обучения.....	49
Г. Ж. Мұхамадиева	
Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық кодексі	53
М. А. Нұрахметова	
Қасақана күшпен жасалған қылмыстардың себебі мен жағдайы	56
Н. С. Сембиев	
Есірткі, психотропты заттардың, сол тектестердің заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың жасалу себептері мен шарттары	59
Е. Е. Серімов	
ПО қызметкерлерінің моральдық жауаптылығы туралы	62
Смольникова О. Н.	
Выявление сотрудниками дорожно-патрульной полиции незаконного обращения с наркотическими средствами, психотропными веществами, их аналогами, прекурсорами в свете нового законодательства Республики Казахстан.....	65
Т. Н. Сүлейменов	
Сыбайлас жемқорлықпен күресудің кейбір ерекшеліктері.....	68
Ташибаева А. К.	
История становления и развития Ассамблеи народа Казахстана.....	70
Б. С. Телемисов, Е. С. Алиев	
Қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімдерін үзу және қайта бастау: тергеу жүргізу мерзімдерін есептеудің кейбір мәселелері	74
Уразбаев Х. К.	
тенденции развития системы высшего профессионального образования в Казахстане..	77